

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ERZURUM'UN PAZARYOLU VE İSPİR İLÇELERİNDE
SAĞDIÇLIK VE YENGELİK GELENEĞİ

Semra AKBIYIK

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Pervin ERGUN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK HALK BİLİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK HALK BİLİMİ BİLİM DALI

OCAK - 2020

**ERZURUM'UN PAZARYOLU VE İSPİR İLÇELERİNDE SAĞDIÇLIK VE
YENGELİK GELENEĞİ**

Semra AKBIYIK

**YÜKSEK LİSANS
TÜRK HALK BİLİMİ ANABİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

OCAK-2020

Semra Akbıyık tarafından hazırlanan “Erzurum’un Pazaryolu ve İspir İlçelerinde Sağdıçlık ve Yengelik Geleneği” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Türk Halk Bilimi Anabilim Dalında Türk Halk Bilimi Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Pervin ERGUN

Türk Halk Bilimi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Başkan: Prof. Dr. Ali YAKICI

Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Dilek TÜRKYILMAZ

Türk Halk Bilimi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Tez Savunma Tarihi: 22/01/2020

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Figen ZAİF

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Semra AKBIYIK

22.01.2020

ERZURUM'UN PAZARYOLU VE İSPİR İLÇELERİNDE SAĞDIÇLIK VE YENGELİK
GELENEĞİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Semra AKBIYIK

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Ocak 2020

ÖZET

İnsan yaşamı doğum evlilik ve ölüm olmak üzere üç önemli geçiş döneminden oluşur. Toplumun yapı taşı olan aile kurumu evlilik ile sağlanır. Evliliğin toplum tarafından kabul edilebilir olmasını düğün törenleri sağlar. Çeşitli geleneksel pratikler içeren düğün törenlerinde zengin kültür unsurları kuşaktan kuşağa aktararak, kültürün yaşaması ve korunması sağlanır. Anadolu'nun pek çok yöresinde sağdıçlık ve yengelik gelenekleri farklı biçimlerde uygulanmakta ve yaşatılmaktadır. Geleneksel değerlerin ağır bastığı, kültürel unsurların zengin olduğu İspir ve Pazaryolu ilçelerinde yapılan düğün törenlerinde yengelik ve sağdıçlık gelenekleri belli şartlar ve özellikler barındırır. Geçmişteki düğünlerde olmazsa olmaz olarak kabul edilen fakat günümüzde çeşitli sosyokültürel değişimlere uğrayan bu iki geleneğin yaptığımız araştırmalar neticesinde 2000'li yıllarda git gide yüzeysel olarak uygulanmaya başladığını tespit edilmişti. Şu an düğünlerde uygulanan yengelik ve sağdıçlık geleneklerinin asli işlevini kaybetmeye başladığı gözlenmiştir. Çalışmamızda İspir ve Pazaryolu ilçelerinde geleneğin uygulanma biçimleri, yeni neslin geleneğe olan yaklaşımı ve sağdıçlık ve yengelik geleneklerinin aile kurmadaki önemini tespit etmek çalışmamızın amacını oluşturmaktadır.

Bilim Kodu : 31003
Anahtar Kelimeler : Sağdıçlık, Yengelik, İspir, Pazaryolu, Düğün gelenekleri
Sayfa Adedi : 93
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Pervin ERGUN

GROOMSMEN AND TRADITION TRADITION IN ERZURUM'S PAZARYOLU AND İSPIR
DISTRICTS

(M. Sc. Thesis)

Semra AKBIYIK

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

January 2020

ABSTRACT

Human life consists of three important transition periods: birth, marriage and death. The family institution that constitutes the building block of society is provided by marriage. Wedding ceremonies ensure that marriage is acceptable to society. In the wedding ceremonies which include various traditional practices, rich cultural elements are transferred from generation to generation, ensuring the survival and protection of the culture. In many regions of Anatolia, the traditions of groomsmen and favors are practiced and kept alive in different ways. In the wedding ceremonies held in the districts of İspir and Pazaryolu, where traditional values prevail and cultural elements are rich, traditions of selflessness and groomsmen have certain conditions and characteristics. The tradition, which was accepted as a sine qua non in the past weddings but which has undergone various sociocultural changes, is being applied superficially today and gradually losing its main function. In this study, the aim of this study is to determine the application forms of tradition in the districts of İspir and Pazaryolu, the approach of the new generation to the tradition and the importance of groomsmen and traditions traditions.

Science Code : 31003
Key Words : Groomsmen, Yengelik, İspir, Pazaryolu, Wedding traditions
Page Number : 93
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Pervin ERGUN

TEŞEKKÜR

Bu çalışma İspir ve Pazaryolu ilçelerinde alan çalışması yapılarak ve bu yörelerde hala yaşamaya devam eden, bu yörelerde doğup yaşamış ve Eskişehir, Antalya ve İstanbul'a göç etmiş insanlarla görüşülerek oluşturulmuştur. Eğitim aldığım şehir Ankara ile tez araştırma konumun araştırma sahasının uzaklığından ve konunun aile özel hayatını da ilgilendiren derleme sorularının bulunmasından dolayı kaynak kişilerin çekimser kalmasından dolayı çeşitli zorluklar yaşadım. Çalışmama katkısı olan kaynak kişilerime müteşekkirim.

İspir ve Pazaryolu yörelerinin düğünlerinde önemli rolleri olan sağdıçlık ve yengelik geleneklerini araştırarak Türk kültürünün zenginliklerinden olan gelenek ve adetlerin kayıt altına alınmasını amaçlayan bu çalışma ummanda bir damladır. Tez çalışmalarım sırasında benden desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, engin bilgisiyle yolumu aydınlatan, akademik eğitimimde bilimsel desteğini, şahsi hayatımda manevi desteğini hep hissettiğim değerli tez danışmanım Prof. Dr. Sayın Pervin ERGUN hanımefendiye, verdikleri manevi destekle bana cesaret veren, ilimlerinden faydalandığım, karakterlerini örnek aldığım değerli hocalarım Prof. Dr. Sayın Ali YAKICI beyefendiye ve Dr. Öğretim Üyesi Sayın Fulya SARPER hanımefendiye, her güçlükte yanımda olan, tez çalışmasının derleme sürecinde araştırma sahasına benimle birlikte gelerek beni yalnız bırakmayan ve alanın zorluğunu benimle birlikte yaşayan sevgili babam ve sevgili anneme, Pazaryolu'nda yaptığım derlemeler süresince beni ve ailemi evlerinde konuk eden saygıdeğer Recep DAŞTAN beyefendiye ve kıymetli eşi saygıdeğer Nebahat DAŞTAN hanımefendiye ve her an yanımda olan sevgili dostlarım Amila Cengiç SOLAK'a ve Emine VARIŞOĞLU'na, çalışmamda manevi desteğini esirgemeyen, bu uzun ve zor süreçte yanımda olan ismini sayamadığım değerli arkadaşlarım ve yakınlarıma teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	xi
1. GİRİŞ	1
2. EVLİLİK TÖRENLERİNDE YENGELİK VE SAĞDIÇLIK	13
2.1. Gelin ve Güvey Taraflarında Yengelik	15
2.1.1. Gelin Yengesi	16
2.1.1.1. Yenge seçimi	17
2.1.1.2. Yengenin özellikleri.....	17
2.1.1.3. Kına gecesi öncesi ve imam nikahı sırasında bağlama büyüsüne yönelik korunmalar	18
2.1.1.4. Düğün günü yengenin görevleri	20
2.1.1.5. Yeni hayatın eşiğinde yenge kılavuzluğu	22
2.1.1.6. Gerdek öncesi gelin yengesinin gelin ve güveye yiyecek ve içecek ikramı	22
2.1.1.7. Yengeye verilen hediyeler	23
2.1.2. Güvey Yengesi.....	23
2.1.2.1. Yenge seçimi	24
2.1.2.2. Yengenin özellikleri.....	24
2.1.2.3. Yengenin kına gecesinde görevleri.....	24
2.1.2.4. Yengenin erkek tarafının itibarını temsili.....	26
2.1.2.5. Yengeye söylenen maniler.....	26
2.1.2.6. Yengeye yapılan şaka ve oyunlar	27

	Sayfa
2.1.2.7. Yengeye verilen cezalar.....	28
2.1.2.8. Gerdek öncesi damat yengesinin gelin ve güveye yiyecek ve içecek hazırlığı	29
2.1.2.9. Gerdek sabahı yengelik.....	29
2.1.2.10. Yengeye verilen hediyeler	30
2.2. Evlilik Törenlerinde Sağdıçlık	30
2.2.1. Güvey Sağdıçlığı	31
2.2.1.1. Sağdıç seçimi	31
2.2.1.2. Sağdıçın özellikleri	32
2.2.1.3. Kına gecesi eğlencelerinde sağdıçın görevleri.....	33
2.2.1.4. Kına gecesinde sağdıca yapılan şakalar.....	34
2.2.1.5. Sağdıca verilen cezalar	35
2.2.1.6. Gelin çıkarma sonrası damadın elma, sağdıçın çerez atması.....	35
2.2.1.7. Gerdek öncesinde sağdıçın güveye kılavuzluk etmesi	36
2.2.1.8. Gerdek gecesi sağdıçlık	37
2.2.1.9. Sağdıca verilen hediyeler.....	37
2.2.1.10. Sağdıçlığı dair derlenen fıkralar.....	38
2.2.2. Gelin Sağdıçlığı	38
2.2.2.1. Gelin sağdıçının seçimi.....	39
2.2.2.2. Gelin sağdıçının görevleri.....	39
2.2.2.3. Gerdek öncesinde sağdıçın geline kılavuzluk etmesi	39
2.2.2.4. Gerdek sabahı sağdıçın görevleri.....	40
2.2.2.5. Bekaretin ispatı/ ilanı; çarşaf görme	40
2.2.2.6. Gelinin yeni ailesiyle olan ilişkisinde sağdıçın ve yengenin görevleri.....	41
2.3. Gerdek Sabahı Problemleri	42
2.3.1. Kansıız Çarşaf Problemi	43

	Sayfa
2.3.1.1. Gelin özelinde çarşaf	46
2.3.1.2. Güvey özelinde çarşaf.....	48
2.4. Gelin ve damada yapılan büyüsel işlemleri önlemede ve çözümede yengenin ve sağdıçın rolü.....	49
2.4.1. İmam Nikahı Kıyılırken Uygulandığında Gelini ile Damadı Bağladığına İnanılan Bağlama Büyüsü Çeşitleri	51
2.4.2. İmam Nikahı Kıyılırken Bağlama Büyüsünü Önlediğine İnanılan Pratikler.....	55
2.5. Çocuksuzluk Probleminin Arkasında Yatan Sorunlardan Biri; Eşler Arasında Cinsel İlişki Yaşanmaması	57
3. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	59
3.1. Geleneğin Göçü ve Değişimi	59
3.1.1. Düğün Mekanlarının Değişiminin Sağdıçlık Geleneği Pratiklerine Yansımaları.....	60
3.1.2. Evli Bireyler İçin Sağdıçlık Geleneğinin Önemi.....	61
3.1.3. Yeni Nesil Bekar Gençlerin Sağdıçlık Geleneğine Bakışı	61
3.1.4. Günümüzde Yengelik Geleneği.....	63
3.1.5. Düğün Sonrası Hayat Boyu Sağdıçlık ve Yengelik.....	64
3.2. İşlevsel Özellikleri Bakımından Yengelik ve Sağdıçlık Geleneği	65
3.2.1. Sağdıçlık ve Yengelik Geleneklerinde Eğlenme ve Hoşça Vakit Geçirme İşlevi.....	67
3.2.2. Sağdıçlık ve Yengelik Geleneğinin Aktarımı	70
3.2.3. Sağdıçlık Geleneğinin Değerlere, Toplum Kurallarına ve Törelere Destek Vermesi.....	71
3.2.4. Toplumsal ve Kişisel Baskılardan Kurtulmak İçin Kaçıp Kurtulma Mekanizması Olarak Sağdıçlık ve Yengelik	72
4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	73
KAYNAKLAR	77
EKLER.....	81

	Sayfa
EK-1. Pazaryolu ve İspir ilçelerinde sağdıçlık geleneğine dair alan araştırması derleme soruları.....	82
EK-2. Pazaryolu ve İspir ilçelerinde yengelik geleneğine dair alan araştırması derleme soruları.....	83
EK-3. Dűgűn Fotođrafları.....	84
ÖZGEÇMİŞ.....	93

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

M.Ö.

Milattan Önce

1. GİRİŞ

Evlilik geçmişten günümüze insan yaşamında önemli bir geçiş dönemidir. Evlilik, antropologlar tarafından “temelde aile olarak tanımlanan birimi oluşturmak ve türün üremesini düzenli, toplumca kabul edilebilir olan ve onaylanan, atışmaya yol açmayan bir biçimde temin etmeye yarayan, iki karşı cins arasında kurulan cinsel ve ekonomik birlik” (Emiroğlu ve Aydın, 2009: 293) olarak tanımlanır. Türk toplumlarında evlilik birliğinin kabul edilmesi, çeşitli uygulamalar ve pratikler içeren düğün törenleri ile gerçekleşmektedir. Düğün, bir halkın hayat tarzını, bir toplumun hayat görüşünü, aile-nikâh münasebetlerini anlamaya yardım eden, önemli rolleri üstlenen, çeşitli pratiklerin görüldüğü törenlerdir. Kökleri insanlık tarihinin başına uzanan düğün gelenekleri, insan hayatında önemli bir yere sahip olup, insanlık tarihinde olup geçen bütün inançların, dinlerin izlerini taşımakta ve en eski şekliyle günümüze halk edebiyatı eserleriyle ulaşan değeri biçilmez geleneklerden biridir (Çetin, 2005:94). Geleneklerin yaşatılmasında, devamlılığının sağlanmasında ve gelenek alışverişinde düğünlerin önemi yadsınamaz. İnsanlar doğumdan ölüme kadar süren yaşam yolculuklarında önemli geçiş dönemleri ve aşamalarında kimi zaman tecrübesiz ve savunmasız olmaktadır. Türk kültüründe bireylerin bu geçiş dönemi aşamalarını sağlıklı ve güvenli bir şekilde geçmelerine yardımcı olacak kişilere ihtiyaç duyulmaktadır. Türk düğün törenlerinde gelin ve damada bu aşamaları geçmelerinde yardımcı olan, kılavuzluk görevi gören kişiler “sağdıç” ve “yenge kadınlar”dır. Dede Korkut hikayelerinde de rastladığımız sağdıçlık geleneği ve yenge kadın motifi, Türk dünyasında ve Anadolu coğrafyasında yaşayan Türklerin düğün törenlerinde kadim düğün geleneklerinin arasında karşımıza çıkar. Birbirine olan benzerlikleri ve birbirinden ayrılan birtakım özellikleriyle, geleneğin geçmişteki kimi fonksiyonları ve pratikleri günümüzde çeşitli değişimlere uğramış olsa da sağdıçlık ve yengelik gelenekleri halen yaşamaya devam etmektedir. Çalışmamız Erzurum’un İspir ve Pazaryolu ilçelerinde yaşayan insanların evlilik törenlerinde uygulanan sağdıçlık ve yengelik geleneklerinde; düğün öncesinde sağdıç ve yenge kadınların seçimleri, kız ve erkek tarafında sağdıçın ve yenge kadının vazifeleri, düğün öncesi ve düğün sonrasında sağdıçın fonksiyon ve işlevleri, kız evinde ve erkek evinde yenge kadınların görev ve işlevleri, geçmişteki düğünlerde geleneğin nasıl uygulandığı, bireylerin sağdıçlık ve yengelik geleneklerine verdiği önem ile günümüz düğünlerinde geleneğin sembolik bir hale dönüşmesinin sebepleri, sağdıçlık ve yengelik geleneklerinin geçmişte ve günümüzde ailesel ve toplumsal yönlerini tespit etme amacı taşımaktadır.

Sağdıçlık ve yengelik gelenekleriyle ilgili yapılan çalışmaların azlığı sebebiyle çalışmamızın büyük bir kısmını derlemeler oluşturmaktadır. Çalışma boyunca otuz yedi kişi ile görüşülmüştür. Kaynak kişilerimizin bir kısmı İspir ve Pazaryolu ilçelerinde yaşamakta, yörenin düğün geleneklerini bilmekte ve uygulamakta, bir kısmı ise İspir ve Pazaryolu kökenli olup başka şehirlere göç etmiş doğup büyüdüğü yörelerin kültürünü, gelenek ve göreneklerini yerleştikleri yeni yerleşim yerlerinde devam ettirmeye çalışan kişilerdir. Çalışmamızdaki kaynak kişilerimizin ikinci kısmını oluşturan kişiler İspir ve Pazaryolu'ndan İstanbul, Antalya, Eskişehir ve Bursa'ya göç eden bireylerden oluşur. Yöreden göç etmiş olan kaynak kişilerimizle sağdıçlık ve yengelik geleneklerinin geçmişteki uygulanma biçimi hakkında görüşüldü ve günümüzde köy dışından ve akraba dışından evlilik yapan yeni neslin sağdıçlık ve yengelik geleneğine yaklaşımları, aileleri aracılığıyla tespit etmeye çalışıldı. Sağdıçlık geleneğinin esas amacının gerdek sonrası hem gelin ve damadın birleşmesinin gerçekleştiği bilgisi hem de gelinin bekaretinin öğrenilmesi olduğundan dolayı derleme yapılırken derlemecilerin yaşadığı gerçek bir anlatıcı bulma zorluğu konusunda birtakım zorluklar yaşadık. Gerdek sabahına dair uygulanan pratiklere kadın anlatıcılar daha fazla hâkim olduğu için kaynak kişilerin çoğunluğunu kadın anlatıcılar oluşturdu. Kaynak kişiler düğün öncesi sağdıçlık ve yengelik geleneğinin uygulanma şekli ve pratiklerini rahatlıkla anlatırken, gerdek gecesine dair sağdıçın görevleri ve gerdek sabahı gerdek çarşafını yenge kadının yahut sağdıç hanımının almasına dair sorulan sorularda mahrem konular olarak gördükleri için cevaplama konusunda çekimser kaldıklarında, samimi bir ortam oluşturulmaya çalışılarak kaynak kişilerin güveni sağlanarak istenilen cevaplara ulaşıldı. Özel hayatın gizliliği ve mahremiyet hususundan dolayı kaynak kişilerimizin isteği doğrultusunda isimleri kaynaklar kısmında isim ve soy isimlerinin baş harfleri kullanılarak kaynak gösterildi. Kimi yerlerde sağdıç ve yenge olarak aynı kişinin görevlendirildiği kimi yerlerde ayrı ayrı kişilerden seçilip görevlendirildiği tespit edildi. Evliliğin temelini oluşturan cinselliğe dair birtakım bilgilerin ve evlilik hayatına dair tecrübelerin geline ve damada aktarılmasını sağlayan sağdıçlık ve yengelik geleneklerinin geçmişteki işlevlerini yitirdiği, kökenleri Pazaryolu ve İspir yörelerine dayanan insanların düğün törenlerinde yengelik ve sağdıçlık geleneklerini günümüzde sembolik olarak uyguladıkları gözlemlendi. Sağdıçlık ve yengelik geleneklerine dair yapılan çalışmalara geçmeden önce araştırma konumuzun sahası olan İspir ve Pazaryolu ilçeleri hakkında öncelikle genel bilgi verelim.

İspir'in tarihi

Adını Saka Türklerinin Sasper Boyu'ndan aldığı iddia edilen İspir; Hurri, Urartu, Saka (İskit), Med, Pers, Roma, Bizans, Sasani, Emevi, Abbasi, Selçuklu, İlhanlı, Karakoyunlu, Timurlu, Akkoyunlu, Gürcü Krallığı ve Osmanlı medeniyetlerinin yerleşim alanı olmuştur. İspir ve çevresi Urartular'a ait çivi yazılı belgelerde Kulka (Qulha) adıyla geçmektedir (Çakır, 2019: 109). 1514 Çaldıran Seferi sonrasında Osmanlı hakimiyetine giren ve 1515 tarihinde sancak olan İspir, aynı yıl içerisinde yeni kurulan Diyarbakır Beylerbeyliği 'ne, 1520 yılında da Rum Eyaleti' ne bağlanmıştır. 1535 yılında yeni kurulan Erzurum Vilayetine' ne bağlı bir sancak olmuştur (Bayrak, 2008: 22). 1839 tarihli kaynaklarda İspir nahiye olarak kayıtlara geçmiştir. 1880 yılına kadar Erzurum merkez sancağına bağlı kaza olan İspir, bu tarihte yeni sancak yapılan Bayburt'a bağlanmıştır. Bayburt' un kaza statüsüne düşürülmesi üzerine İspir 1888 yılında yeniden Erzurum merkez sancağının bir kazası olmuştur. 1892-1898 yıllarında İspir 143 köyü olan kaza konumundaydı. 1895-1896 yıllarında yerleşime telgraf hattı gelmiştir. 1900 yılında Bayburt-İspir arası posta sürücülüğü hizmete geçmiştir. Gene 1900 yılında yeni "Hükümet Konağı" hizmete açılmıştır (Bayrak, 2008: 31).

İspir ilçesi Erzurum il merkezinin 143 km kuzeyinde yer almaktadır. Mevcut konumuyla Rize ili ile Erzurum ili arasında yer alan ilçe hem tarihsel geçmişi hem de önemli geçiş noktalarının kesiştiği geçit noktası olduğu için birçok kültürü içinde barındırır. İlçe nüfusunu Türkler ve Hemşinliler¹ oluşturur. Karadeniz ve Doğu Anadolu kültürünü kendi içinde bir arada barındıran İspir'de Erzurum'un davulu ve zurnası ile Karadeniz'in tulumu halk danslarında birleşir ve İspir düğünlerinde İspir horonu oynanır.

İspir ilçesi, Kuzey Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz bölgesinin kesiştiği alanda bulunur.

Ayrıca ilçenin kuzey ve güneyi çok yüksek dağlarla çevrilidir. İlçede karasal iklim ve deniz iklimi arası bir geçiş yeri olup, ağırlıkla karasal iklim özellikleri görülmektedir. Bu nedenle ilçeye hâkim iklim, karasal iklim ile deniz iklimi arasında bir geçiş iklimidir. Bu iklim özelliği ilçede aynı anda farklı iklimlerin oluşmasına yol açmaktadır. Erzurum'un diğer ilçelerine nazaran İspir'in iklimi kışları daha ılıman geçmektedir. Ancak kış ve yaz ile gece ve gündüz sıcaklık farkları hayli fazladır. İspir ilçesi sınırları içinden vadi ve havza oluşturarak geçen Çoruh nehri boyunca iklim özellikleri daha da farklılıklar göstermektedir. Bu vadede Yusufeli ilçesine doğru gidildikçe mikroklima iklim özellikleri hâkim olmaya başlar. İşte bu mikroklima yapı hayvansal ve bitkisel çeşitliliği de çoğaltmıştır. Vadinin bir kısım yerlerinde özellikle

¹ Türk folklor araştırmaları 10.cilt. s.n. 1966-İhsan Hınçer. Hemşenli / Hemşinli denilen boya mensup köylülerin öz vatani Rize ve Artvin illerimizin Karadeniz'e bakan komşu bölgeleridir. Göçmen olarak da Erzurum'un İspir ve Tortum ilçeleriyle Sakarya/Adapazarı ve Kocaeli/İzmit köylerinde çiftçilik yaparlar. (<https://www.wikiwand.com/tr/%C4%B0spir#/Tarih%C3%A7e> = Erişim Tarihi: 16.11.2019)

Çamlıkaya nahiyesinden Yusufeli ilçesine doğru pirinç, çeltik ve nar gibi sıcak iklim özelliklerinde yetişebilen bitkilerin buralarda yetiştirilmesi, bu geçiş ikliminin özelliğini göstermesidir. Ayrıca bu vadi iklimsel olarak göçmen kuşların tercih ettiği göç yolları üzerindedir ve kuş türleri buralarda yerleşme ve barınma imkanları bulmaktadır (<https://www.wikiwand.com/tr/>).

İspir 1960'lı yıllardan itibaren göç veren bir coğrafya olmuştur. Kent yaşamının imkanları yöre insanına cazip gelmiş, çeşitli nedenlerin de etkisiyle göç artmıştır. Alan araştırması sırasında görüştüğümüz kaynak kişiler genç nüfusun şehir hayatına özendiğini, şehir hayatının sağladığı iş imkânı, sosyal hayat ve konfordan ötürü göç ettiğini ve geri dönmediğini söylemiştir. 1960'lı yıllarda askerlik ve ekonomik şartlardan dolayı ilçe dışına çıkıp büyükşehirlere giden erkekler daha sonra köylerine dönüp ailelerini de yanlarına alarak ayrılmışlar, göç köyden köye gitgide yaygınlaşmıştır. Bakıldığı zaman Bursa, İstanbul, Antalya ve Eskişehir illerinde İspir'den göç edip aynı semte yerleşen birden fazla aile ve bu ailelerin birbirinden kız alıp birbirine kız vererek oluşturduğu sülalelerin olduğu semtler hemen göze çarpar. Köylerinde bir arada düğününü, cenazesini yapan, günlük hayatın pek çok kısmında ortak paydada birleşen insanların göçün sonucunda yeni bir yerleşim yerine evini kurarken de tek başına değil aile ve akrabalarıyla bir arada olabilecekleri yerleri tercih ettikleri görülür. İspir kökenli insanlar İspir'in kültürünü de özlerinde taşıyarak gittikleri yerlerde gelenek ve göreneklerini yaşamaya ve yaşatmaya devam etmişlerdir.

Pazaryolu'nun tarihi

Pazaryolu'nun eski adı "Norgah"tır. Norgah adı "Yenişehir" veya "sulak yer" anlamına gelir. www.nisanyanmap.com adlı internet sitesinde "Index Anaticus / Türkiye'nin Yerleşim Birimleri Envanteri" veri tabanında Pazaryolu'nun eski adı "Norkeğ" olarak ifade edilir. Bu ad Ermenice "Yeniköy" anlamına gelmektedir (<https://nisanyanmap.com/>). İlçede ilk yerleşim kesin olarak bilinmemekle birlikte yerleşimin M.Ö. yıllara uzandığı tahmin edilmektedir.

Pazaryolu ve çevresi Türklerin Anadolu'da akınlar düzenledikleri ilk yerlerden biridir. Kısa dönemli işgal ve savaşlar dışında Türk yönetimine girmemekte uzun süre direnmiştir. Tarihçi Profesör Fahrettin Kırzıoğlu "İspir" adlı eserinde milattan önce Sapsir Türklerinin Doğubayazıt ile Çoruh vadisi arasına yerleştikleri ve uzun süre bu yörede yaşadıklarını ifade eder. 5. yüzyılda Ahıska merkezli Cakeli sülalesinden Gürcü beylerin denetiminde olan Pazaryolu yöresi Yavuz Sultan Selim'in 1514 Çaldıran Zaferi sırasında kısa bir süre Osmanlı yönetimine girse de nihai olarak ancak Kanuni Sultan Süleyman döneminde 1535 yılında

fethedilebilmiştir. Osmanlı hakimiyetinde de yerleşim "Norgah" adıyla bilinmektedir. Bugün bölgede hâlen Ermeni ve Gürcü dönemlerine ait kale ve kilise gibi eserlere rastlanmaktadır (Kırzioğlu, 1970: 25). Türkiye Cumhuriyeti devleti yerleşim yerinin adını Pazaryolu olarak değiştirmiştir.

Günümüzde otuz beş köy ve dokuz mahalle muhtarlığı olmak üzere toplam kırk dört adet yerleşim biriminden oluşan Pazaryolu, İspir ilçesine bağlı bir bucak iken, 21 Haziran 1989 tarih ve 20202 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 3578 sayılı Kanun ile ilçe statüsüne kavuşmuştur.

1989 yılına kadar İspir'e bağlı bucak olan Pazaryolu, otuz yıldır ilçe olarak idare edilmektedir. Pazaryolu'nda yaşayan insanlar otuz yıl önce kendilerini İspirli olarak ifade etmekteydiler. Pazaryolu'ndan otuz yılı aşkın süreden önce göçen insanlara nereli olduklarını sorduğumuzda İspirli olduklarını söylediklerine şahit olduk. İspir'e bağlı bucak iken aynı gelenek ve göreneği yaşayan Pazaryolu insanı, ilçe statüsüne kavuşan Pazaryolu'nda otuz yıldır İspir insanı ile yine aynı ortak kültürü yaşamaya devam etmektedir. İspir'in yaşadığı göç kaderini, Pazaryolu ilçesi de yaşamış, İspir'den büyükşehirlere göç edip göç ettikleri şehirde aileleri ve akrabaları ile aynı semte yerleşip yaşayan insanların kaderini, Pazaryolu'nda yaşayıp göç eden insanlarda yaşamıştır. Alan araştırması boyunca hem sahada hem saha dışında yaptığımız görüşmelerde İspir ve Pazaryolu kökenli insanların yörelerine ait pek çok gelenek ve göreneğin aynı olduğu hem zamanın hem değişen hayat şartlarının etkisiyle birtakım değişikliklere uğrasa da gelenek ve göreneklerini yaşatmaya devam ettikleri tespit edilmiştir. Büyükşehirlere göç eden Pazaryolu kökenli insanlar bugün dahi "İspirliyim!" diyerek kendilerini İspir'e ait hissetmektedir. Bu aidiyete ek açıklama gereği de hissederek şu an köylerinin bağlı olduğu Pazaryolu'na eskiden Norgah dediklerini, Norgah'ın da İspir'e bağlı olduğunu söylemektedirler. Fakat Pazaryolu'nda yaşayanlarla yaptığımız görüşmede onlar yaşadıkları yeri artık İspir'e bağlı bir yer olarak değil ayrı bir ilçe olarak kabul edip kendilerine nereli olduklarını sorduğumuzda "Pazaryoluluyum!" diyerek Pazaryolu'na ait olduklarını ifade etmişlerdir. Her ne kadar göç edenler iki yöreyi ayırmadan Pazaryolu'nu da İspir olarak kabul etseler de göç etmeyenlerde İspir ve Pazaryolu'nu iki ayrı yöre olarak görmektedirler.

Düğün, cenaze, asker eğlencesi gibi geçiş dönemlerinde gelenek ve göreneği birbiriyle aynı olan İspir ve Pazaryolu yörelerini birbirinden ayırmadan iki yöreyi bir arada araştırma konumuzun sahası olarak belirledik.

Sağdıçlık ve yengelik geleneği üzerine yapılan çalışmalar

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından 2015 yılında Saim Sakaoğlu, Mehmet Aça ve Pervin Ergun editörlüğünde hazırlanan Aile Yazıları adlı çalışmanın sekizinci cildinde Berna Ayaz'ın kaleme aldığı "Sağdıçlık ve Yengelik" adlı bir yazı bulunmaktadır. Aynı kitapta Aslı Büyükokutan Töret'in de "Yengelik" başlığını taşıyan bir yazısı vardır. Her iki çalışmada şimdiye kadar yapılan geçiş dönemleri evlilik gelenekleri içerisinde sağdıçlık ve yengelik geleneklerine dair daha geniş bilgilere yer verilmiş, sağdıç ve yenge kelimelerinin anlamları üzerinde durulmuş, sağdıç ve yengelerin kimlerden seçileceğine dair bilgi verilmiş görevleri hakkında sınırlı bilgi verilerek kimi yörelerde sağdıçlık geleneğinin kimi özellikleri karşılaştırılmıştır.

Zehra Karaçağlar'ın 2010 yılında kaleme aldığı "Büyük Toraman Beldesi'nde Hayatın Safhalarıyla İlgili İnanış ve Uygulamalar" isimli yüksek lisans tezi Prof. Dr. Mustafa Ünal danışmanlığında Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı'nda hazırlanmıştır. Düğün ile ilgili İnanış ve Uygulamalar başlığının altında sağdıçlık konusunda genel bilgi verilmiştir.

Moumin Moumin'in 2009 yılında kaleme aldığı "Batı Trakya Türk Folkloru Üzerine Bir Araştırma (Doğum- Evlenme- Ölüm Adetleri)" isimli yüksek lisans tezi Prof. Dr. Alimcan İnyet danışmanlığında Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı'nda hazırlanmıştır. Düğün eğlencelerini anlatan bölümde düğünün birinci gecesine gelene kınayı yengelerin yaktığı bilgisine yer verilmiştir.

Güler Ankişhan'ın 2013 yılında kaleme aldığı "Bingöl Geleneksel Kültüründe Evlenme" isimli yüksek lisans tezi Yrd. Doç. Dr. Behiye Köksel danışmanlığında Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda hazırlanmıştır. "Sağdıç tutma" bölümünde sağdıçın özellikleri, damat evinde düzenlenen kına gecesinde ve düğün sırasında sağdıçın damadın sürekli yanında düğünde ve damada her konuda yardımcı olup onunla ilgilendiği, düğün gecesine damadı gerdek odasına attıktan sonra sağdıçların kendi evlerine gittiği bilgisi verilmiştir.

Doç. Dr. Nerin Köse'nin kaleme aldığı "Türk Düğünlerinde Gerdek Sonrası Duvak Geleneği" isimli makale 2003 yılında Milli Folklor dergisinin altmışıncı sayısında yayımlanmıştır. Seydişehir- Bühçe köyü ve Konya'da duvak günü gelin evini yenge ve sağdıçların gezebileceği bilgisi verilmiş, Uzundere köyünde gerdek sabahı gelinin odasında kurulan ve "magar sofrası" adını taşıyan sofrada gelin ve gelin yengesinin damadı beklediği

bilgisine yer verilmiştir. Evlenen çiftin karı-koca olması, gelinin bakireliğini tespit için uygulanan duvak gününde gerdek çarşafını gelin sağdıçının topladığı ve çarşaftaki değişikliklere göre gelinin bekaretini ispat için sağdıçın ön planda görev aldığı aktarılmıştır.

Prof. Dr. Öcal Oğuz'un kaleme aldığı "Yazılı Hukuk ve Sözlü Hukuk Açısından Evlenme Pratikleri ve "Töre Cinayetleri" isimli makale 2012 yılında Milli Folklor dergisinin doksan beşinci sayısında yayımlanmıştır. Tezimizde sağdıçlık geleneğinde bekaretin ispatını duyurma görevinin sağdıca ait olmasından dolayı bu makalede bizi ilgilendiren kısım bekaret uygulamasının erkek tarafında soy birliği güvencesini vermesi, gerdek sabahı kanlı çarşafın asılmasının ise kız tarafının erkek tarafına bekaret güvencesi vermesinin sembolü olduğu bilgisidir. Prof. Dr. Öcal Oğuz bu eski geleneklerin sürdürülmesi konusunda kamuoyunun ortak bir fikri olmadığını da çalışmasında ifade eder.

Hasan Köksal'ın kaleme aldığı "Türk İnanç ve Geleneklerinde "Zifaf" adlı makale 1997 yılında Türk Dünyası İncelemeleri dergisinin ikinci sayısında yayımlanmıştır. Bu makalede gerdek gecesine dair çeşitli ritüellerden bahsedilmiş, gerdek sabahı bekaretin öğrenilmesinde yenge kadınların görevli olduğundan ve yengenin görevlerinden bahsedilmiştir.

Yılmaz Yeşil'in 2012 yılında kaleme aldığı "Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri ve Bu Ritüellerde İcra Edilen Türler" isimli doktora tezi Doç. Dr. İbrahim Dilek danışmanlığında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim dalında hazırlanmıştır. Türk dünyasında görülen sağdıçlık ve yengelik gelenekleriyle ilgili ritüel ve pratiklere dair bilgi verilmiştir.

G. Selcen Sağlık'ın 2006 yılında kaleme aldığı "Türkmen Düğün Geleneği" isimli makale Modern Türklük Araştırmaları Dergisi'nin üçüncü cildi, ikinci sayısında yayımlanmıştır. "Türkmen Düğün Terminolojisi" başlığını taşıyan başlığın "Düğünde Yer Alan Kişiler (özneler)" adlı alt başlığında sağdıç ve yenge kişilerine de yer verilmiştir.

Wilhelm Radloff, 1869 yılında Kara Kırgızlar arasında yapmış olduğu araştırmalar sırasında Sarı Bağış, Bugu ve Solto boylarına mensup manasçılardan derlediği Manas destanını, Kiril harfleriyle yazılmış transkripsiyonlu Kırgızca metin, sözlük ve Almanca tercümesiyle birlikte 1885 yılında neşretmiştir. Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali Radloff'un eserinden yüz on beş yıl sonra 1995 yılında Manas Destanı: Kırgız Türkçesi Metin-Türkiye Türkçesi çeviri metnini neşretmiş, Türksöy Yayınları tarafından eser yayınlanmıştır. Türk kültür tarihi ve Naskali'nin Türkçe çeviri metin olarak yayınladığı eseri, Manas destanı araştırmak isteyen araştırmacılara büyük bir kaynak olmuştur. Sağdıçlık ve yengelik geleneklerinin kökenlerini

dair yaptığımız araştırmada Manas destanında yenge unsuru karşımıza çıkmıştır. Manas Ak-padişa'ya Han kızı Kanıkey'i almaya gittiğini söyleyerek ne düşündüğünü sorar.

Ak- padişa Tebrikler olsun sana, münasip buldum sözü, uygun gördüm bunu, doğru buldum sözünü! Sağ tarafta yiğitler, sol tarafta ulular! Ak torbaları açın, altın para çıkarın, üste altında verin. Manas kayın baba evine varınca, yengeler de hep gelince, baldızlar da toplanınca bu gümüş altın akçeleri, onlara versin Er Manas! (Radloff W., 1995: 79).

demiştir. Destanda Ak-padişa Manas'ı ağırlar, ona öğütler vererek ve altınla gümüş para vererek aşiretine döndüğünde yengeleri ve baldızları geldiğinde bu altın ve gümüş paraları onlara vermesini söyler. Manas'a sözünü tutmasını söyler. Manas Kanıkey'in yaşadığı yere varınca iki güzel yenge Manas'ın yanına gelir. Manas Ak- padişa'nın sözünü tutarak yengelere altın ve gümüş paraları hediye eder. Bunun üzerine yengeler Manas'ı gizlice Kanıkey'in koynuna sokacaklarını söylerler. Manas gizlice Kanıkey'in önce evine sonra yatağına girer fakat Kanıkey odasına girenin yabancı olduğunu düşünerek Er Manas olduğunu anlamaz, Manas'la mücadeleye girer. Destanın içindeki bu olayda araştırmamızı ilgilendiren kısım, araştırma konumuz olan yengelik geleneği ile benzerlik gösteren husus yenge kadınlara Manas tarafından yani damat adayı tarafından hediye verilmesidir. Eski Türk geleneklerinin devamı olarak İspir ve Pazaryolu yörelerinde düğün sırasında kız tarafının yenge kadınlarına oğlan tarafından hediye ve bahşişler verilmesi, gönüllerinin hoş edilmesi hala devam eden geleneklerdendir.

Naciye Yıldız'ın 1995 yılında kaleme aldığı "Manas Destanı ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller" ismini taşıyan kitabı Türk Dil Kurumu yayınları tarafından yayımlanmıştır. Naciye Yıldız, destanda evlenme geleneği adetlerinin oluş sırasında güveyi, çadırda yatan gelinin yanına yengelerin götürdüğü, güveyin yengelere bahşiş verdiği bilgisini aktarmıştır.

Nezir Temur'un 2009 yılında kaleme aldığı "Salar Türklerinde Evlilikle İlgili Âdetler" isimli makale Gazi Türkiyat dergisinin beşinci sayısında yayımlanmıştır. Bu çalışmada Manas Destanı'nda destan kahramanları Manas ve Kanıkey'in evliliği sürecinde geçtiği aşamalar verilmiştir. Bu aşamalardan birinin çadırında yatan gelinin yanına damadı gönderen kişilerin yengeler olduğu bunun karşılığında da damat tarafından yengelere bahşiş verildiği bilgisine yer verilmiştir.

Ayşe İncir 'in 2011 yılında kaleme aldığı "Mersin Yörüklerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm ile İlgili İnanışların Mukayeseli Araştırması" ismini taşıyan yüksek lisans tezi Prof. Dr. M. Beşir Aşan danışmanlığında Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim

Dalı, Genel Türk Tarihi Bilim Dalında hazırlanmıştır. Çalışmada gerdek gecesi öncesi sağdıçların görevleri ve yaptıkları işler ile ve gerdek gecesinden sonra çarşaf görme adetinde sağdıçın görevli olduğu bilgisine yer verilmiştir. Yengelik geleneğine de değinilmiş, kız evinden seçilen yengeler ile oğlan tarafından seçilen yengelerin görevleri ve düğündeki fonksiyonlarına dair bilgi verilmiştir.

Nejla Kayalı'nın 2010 yılında kaleme aldığı "Mersin Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri" ismini taşıyan yüksek lisans tezi Doç. Dr. Nilgün Çıblak Coşkun danışmanlığında, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı anabilim dalında hazırlanmıştır. Çalışmada geçiş dönemi düğün geleneklerine dair Mersin yöresinde sağdıçlık ile ilgili pratiklere yer verilmiştir.

Bahaeddin Ögel'in 1988 yılında kaleme aldığı "Türk Kültürünün Gelişme Çağları" ismini taşıyan kitabı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Ögel, eserinde düğün törenlerinde görülen yengelik geleneğini geline kılavuzluk eden, yol gösteren kadın olarak tanımlamış aynı zamanda yenge olan kişilere "*danışık*"² dendiğini de söylemiştir.

Mahmut Tezcan'ın 2000 yılında kaleme aldığı "Türk Ailesi Antropolojisi" ismini taşıyan kitabı İmge Kitabevi tarafından yayımlanmıştır. Tezcan, eserinde Türk düğünlerinde sağdıçlık geleneğinin Göktürklere dayandığını söyler ve Türk dünyası düğün geleneklerinde sağdıçlık ve yengelik geleneklerinin ortak gelenek olduğunu belirtir.

İskender Pala'nın 1989 yılında kaleme aldığı "Ansiklopedik Divan şiiri Sözlüğü" ismini taşıyan kitabı, Kültür Bakanlığı Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Eserin ikinci cildinde sağdıç tarafından gerdeğe giren kızın kanlı bezinin, kızın anne ve babasına kızlarının bakireliğinden övünç duymaları, kayınvalidesine ise gelinin bekaretine güven duyması için sunulduğu belirtilir. Bu uygulamaya *metâu'l- gurûr* (gurur *metâi*) denildiği de aktartılmıştır.

Kudret Eminoğlu ve Suavi Aydın'ın 2003 yılında kaleme aldığı "Antropoloji Sözlüğü" isimli kitap Bilim ve Sanat Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Eserde sağdıçlık geleneği hakkında genel bilgi verilmiştir. Sağdıçın damatla düğün boyunca ilgilendiği, sağdıçlık görevlerinin sadece düğün sırasında değil gerdek sonrasında da olduğu bilgisine yer verilmiştir. Yengelik geleneğinin ise sağdıçlık geleneğinin kız tarafındaki karşılığı olduğu

² Bahaeddin ÖGEL, Türk Kültürünün Gelişme Çağları, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul-2001, s.272.

aktarılmıştır. Yenge sıfatını taşıyan kişinin düğünde geline arkadaşlık eden, gerdek gecesine dair sırdaşlık ve kılavuzluk eden kişi olduğu bilgisi verilmiştir.

Ayşegül Karakelle'nin 2008 yılında kaleme aldığı "Erzurum'da Çeyiz Geleneği Üzerine Bir Araştırma" isimli yüksek lisans tezi, Prof. Dr. Tevhide Özbağı danışmanlığında Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü El Sanatları Anabilim Dalı Geleneksel Türk El Sanatları Bilim Dalı'nda hazırlanmıştır. Bu çalışmada çeyiz dağıtma uygulamasının bohçalarla yapıldığı söylenerek örnekler verilmiş sağdıç olan kişiye verilen bohçadan ve bohça içine konulup sağdıca verilen hediyelerden bahsedilmiştir.

Saliha Güney Açar'ın 2015 yılında kaleme aldığı "Erzurum'da Kadınla İlgili Halk İnanışları" isimli yüksek lisans tezi Prof. Dr. Kemal Polat danışmanlığında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalında hazırlanmıştır. Büyülerle ilgili uygulamaların içinde nikah esnasında gelin ve güveye bağlama büyüü yapılmaması için korunma amacı taşıyan pratiklerden örnekler verilmiştir.

Uğuroğulları Barlas'ın 1974 yılında kaleme aldığı Anadolu Düğünlerinde Büyüsel İnanmalar' ismini taşıyan kitabı Karabük'te Halk Eğitim Derneği tarafından yayımlanmıştır. Eserde nikah sırasında gelin ile güveye yapılan bağlama büyüünü bozmak için yapılan bir pratiğe yer verilmiştir.

Prof. Dr. Muharrem Ergin'in kaleme aldığı Dede Korkut 1-2 adını taşıyan kitap 2018 yılında Türk Dili Kurumu Yayınları tarafından Ankara'da basılmıştır. Dede Korkut hikayelerinin yer aldığı On iki boyu anlatan eserde "Uşun Koca Oğlu Segrek Destanını Beyan Eder" başlığını taşıyan hikâyede Segrek ve Egrek adını taşıyan iki kardeş birbirlerine sağdıç olarak düğün yapmışlardır. Sağdıçlık geleneğinin kadim bir gelenek olduğunu Türk edebiyatının en değerli eserlerinin başında gelen sözlü kültür geleneğinin yaşandığı zamanlara ışık tutan Dede Korkut hikayelerinde karşımıza çıkmasından da anlıyoruz.

Kaşgarlı Mahmut tarafından 1072-1074 yılları arasında Bağdat'ta yazılan ve Ebul Kasım Abdullah'a sunulan, Türkçe'nin ilk sözlüğü ve ilk dil bilgisi kitabı olma özelliği taşıyan Divân-u Lugâti't Türk adlı eserde yenge terimi "erkek kardeşin karısı" olarak açıklanmıştır. Sağdıç kelimesi ise "yoldaş, sadık arkadaş" olarak açıklanmıştır.

Filiz Güven'in 2015 yılında kaleme aldığı "Kars Yöresinde Kadın Cinselliğinin Halk Bilimsel Çözümlemesi" ismini taşıyan doktora tezi Yrd. Doç. Dr. Selma Sol danışmanlığında Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı Türk Edebiyatı bilim dalında hazırlanmıştır. Hazırlanan bu tezde konumuzla

bağlantılı olarak sağdıç ve yenge kadınlar hakkında kısa bilgi verilmiş, gerdek gecesine gelin ve damadı yenge ve sağdıçın hazırlamasından, gerdek gecesiyile ilgili cinsel bilgileri geline yenge kadının, damada ise sağdıçın verdiğiinden bahsedilmiştir.

2. EVLİLİK TÖRENLERİNDE YENGELİK VE SAĞDIÇLIK

Evliliğin toplum içinde legal olması, toplumun bir kadın ve bir erkeğin birada yaşamasını normal kabul ederek onların evliliğini kabul etmesi düğünün olmasıyla mümkündür. Toplumun bilincinde, ilan edilen evliliğin gerçekleşmiş kabul edilmesi için düğünün olması gerekir. Sosyal hayatımızı büyük ölçüde etkileyen geleneklerden biri düğündür. Düğün, insanın geçiş dönemi kabul edilen evlilik hareketinin getirdiği önemli bir geleneğin adıdır. Günümüz Anadolu düğünlerinde yaşanan birçok motif eski Türk kültürünün izlerini taşımaktadır (Yakıcı, 1991: 34). Türk toplumlarının düğünlerinde görülen yengelik geleneği de tarihsel geçmişe epey eski olan geleneklerdendir. Türk dünyasında yaygın olan yengelik geleneği özünde gelin olacak kıza yeni adım atacağı hayatın eşliğinde tecrübesiyle ışık olan, hiç bilmediği bir hayat olan evlilik hayatına dair anlattıkları ve öğrettikleriyle perde aralayan, düğün sırasında görevli olan kılavuz kadınların belirli bir süre icra ettikleri gelenektir. *Aile Yazıları* serisi sekizinci sayısında yengelik geleneğine dair aşağıdaki ifadeler yer verilmiştir.

Toplumun yapı taşı olmakla birlikte dinamik bir görünüm sergileyen aile içerisinde, bu yapının olmazsa olmaz ögesi konumunda bulunan kadınların, evliliğe yeni adım atacak olan çiftlere özellikle de hemcinslerine, düğün öncesi, sırası ve sonrasında yaptıkları kılavuzluk ve arkadaşlık önemli bir gelenektir. Buna “yengelik müessesesi” denilmektedir. Yengelik müessesesinin bireylerin eğitilmesi, evliliğe hazırlanması, sosyalleşmesi, geleneksel kültürün korunması ve aktarılması, toplumsal düzenin devam ettirilmesi, sosyal otokontrolün sağlanması gibi işlevleri vardır (Töret, 2015: 73).

Sosyal hayatın her aşamasında bilmediğimiz, tecrübe etmediğimiz hususlarda daha bilgili insanların yardımına ihtiyaç duyarız. Sosyal döngü ve birlikte yaşamının gereği olarak başkalarının bilgisinden faydalanmak hemen her alanda bunu gerektirir. Evlilik yaşı gelen bireyler evliliği ne kadar merak etse, etrafında konuşulanlara kulak kabartsa da kendisi bu geçiş dönemini deneyimlemediği sürece her zaman bu evlilik ve düğün ile gelenek ve göreneklerin izleyicisi olarak kalır. Evlenecek olan bireylere ise daha önce bu süreci yaşamış bireyler, öğretileriyle bilmedikleri bir hayata başlayacak olan çiftlere bu yolda ışık tutarlar.

“Türkiye Türk düğünlerinde düğünden önce gelin ve güveye kuracakları ailede dirliğin nasıl sarılanacağı, aile büyüklerine nasıl davranılacağı, çocukların nasıl yetiştirileceği gibi konularda bazı nasihatler verilmesi bir gelenektir. Nasihatler genellikle anne-babalar, dede-nineler, akrabalar, yaşlı komşular, sağdıç-yenge kadınlar ve dostlar tarafından verilir. Sağdıç ve yenge kadının tavsiyeleri daha çok düğün töreniyle ilgilidir” (Tan, 1995: 215).

Yenge kelimesi yazılı kaynaklarda ilk olarak Dîvan-u Lûgatı't Türk'te karşımıza çıkar. Yenge kavramı Dîvân-u Lugâtî't Türk'te erkek kardeşin karısına verilen isim olarak tanımlanır.³ Kamus-ı Türkî'de aslı “yange” olan bu sözcük “yandan giden, yan yana yürüyen” demektir.⁴ Bu ilk açıklamaya göre geline rehberlik eden kadındır yenge. Türk Edebiyatının en büyük abidelerinin başında gelen Dede Korkut hikayelerinde yengelik geleneği kadim bir gelenek olarak karşımıza çıkar. Dede Korkut Kitabı'nda Banu Çiçek'in Yalancu Oğlu Yaltacuk ile olan düğünlerinde Kısırca Yenge 'den bahsedilir. Beyrek ozan kılığına girip düğüne geldiğinde evlenen kızın kalkıp oynamasını istediğinde Banu Çiçek'in yerine Kısırca Yenge oynar.⁵ Orhan Şaik Gökyay'ın “Dedem Korkudun Kitabı” adlı eserinde yenge kelimesini “kız evine gelini götürmek üzere gönderilen kadınlar, gelinci, gelini oğlan evine götüren kadınlardan her biri, sağdıç kadın, yenge” (Gökyay, Dedem korkudun kitabı, 2000) diye açıklamaktadır.

Yenge sözcüğü, Türkçe Sözlük'te “bir kimsenin kardeşinin, dayısının veya amcasının karısı, kadınlar için bir seslenme sözü, düğünde geline kılavuzluk eden kadın” olarak tanımlanmıştır (Türkçe Sözlük, 1998). Derleme Sözlüğü'nde ise “geline kılavuzluk eden kadın, düğün çağırıcısı, evlenme işlerinde aracılık eden kadın” şeklinde tanımlanmıştır (Derleme Sözlüğü, 1978)

İspir ve Pazaryolu yörelerinde düğünden önce hem güvey tarafında hem gelin tarafında güveyin annesi ve gelinin annesi münasip gördükleri kişi veya kişileri düğünde yenge olarak görevlendirirler. Yenge seçilmek, yenge olarak görevlendirilmek toplum içinde itibar sağladığı ve yenge seçilenlerin toplum içinde ileri gelen, sözü dinlenen, insan ilişkilerinde yapıcı ve olumlu tavra sahip kişilerden seçildiği için yengelik teklif edilen kişiler bu teklifi reddetmezler. Herkesin yenge olma sorumluluğunu taşımayacağı için yenge olarak görevlendirilmek bir nevi düğünlerde statüdür.

Evlilik insan hayatının önemli geçiş dönemlerinden biridir. Antropologlar evliliği “temelde aile olarak tanımlanan birimi oluşturmak ve türün üremesini düzenli, toplumca kabul edilebilir olan ve onaylanan, atışmaya yol açmayan bir biçimde temin etmeye yarayan, iki karşı cins arasında kurulan cinsel ekonomik birlik” (Emiroğlu ve Aydın, 2009: 293) olarak tanımlamaktadır. “Türk kültüründe bu birlik düğün töreniyle meşruiyet kazanır. Türk toplumunda evliliğin meşru kabul edilebilmesi için tek başına resmi nikah yeterli değildir.

³ Besim Atalay. (1986). *Divanü Lûgat-it-Türk Dizini*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. s.773.

⁴ Şemseddin Sami. (1899). *Kamus-ı Türkî*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

⁵ Muharrem Ergin. (2004). *Dede Korkut Kitabı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

Bir çift ancak düğünleri yapıldıktan sonra toplum tarafından evli kabul edilebilmektedir. Evliliğin bireysel, ailesel ve toplumsal yönü bulunmaktadır. Evlilik bireysel olarak çiftlerin toplum içerisinde gelişim süreçlerini tamamlama noktasında önemlidir. Çiftlerin ailelerini bir araya getirerek bir hısımlık sistemi kurmaları, toplum açısından da önem arz etmektedir. Toplumsal açıdan düğünler, insanların birbirleriyle sosyal ve ekonomik anlamda dayanışma içerisine girdikleri bir kaynaşma ortamını sağlamaktadır. Düğün geleneği çeşitli pratik ve uygulamalara sahiptir. Hayatın geçiş aşamaları bireyler için hayatlarının dönüm noktalarıdır. Bireyler doğumdan evlilik ve ölüme doğru geçip giden geçiş aşamaları içerisinde bazı noktalarda savunmasızdırlar. Bu noktalarda bireylerin yanında onların güvenli bir şekilde bu geçişi sağlamalarına yardımcı olacak kişilere ihtiyaçları vardır. Düğünlerde bu kişiler arasında ön plana çıkan kişiler “sağdıç” ve “yenge kadınlar”dır. (Töret, 2015:65).

Sağdıç kelimesinin sözlük anlamlarına baktığımızda ilk Türkçe sözlük olan Divan-ü Lügat-it Türk'te “sağdıç” kelimesi dost anlamıyla tanımlanır (Atalay, 1991:468). Dede Korkut kitabında sağdıç kelimesi geçer. “Uşun Koca Oğlu Segrek Boyu'nda Segrek kardeşi Egrek'i kurtardıktan sonra birbirlerine sağdıç olarak evlenirler. (Ergin, Dede korkut kitabı I, 2004:131). Abdülkadir İnan sağdıç kelimesinin “Oğuz grubunda bugüne kadar düğün(evlenme) geleneğinde güveye arkadaşlık eden kimse” anlamıyla korunduğunu söyler. 14. 15. asırlarda da bu anlamıyla kullanıldığını ve Oğuz Türklerinde sağdıç kelimesinin “adaş” kelimesi yerine de kullanılmış olabileceğini belirtir (İnan, 1998: 300). Türkçe Sözlükte sağdıç sözcüğü “düğünde gelin ve güveye kılavuzluk eden kimse” olarak tanımlanır (Türkçe Sözlük, 1998). Sağdıç kelimesi Derleme Sözlüğünde ise “yakın, candan arkadaş” olarak tanımlanmıştır (Derleme Sözlüğü, 1978).

2.1. Gelin ve Güvey Taraflarında Yengelik

Geçmişte kız ve oğlanın rahatlıkla görüşme imkânı bulamadığından dolayı hatta düğünden önce birbirini çok az gören kız ve oğlanın, birbiriyle çekinmeden rahatça konuşabilmelerinde yengelere iş düşmekteydi. Kız istemeden gerdek sabahına kadar olan süreçte yengeler araba bulucu olma, yol yordam gösterme, kına gecesinde ve düğünde misafirlerin hoşnut olmasını, eğlenmelerini sağlama gibi pek çok görev üstlenirler. Düğün zamanı stresli bir zaman olduğundan gelin ve damadın rahatlaması için yengeler yardımcı olurdu (KK19). Kız evinde seçilen yengeye oğlan tarafı karışamaz. Oğlan tarafında seçilen yengeye kız evi karışamaz (KK18). Güvey yengesi ve gelin yengesi kız ve oğlan tarafını temsil ederler. Düğünde davetlilerle en çok muhatap olan kişilerde yengelerdir bu sebeple düğünün idaresinden de

sorumludurlar. Yengeler düğün günü ve sonrasına çıkabilecek aksilikler ve anlaşmazlıklarda hem oğlan tarafı ve kız tarafı arasında hem gelin ve güvey arasında tampon görevi görürler.

2.1.1. Gelin Yengesi

Gelin yengesi kız evinde görevli olan yengedir. Kız evinin büyükleri tarafından düğünden önce haber vererek yengelik teklif edilen biri yenge seçilir. Gelinin, yenge olmasını istediği biri varsa o kişi de gelinin isteği geri çevrilmeyerek yenge seçilebilir. Kız evinin yengesi kimi ailelerde kız isteme zamanından düğün bitene kadar her aşamada gelinin yanında bulunmakta, erkek evine kız evinin taleplerini iletmekte, kız evi büyüklerinin vekili gibi rol üstlenmektedir. Kına gecesi bitip kız baba evinden koca evine uğurlanana kadar gelinin sağ yanından ayrılmayan, geline yoldaşlık edip oğlan evi ve kız evi arasında şaka mahiyetinde oyunlar yaparak oğlan tarafından bahşiş aldıktan sonra oyuna son veren yengeler, düğün boyunca pek çok işleve sahiptir. Kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde gelin yengeliğine dair kaynak kişilerimiz şu bilgileri vermiştir;

Gelin yengeliğine kız tarafında gelin olacak kızın annesinin ya da büyüklerinin uygun gördüğü bir kadın seçilir. Gelin yengesi olarak seçilen kişi gelinle ilgilenen, gelinin damat evine gidene kadar yanından ayrılmayan, geline kılavuzluk ve yarenlik eden kişidir. Kız tarafından düğünde giden kadına yenge derler. Yenge kız baba evinden çıktıktan sonra refakat eder. (KK11). Nişanlılıkta da kızın yengesi ilgilenir. İkisini bir araya getiren yine yenge olur yani anne işlevden çıkar. Anne bilmiyormuş gibi olur, gizli olur sözde. Mesela der ki “Maya bacı Fadime’yi ver de gidelim falanca yere”. Halbuki Fadime’yle başka şeyi yapacak. Nişanlısıyla gösterecek. Ama gelin olacak kıza sıkı sıkı tembihler. “Bak yüzümü kara çıkarmayın. Çünkü nişanlıyken hamile kalanda çok var. Yatak bile seriyormuşlar. O kadar ileri gidiyorlar. O zaman da çekersin o ceremeyi. Utanırsın işte (KK11). Gelin çıkana kadar yenge görevlidir, gelin çıktıktan sonra yengenin de görevi bitmiştir (KK36).

Kaynak kişilerinde aktardığı nişanlı görme olarak bilinen adette geçmişte İspir ve Pazaryolu yöresinde nişanlı olan çiftler birbirlerini ailelerinden gizli görür, bu gizli görüşmeyi ancak yenge refakatinde gerçekleştirirlerdi. Düğünden önce birbirlerini gizli görecektirler. Çiftlere gözcülük eden yenge kadınlar aynı zamanda nişanlı çifti düğünden önce toplumun ve ahlakın kabul etmeyeceği bir ilişki yaşamamaları için uyarırlardı. Buradan da anlaşılacağı üzere her ne kadar evlenmek üzere nişanlanmış olsalar dahi

nişanlı çifte toplumsal normlar yengeler aracılığıyla hatırlatılır, evlilik yolunda geline mutlu olması için yapması gerekenler sözlü bir ifadeyle yeniden vurgulanır.

2.1.1.1. Yenge seçimi

Gelin yengesinin seçimini kızın annesi yapar. Eğer genç kız hususi olarak birinin yengesi olmasını istiyorsa bunu dile getirebilir. Gelin yengesinin öncelikli olarak akraba olması önemsenir. Gelinin ağabeyi varsa ve evliyse yenge olarak ağabeyinin eşi seçilir. Ağabeyinin eşi yoksa gelinin halası, teyzesi, amcasının karısı, dayısının karısı yenge olarak görevlendirilir. Gelin yengesi kan bağı veya akrabalık bağı olmayan kişilerden de seçilebilir fakat yengenin akrabadan seçilmesindeki önceliğin sebebi gelinin ve kız tarafının sırrının yayılmaması, gelinin ve ailenin itibarının ve onurunun korunması ve olası bir olumsuzluktan kaçınmaktır. Gelin yengesi gelinin ağabeyinin hanımı, halası, teyzesi, amcasının karısı ya da bacısı olabilir (KK10, KK27, KK32, KK36). Yenge kan bağı olmayan birisi de seçilebilir. Mahalleden komşu, amca gelini, teyze gelini, dayısının gelini yenge olarak seçilip görevlendirilebilir (KK12, KK15, KK27). En çok bilgili olan, tecrübeli olan insanlardan yenge seçilir (KK11). Köyde kim becerikli ise kim toplum içine çıkacak güzel biri ise onu yenge yaparlar (KK4). Gelinin yaşına yakın yeni evli genç biri varsa onu yenge yaparlar. Gelinin kendisini rahat ifade edebilmesi için biraz daha yaşına yakın olan evli birisini yenge seçerler (KK27). Hem gelinin sırrı hem de ailenin sırrının dışarı çıkmaması amacıyla yengenin akrabadan seçilmesi daha uygundur (KK31). Önceden bir tane yenge seçilirdi. Düğün günü oğlan evine gelinle birlikte yenge de gelirdi. Şimdi bir araba dolusu yenge kızla birlikte gidiyor. Bizim zamanımızda böyle değildi. Tuhafıma gidiyor (KK21, KK22). Kaynak kişimizin aktardığı bilgilere günümüzde değişen düğün gelenekleri gibi kız tarafından erkeğin düğün evine giden misafir sayısının çokluğu da yadırganmaktadır.

2.1.1.2. Yengenin özellikleri

Yeni kurulacak aileye kılavuzluk edecek olan yenge seçimi birtakım usullere göre seçilir. Yenge yaşça çok büyük olmayan kadınlardan seçilir. Yenge, yaşı gelinin yaşından büyük olan, her şeyi becerebilecek kabiliyette, ağzı laf yapan kişiler içinden seçilir. Yenge olacak kişi konuşkan, sosyal, dışa dönük ve toplum içinde konuşmaktan çekinmeyen, ağzı laf yapan kişilerden olmalıdır. Yengenin ağzı laf yapan dilli birisi olmasındaki gaye gelin ve

damat ailesi arasında ya da aileler arasında herhangi bir problem olduğu zaman çekinmeden konuşacağı ve sorunu çözeceği düşüncesidir (KK36). En çok bilgisi olan, tecrübeli olan, evli olan kişilerden yenge seçilir (KK11). Doç. Dr. Pervin Ergun “*Türk Gelininin Mitolojik Göçü*” adını taşıyan makalesinde gelinin kınasını yakan kişinin de kut taşımaya (mutlu bir evliliği olan, çoluk-çocuk sahibi, varlıklı, iffetli, toplum tarafından sevilen sayılan bir “yenge”) dikkat edildiğini (Ergun, 2010: 279) söyler. Yeni hayatın başında geline iyi örnek olması için yenge seçimlerine dikkat edilir. Aynı zamanda yengenin ahlakı ne kadar iyi olursa gelin olan kıza evliliğe dair o kadar doğru tavsiyelerde bulunacağına da inanıldığı gözlemlenmiştir.

2.1.1.3. Kına gecesi öncesi ve imam nikahı sırasında bağlama büyüüne yönelik korunmalar

Bir şeye düğüm atarak birini yahut bir kötülüğü bağlama büyüüne olan inancın çıkış noktası, insanların pratik tecrübelerine dayanmış olsa gerektir. Nasıl ki insan eli kolu bağlandığı zaman özgürlüğünü kaybeder, zararsız hale gelirse, bunun gibi birtakım kötü kuvvetleri, cinleri bağlamak, onları zararsız hale getirmek de iplere düğüm atmak ve sembolik olarak bazı şeyleri bağlamakla mümkündür.⁶ Bu sebepten her çeşit düğüm ve bağlamak ve ilmik atmak insanlara büyülü görünmüş, giderek özellikle kara büyü alanında en çok uygulanan bir pratik haline gelmiştir. Bağlamanın, bir şeyin hareket serbestisine engel oluşunu, ilmik ve düğüm atmanın da bir şeyi bir yerde tespit edişini analogi büyüü ile sembolize etmek, çok eskiden beri biliniyordu. Örneğin, Eski Mısır’da çeşitli biçimdeki düğümleri taklit eden amuletlerle rastlanmaktadır.⁷ Babil sihirbazları düğüm ve düğüm atmayı her çeşit felakete karşı büyüsel bir tedbir olarak kabul ediyorlardı.⁸

Hititler büyülenmiş birini, büyüünün etkisinden kurtarmak için, ilkin ellerini ayaklarını ve vücudunu siyah, beyaz, kırmızı, mavi ve sarı renkli yünlerle bağlayıp ona bu şekilde bir

⁶ Anton Jırku. (1912). Die Daemon und ihre Abwehr im slten Testament, Leipzig, s.90. aktaran. Sedat Veyis Örnek, (2017). Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtil İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

⁷ Bonnet. Op. Cit, s.379. aktaran. Sedat Veyis Örnek, (2017). Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtil İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

⁸ Schmidt, Op. Cit., s.240. aktaran. Sedat Veyis Örnek, (2017). Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtil İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

gece geçirttikten sonra, ertesi gün iplerini çözüyorlardı. Böylece o kimseden iplere geçmiş olan büyü de ipler çözüldüğü için çözülmüş kabul ediliyordu.⁹

Babilliler'den İslamiyet'e geçen kara büyü'nün zararlarına Kur-an'ı Kerim'de de yer verilir. "Ey Muhammed! De ki: Hased ettiği zaman hasedinin şerrinden, düğümlerle nefes eden büyücünün şerrinden, bastırıldığı zaman karanlığın şerrinden, tan yerini ağartan Rabbe sığınırım".¹⁰

Evrensel bir karakter taşıyan bağlama büyü hayvanların (kurt ağzı bağlamak), insanların ağızını, dilini, uykusunu bağlamakta kullanıldığı gibi özellikle cinsel iktidarın dumura uğratılması ve gerdeğe giren güveyin görevini yerine getirememesi için uygulanmaktadır. Evlenmenin safhalarından olan nikah ve gerdek gecesi için, büyücüler özellikle bu zamanı seçerler (Örnek, 2017:110).

Saha çalışmasında kaynak kişilerimizle olan görüşmelerimizde bağlama büyüüne inanıldığı tespit edilmiştir. Yöre halkı tarafından gerdeğe girdiğinde güveyin cinsel kudretinin bağlanmasını önlemek için uygulanan pratikler şöyledir:

1. Dini nikah kıyılırken gelinin annesi veya yengesi gelinin beline bir ipi üç kez dolar, Fatıha suresini okur ve ipe düğüm atar. O ip saklanır ve gelin baba evinden çıktıktan sonra gerdek gecesinde düğüm çözülür (KK18).
2. Dini nikah sırasında oğlan evinde çakı kapatılır. Gerdek gecesi o çakı açılır. (KK18).
3. Gelin düğünden önce banyo yaptıktan sonra gelinin yengesi geline "bel bağlama" pratiği uygular. Gelin olacak kız banyodan çıktıktan sonra yengesi kızın belinin etrafında arkadan öne doğru iki kolunu daire çizecek biçimde kavuşturur. Üç kez bunu tekrarlar. Bağlama pratiğini kollarıyla temsili olarak yapar. Yenge bu işlemi yaptıktan sonra dışarıdan hiç kimse hiçbir şey yapamaz. Gelinle damadın nikahı kıyılmadan önce kötü niyetli kimseler büyü yapmasın diye gelin ve güveyi korumak amacıyla yapılan bir uygulamadır (KK27).
4. Nikah esnasında hiçbir şey yapılmaz. Parmağa takılı olan yüzükle oynanmaz. Kilitli bir şeyle uğraşılmaz. Bir şey bağlanmaz, düğüm atılmaz. Nikah esnasında evdeki herkes, herhangi bir şey yapmamaları için uyarılır. Dini nikah esnasında farkına varmadan bir şey yapılır, gelin ve güveyi bağlanır korkusuyla düğüm atılan, kilitlenebilen nesnelere uğraşmaktan kaçınılır (KK27).

⁹Alber t Goetze. (1957) Kulturgeschichte des alten Orients. München. s.156. aktaran. Sedat Veyis Örnek, (2017). Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki. Ankara: Bilge Su Yayıncılık.

¹⁰ Kur-an'ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meal). (1961). Ankara. Cilt III. Felâk Suresi, Ayet 1-5, s.814

5. Gelinin yengesi kibrit kutusunu hafif yarım açar, beline doğru tutar, ondan sonra kapatır. Gelin banyoya girmeden önce gelinin yengesi kibrit kutusunu biri bir tarafa biri bir tarafa olacak şekilde birbirinden ayırır. Gelin banyoya girdiği zaman kibrit kutusunu kapatır. Gelinin yengesi gelini emniyete almış olur. Sonra o kibrit kutusunu geline verir ve gerdeğe girdikten sonra açmasını öğretir. Eğer gelin eşine şaka yapmak isterse bunu açmaz (KK27, KK29).

Yapılan araştırmada bağlama büyüsünden korunma pratiklerinin hepsi düğümle, açıp kapatmakla ve birbirine geçmeli nesnelere ilgilidir. Bu uygulamalar yapıldığında gelin ve damadın koruma altına alındığına ve güvende olduklarına inanılır. Böylece cinsel birleşmeyi engellemek amacıyla yapılacak olan olası kötülükler önlenmiş kabul edilir.

2.1.1.4. Düğün günü yengenin görevleri

Yengenin ya da yengelerin düğünde ön planda olduğu iki durum bulunmaktadır. Bunlardan biri kına gecesi diğeri ise gelin alıcı sırasındadır. Bu durumlarda ön planda olmakla birlikte yenge düğün boyunca gelinden sorumlu kişidir. Geline her türlü konuda yardımcı olur. Kaynak kişilerimiz düğün günü yengenin görevlerine dair aşağıdaki bilgileri vermişlerdir:

- Yengeler gerdek gecesi hakkında bilgi verir. Yenge en başta gelini korur. Damada gösterir. Gerdek gecesiyle ilgili gelinle birebir sohbet ederek gelinin heyecanını ve korkularını yenmesi tavsiyesinde bulunur (KK10).
- Gelinin süslenmesi, yıkanması, ellerine kına yakılması yengenin görevidir. Eskiden gelin olduğu belli olsun diye evlenen genç kızların saçını kesilirdi. Yenge gelinin saçlarını keser, zülüf bırakırdı (KK4, KK14, KK15).
- Düğüne gelinle birlikte oğlan evine yenge gelir, gelini oğlan tarafına yenge teslim eder, birkaç saat geline arkadaşlık eder ve gerdekten önce düğün evinden ayrılır. (KK4, KK11, KK15).
- Gelin sağdıcı gelini yengeden teslim alır (KK15).
- Kınayı gelinin yengesi yakar (KK20).
- Kına gecesinde gelin kız ortaya alınır. Saçları açılır ve taraması için gelinin yengesi oğlan tarafından harçlık ister. Tarağın taramadığını söyleyen gelin yengesine, oğlan tarafından görevlendirilen yenge harçlık verir (KK18).
- Geline kınayı bazı düğünlerde anası babası sağ olan kişilerde yakabilir. Kına yakılacağı zaman kayınvalide kına yakan kişiye ve geline para verir (KK21).

- Eskiden köylerde kuaför olmadığı için gelinin şimdiki gibi süslenme olanağı yoktu. Gelini köyden becerikli, gelin süslemesini bilen kişiler süslerlerdi (KK27).

Gelin yengelerinin bir diğer görevi de kına gecesinin eğlenceli geçmesini sağlamaktır.

- Türkü söyler, oyunlar oynar kına gecesinin neşeli geçmesini sağlarlar (KK36).
- Köyde kızı tandırın başında ortaya oturturlar, saçlarını açar kızın başını orada tararlar.
- Gelin yengesi kızın saçlarını tararken,

“Yudular yudular kızın başını
Sırmadan ördüler saçını...”

şeklinde çeşitli türküler söylerler. Kızın saçları taranırken kız ve annesi sarılır ağlamaya başlarlar (KK32, KK36).

- Kızın yengesi düğünden önceki gün kızı alıp evine götürür süsler püsler düğün günü babasının evine getirir. Eskiden takı töreni yoktu. Gelinin saçlarını yenge taradıktan sonra gelinin başı üzerinde bir sini tutulur ve düğüne gelen konuklar bu siniye hediyelerini atardı. Bu hediyeler yazma, havlu, altın gibi hediyelerden oluşurdu (KK36).
- Eskiden bizim düğünlerimizde kına yakılırken şimdi yapılan gelinin avcunu açmaması adeti yoktu. Bizim zamanımızda kına karılmazdı. Oğlan tarafından gelen yenge, kınayı karan kişi kimse ona harçlık verirdi. Geline yengesi ve arkadaşları kınasını yakardı. Geline kınası yakıldıktan sonra arkadaşları gitmez kız evinde kalır sabaha kadar sohbet ederek, eğlenerek, şakalaşarak vakit geçirirlerdi” (KK36).

Kaynak kişilerin verdiği bu bilgiler ışığında yengenin birçok görevi içinde görevi olduğu tespit edilmiştir. İspir ve Pazaryolu yörelerinde kına gecesinde gelinin saçlarını taramak, kınasını yakmak, saçlarına biçim vermek, gelinin güzelliğini daha ön plana çıkarmak, düğün günü gelinlik elbisesini giymeden önce banyosunu yaptırmak, banyodan önce de bağlanmayı önlemek için büyüsel pratikler yapmak yengenin görevleri arasındadır. Ergun, “geline kınası yakılırken öğütlerde bulunmaktadır der ve bu öğütlerin, yüzlerce yıldan beri söylenegeldiğini ve mitolojik öğeler barındırdığını” (Ergun. P., 2010:279) ifade eder. Anadolu’nun pek çok yerinde geline kına yakma görevinin yengeye ait olması ortak bir gelenektir. Çok nadir olarak kimi düğünlerde geline görüncesi ya da yengesinden başka birinin kına yaktığı da gözlemlenmiştir.

2.1.1.5. Yeni hayatın eşiğinde yenge kılavuzluğu

Yenge kadınların en önemli görevi gelini evlilik öncesi bilgilendirmesidir. Kız tarafında seçilen yengenin önemi en çok burada önemlidir. Yenge kadın gelin olacak kıza karı koca ilişkisine dair bilgi verir, cinsellik hakkında birtakım bilgiler öğretir (KK12). Aşağıda verilen görüşmede kaynak kişimiz kendi düğününde yengesinin kendisine nasıl davranması gerektiğini anlattığını söylemiştir.

Refika abla benim yengemdi. “Attan inerken gelinin ayağının altına iskemle koyarlar, iskemleyi kaldırmaya çalış, bırakıp gitme!” dedi. Bana öğretti bunu. Düğünden önce de öğretiyor da orada da dedi. “Sana koymazlar ama sen yine de çabala!” dedi. Attan indim sandalyeyi tuttum göre eve götüreceğim. Oğlan tarafının yengesi dedi ki: “tamam kızım tamam ben götürürüm sen bırak” (KK12).

Anlatılan bu olayda gelinin uyanıklığının, toparlayıcılığının imtihanı daha at üzerindeyken düşünülüp oğlan tarafından herhangi birinin gelin attan inerken bir nevi sınanması, imtihan edilmesi olasılığına karşı yengesi tarafından daha önceden tembihlendiği ve ikinci kez uyarıldığını görmekteyiz. Buradan da anlaşıldığı üzere yeni hayatta gelini sınamak isteyen kişilere karşı yenge gelinin hesap edemeyeceği şeyleri tahmin ederek gelini olası üzüntülere karşı korumak ve arkasından edilecek lafları önlemek amacıyla her an temkinli davranarak gelini de yönlendirir. Uyanık olması için öğütler.

- Yenge geline adabı, nasıl davranması gerektiğini, evlenip gelin girdiği eve ilk adımını atacağı andan, ömür boyu nasıl davranırsa mutlu olacağına dair bilgi verir, kendi deneyimlerini gelin olan kızla paylaşır. Gerdek gecesiyle ilgili geline bilgi verir. Gerdek yatağını yengeler hazırlar. Genelde erkek tarafı yengesi bu görevi üstlenir (KK27). Karıkoca olmanın gereklilikleri ve cinsellik üzerine yenge geline bilgi verir, kılavuzluk eder (KK29).

2.1.1.6. Gerdek öncesi gelin yengesinin gelin ve güveye yiyecek ve içecek ikramı

Damat ve gelin yengeleri gerdek gecesi gelini ve damadı gerdeğe sokmadan önce geline ve damada şerbet ikram ederler. Bu şerbeti oğlan ve gelin yengesi birlikte hazırlar ve şerbet tek bardakta sunarlar. Önce bir yudum gelin alır içer ve içtiği yudumdan bir miktarı şerbet bardağının içine tükürür. Gelinin tükürdüğü şerbet bardağından damat şerbet içer. Bu

uygulamanın gelinle damat arasında mutluluk sağlayacağına inanılır (KK12, KK36, KK32). Bu uygulama ile bir ömür mutlu olunacağına çiftin ağzının tadının bozulmayacağına inanılır.

2.1.1.7. Yengeye verilen hediyeler

Yengeler geleneğin uygulayıcı kişileridir. Bu uygulayıcılıktan herhangi bir maddi beklenti karşılığı içinde olmadan yenge olmayı kabul ederler. Minnettarlıklarını belli etmek isteyen gelin ve damat aileleri yengeye bohça hediye ederler (KK36). Yengeye kına gecesinde bahşış verilmesi de yengeye verilen hediyelere dahildir. Kına gecesinde gelinin saçlarını kestiği için gelinin yengesine oğlan yengesi para verir. (KK14). Yengeye verilen bohça içerisinde etamin kumaşa işlenmiş nakışlı seccadeler, havlu kenarı, banyo lifi, oyalı yazma, dantel takımı, yün örgü çorap, karyola takımı adı verilen dantel nakışlı nevresim takımı gibi el işi ürünler ile seccade, iç çamaşırı takımı, nevresim takımı, çorap... vb. şık endüstriyel hazır giyim ürünleri ve ev eşyası ürünleri bulunur (KK2, KK11, KK36, KK32). Metin Ergun

Geleneksel kültürde gelin nasıl “yabancı” biri olarak görülüyorsa damadın da aynı şekilde gelinin ailesi için “yabancı” biri şeklinde görüldüğünü belirtmemiz gerekir. Damadın yabancılığını ortadan kaldırmak için de çeşitli uygulamalar yapılır. Damadın “yabancılığını” kaldırmak için kız tarafına at ve koyun gibi hediyeler gönderilir ((LvovaOktyabrskaya, 2013). aktaran (Ergun, 2014:66)) der.

“Mito-poetik anlayışa göre düğün ritüelinin anlamı, hediye, değişim, ikram vb. gibi çok sayıdaki sembolik hareketle bu durumu, yani düzensizliği ortadan kaldırmaktır” (Ergun, 2014:69). Hediyeleşmenin her iki tarafın birbirine olan yabancılığını gidermek ve kabul edilmek, kabul görmek için yapılan bir uygulama olduğunu söylemek mümkündür.

2.1.2. Güvey Yengesi

Güvey yengesi damadın annesi tarafından belirlenir. Bilgili, becerikli, olgun karaktere sahip akraba olan kadınlardan münasip görülen kişiye yenge olması teklif edilir. Yenge olan kişiler toplum içinde ileri alınan, sevilen kişilerdir. Kız tarafında yenge seçilmesi ile oğlan tarafında yenge seçilmesi aynı maksatla yapılır. Kadınların içinde düğünün idaresini sağlamak, kız tarafında, oğlan tarafını temsil etmek, oğlan tarafının itibarını korumak, kız tarafının kına gecesinde isteklerini yerine getirerek hoşça vakit geçirilmesini sağlamak gibi pek çok şeyin idaresini yenge kadın yapar. Güvey yengesinin düğün sırasında ve gerdek gecesinden sonra olmak üzere iki ayrı süreçte ayrı görevleri vardır. Düğün günü gelin yengesinin görevi biter,

oğlan tarafına sorumluluk geçer, güvey yengesinin görevi başlar. Gelin odasının hazırlığından da güvey yengesi sorumludur (KK11).

2.1.2.1. Yenge seçimi

Yenge seçimi yakın akrabadan uzak çevreye doğru yapılır. En çok bilgisi olan, becerikli, toplum içine çıkabilecek olgunluğa sahip, genellikle evli kadınlardan ve damadın yakın akrabalarından yenge seçilir. Damadın kız kardeşi, amcasının gelini, halası, teyzesi, amcasının karısı, dayısının karısı yenge olarak ilk düşünülen ve seçilen kişilerdir. Aileler akraba yerine komşusunu da yenge seçebilir fakat bu nadir görülen bir durumdur, akraba dışından birinin yenge olması pek tercih edilmez. Candan, akrabadan kendi soyundan yenge seçilmesindeki amaç gelinin ve oğlan tarafının sırrının dışarı çıkmasını önlemektir. (KK12, KK18, KK11, KK31, KK32, KK36). Kız tarafında yenge seçilirken nasıl dikkat ediliyorsa oğlan tarafında da aynı özen gösterilir. Bunun nedeni düğün sırasında kayınvalidelerin birbiriyle olan iletişimde erkek tarafı yengesi çok etkilidir. Sağlıklı iletişim kurulabilmesi, yapıcı olması durumları göz önünde bulundurularak oğlan yengesi seçilir.

2.1.2.2. Yengenin özellikleri

Gelin yengesinin özelliklerini anlatırken yenge olacak kişinin toplum içinde sevilen, sözü dinlenen, ağız laf yapan, insanlarla iletişim gücü güçlü olan, geline yol yordam öğretebilecek bilgi ve tecrübeye sahip, becerikli ve olgun karakter özelliklerine sahip kişilerden seçildiğinden bahsetmiştik. Gelin yengesi ile damat yengesi seçilirken hemen hemen aynı ölçütler dikkate alınır. Güvey yengesinin gelin yengesinden farkı, güvey yengesi damada gerdekle ilgili bir şey anlatmaz. Gerdek ve cinsellikle ilgili konuları damada sağdıç anlatır. Yenge ne kadar toplum içinde öne çıkan kişilerden seçilirse düğün o derecede düzenli, neşeli olur ve sorunsuz geçer.

2.1.2.3. Yengenin kına gecesinde görevleri

Eskiden düğünlerde oturak denilen eğlenceler yapılmaktaydı. Oturak eğlencelerinde damat tarafını güvey yengesi temsil eder ve bütün şakalar güvey yengesine yapılırdı. Oturak geceleri oturak eğlencelerinin yapıldığı, düğünden bir gün önce erkek tarafından seçilen yenge ve erkek tarafının misafirlerinin kız evine giderek bir gün kız evinde yatılı kalarak kendi aralarında eğlence yapıp düğünün sevincini yaşadıkları gecedir. Kına gecesinde kız

evine kayın valide gitmez kendi yerine vekil olarak yengeyi görevlendirirdi. Aynı köyden kız alınsa dahi kayınvalide gelinin kına gecesine gitmez yerine yengeyi vekil tayin ederdi (KK15, KK36). Erkek tarafından gelen misafirler kız evinde yatılı kalır, eğlenceler yapılır buna da “oturak” adı verilirdi (KK1). Oturak yapıldığında ve kına gecesinde kız tarafının gençleri çeşitli teatral gösteriler yapar, oğlan tarafından gelen yengeye şakalar yapılır. Yenge yapılan bu eğlencelerin karşılığında kız tarafının gençlerine harçlık verir, genç kızların gönüllerini hoş ederdi (KK1). Güvey yengesi kız evine çay, şeker, çerez ve kete getirir kına gecesinde kız tarafına ikram edilirdi (KK11). Kız evine güvey evini temsil etmek üzere giden yenge cüzdanı dolu gider. Kız tarafında damat yengesine çok çeşitli oyunlar yapılır bu oyunların karşılığında güvey yengesi oyun yapanlara bahşiş verir. Bu oyunlara bir örnek olarak; gelin başı denilen kız evindeki eğlencede gelinin yengesi gelinin saçının taranmadığını söyler, güvey yengesi bunun üzerine gelinin saçlarının taranması için para verir. Kız tarafında yapılan pek çok oyunun amacı güvey yengesinden para almak ve o parayla meyve, çerez, sigara gibi istenilen bir şeyi alıp sabaha kadar gelinin evinde gönüllerince eğlenmektir (KK15, KK18, KK31). Güvey yengesi kına gecesinde yapılan şakalar ne kadar zor olsa da o şakalara katlanır ve kız tarafının gönlünün olacağı miktarda bahşiş verir. Bu bahşişleri yenge kadın kimi zaman kendi cebinden verir, kimi zamanda güveyin ailesi tarafından kız evi eğlencelerinde genç kızlara bahşiş vermek üzere yenge kadının cebi doldurularak kız tarafına gönderilir (KK36). İspir ve Pazaryolu kökenli insanların düğünlerinde kına gecesinde kadınlar ve erkekler ayrı ayrı eğlenir bir arada olmazlar. Kızın kına gecesinde herhangi bir mesele olursa güvey yengesinin haberi olur, bir eksiklik ya da aksilik durumunu oğlan tarafına güvey yengesi bildirerek çözüm getirmeye çalışır. Örneğin çerez az gelmiştir, yetmemiştir ya da kız tarafı o an bir şey istemiştir. Yengeye istekler söylenir, yenge o an bunu oğlan tarafına bildirir ve kız tarafının isteğinin yerine getirilmesini sağlar. Yenge kız tarafının kadınları içinde oğlan tarafına düşen vazifeleri kontrol eder (KK36). Kına gecesinden sonra düğün günü baba evinden gelin çıktıktan sonra kızın yengesi gelini güvey yengesine ve sağdıçın hanımına teslim eder (KK31). Eskiden gelinle damat düğünden önce birbiriyle pek görüşemezdi. Düğünde misafirler yemek yerken gerdeğe iki üç saat kala yenge kadın, gelin ve damadı gizlice birbirine gösterirdi (KK32). Yenge kadın, gelin ve güveyin düğündeki heyecan ve streslerini kontrol etmeleri için onlara destek olur, misafirlerin eğlenceli vakit geçirmesi için neşeli ortam oluşmasını sağlar, düğün ortamındaki oluşabilecek aksiliği önleme ya da var olan sorunu çözme gibi görevleri üstlenir. Önemli bir geçiş dönemi olan evliliğin meşruiyet kazanmasını sağlayan düğün törenlerinde yengelik geleneği yapıcı bir gelenektir. Yenge

kadınların gelin ve damadın kendilerini rahat hissetmeleri sağlamak, heyecanlarını yatıştırmak, gelinin ailesi ile güveyin ailesine düğün esnasında yardımcı olmak gibi görevleri vardır.

2.1.2.4. Yengenin erkek tarafının itibarını temsili

Gelin tarafına yenge olarak giden kişiden her ne oyun ve şaka yapılırsa yapılsın tüm şakalara katlanması, hoşgörülü olması, karşı çıkmaması ve oyunların sonunda bahşiş vermesi beklenir (KK1). Düğün törenlerinde “yenge kadın” olmak sorumluluğu ağır olan bir görevdir. Yapılacak şakaları kaldıramayacak kişiler yenge seçilmez. Yenge seçilen ve bu sorumluluğu kabul eden kişi kendisini gelin tarafında güçlü göstermeli, yapılan oyunların karşılığında vermesi için cüzdanında bol miktarda bahşiş olmalı, göğsünü gere gere güvey tarafını gelin tarafında temsil etmeli ve hiçbir oyunda yenilmemelidir. Yenge seçilmek hem toplum içinde adam yerine koyulmak olarak algılandığından hem de kayınvalidenin vekili olduğundan dolayı yengenin bu bilinçle davranış sergilemesi beklenir (KK7, KK18). Eğer yenge kız tarafının gençlerinin gönlünü hoş etmezse, genç kızlara az bahşiş verir ya da hiç vermezse iki taraf arasında kırgınlık olabilir, tartışma çıkabilir, güvey tarafından gelen çerez ya da verilen bahşiş az bulunursa gelin tarafının gençlerine layık görülen hediye azlığından dolayı güvey tarafı hoş karşılanmaz, gelin tarafının içinde zayıf görülür. Bu sebeple yenge güvey tarafının itibarını imkanlar dahilinde bahşiş vererek güçlü göstermeye, korumaya çalışmakla görevlidir (KK36).

2.1.2.5. Yengeye söylenen maniler

Yaptığımız araştırmada kaynak kişilerimiz geçmişte oturak gecelerinde yengeye maniler söylendiğini aktarmışlardır. Derlediğimiz manileri kaynak kişiler hatırlamakta güçlük çekmişlerdir. Türk edebiyatının sözlü kültür geleneğine ait yansımalarını da denk geldiğimiz saha çalışmasında kaynak kişilerimizden, kına gecesinde gelin evinde yapılan oturak gecesinde güvey yengesine kız tarafının gençlerinin şu manilerin söylediğini derledik:

“Yenge neler getirmiş, küflü çörek getirmiş
Yenge neler getirmiş, küflü çerez getirmiş.
Yenge ayık ol kaynatam seni ister” (KK36)

“Yenge neler getirmiş
Yenge can yenge can

Yenge findık fıstık getirmiş
Getirmeden yemiş bitirmiş” (KK36)

“Düğürçüler atlı itli
Gaynatası bitli
Düğürçüler üşük düşük
Yengenin dişi düşük” (KK36)

Yengeye söylenen manilerin karşılığında yenge de kızlara karşılık verir. Yengenin oynamasını isterlerse yenge kalkıp oynar, kızların çerezlerini, bahşişini verir herkes muhabbetini eder ondan sonra kına yakmaya geçilir. Günümüzde kız evinde oturak geceleri yapılmamakla birlikte, genellikle düğün salonlarında gerçekleşen düğün törenlerinde mâni söyleme geleneği artık uygulanmamaktadır. Mekanların değişmesiyle birlikte zengin sözlü kültür geleneğinin ürünleri olan manilerde söylenilmedikçe bellekte kalmamıştır. Kaynak kişilerimizin gençliklerinden söyledikleri manileri günümüzde hatırlamadıkları geleneğin unutulmaya yüz tuttuğunu göstermektedir.

2.1.2.6. Yengeye yapılan şaka ve oyunlar

Oturak gecelerinde kız evinde eğlence olsun diye güvey yengesine oyun yapılır, türküler söylenir (KK1). Yenge kadın kendisine yapılan oyunların karşılığında oyunu düzenleyen ve sergileyen genç kızlara bahşiş verir. Genç kızlar aldıkları bu bahşişle yiyecek alır, birlikte yer, içerler (KK7, KK10). Çeşitli köy seyirlik oyunlarının yapıldığı kız başı eğlencelerinde amaç eğlenmektir. Yapılan köy seyirlik oyunlarının karşılığında her zaman bahşiş beklenir. Kız evinde oynanan köy seyirlik oyunları doğaçlama gelişir. Herhangi bir hazır senaryo olmadan oynanan oyunlarda amaç eğlenmektir. Bu oyunları şöyle örnekleyebiliriz:

- Kız tarafının gençleri erkek kılığına girerek oğlan tarafından gelen misafir kadınlara ve özellikle güvey yengesine sarkıntılık yaparlar.
- Hamile kılığına girer hastaneye gitmek için para isterler, erkek kılığına girerek gelen misafir içinden kendilerine almak için kız bakarlar.
- Ellerini kömür isine bulayan kızlar yengeye sezdirmeden yengenin yüzünü ise bularlar.

Bu oyunların karşılığında güvey yengesi oyun yapan kişilere para vererek yapılan oyunları hoşgörüyü ve olgunlukla karşılar. Yengenin oynamasını isteyen olursa yenge kalkıp oynar, yenge kalkıp oynamaz ise kız tarafındaki genç kızların gönlü olmaz. Yenge, bu oyunların

karşılığında gücenmez kırılmaz, eğlenme maksadıyla yapıldığını bilir. Eğer kız evinde güvey yengesine oyun yapılmazsa güvey yengesi adam yerine konulmadığını düşünür; “Ben buraya neden geldim? Oyun yapın ki bahşış vereyim” diyerek oyun yapılmasını ister. Oyun yapılmadığında yenge kendisinin beğenilmediğini düşünür ve bu duruma üzülür. (KK12, KK7, KK10, KK14, KK15, KK18, KK20, KK27, KK36). Günümüzde yapılan düğünlerde damadın annesi gelinin kına gecesine gider fakat kına gecesinde kayınvalideye şaka yapılmaz. Kayınvalidenin seçtiği yengeye şakalar yapılır (KK18). Yüzük oyunu ve tula oyunu oynanır. Eğer kız tarafının yakın zamanda vefat eden akrabası varsa kına gecesinde çok eğlence yapılmaz, şarkı, türkü söylenmez (KK22).

2.1.2.7. Yengeye verilen cezalar

Kız tarafı gençleri yaptıkları oyunların karşılığında güvey yengesinden istedikleri ölçüde bahşış alamazlarsa yengeyi cezalandırırlar. Bu cezaları şöyle sıralayabiliriz.

- Gelin evinde oturak eğlenceleri yapıldığında yenge gece boyunca uyumaz. Uyursa yengenin eteğinden ve kıyafetlerinden yengeyi mindere iğne iplikle dikerler. Yenge oturduğu, yattığı yere giydiği elbiseleriyle dikildiğinden kalkamaz, bahşış verir, yengenin elbiselerini minderden sökerler. Bahşış vermezse arkasında o minderle birlikte yürümek zorunda kalır (KK2, KK14, KK21, KK22, KK32).
- Kız tarafının genç kızlarına yenge bahşış vermezse ehramını jiletle keserler. Kadınların yöresel kıyafet olarak giydiği ehram adı verilen giysinin o dönemde alınması ve diktirilmesi güç olan değerli giyeceği olduğundan yengeyi, ehramını keserek cezalandırırlar (KK10, KK14, KK15, KK16).
- Yengenin eteğine makas atılır (KK11).
- Yengenin ayakkabısı çalınır (KK15).
- İstenilen para alınana kadar sabaha kadar sürecektir olsa dahi oyun yapılır (KK18).
- Yengenin elbisesi yengeyi aşağılamak için yırtılır (KK32).
- Yenge kız tarafına yapılan oyunlar karşılığında para vermezse, para verene kadar gelini de alamazlar (KK33).
- Yenge genç kızların oyun davetini reddeder, oynamazsa suçlu kabul edilir. Ceza olarak yengeye sezdirmeden gelin alınacağı sırada gizlice yengenin ehramına jilet atılır (KK34). -Yengenin ayakkabıları saklanır bahşış istenir eğer yenge bahşış vermezse kız tarafı, yengenin ayakkabılarını önüne atarlar (KK27).

Yengeye verilen cezalardan en ağırı ehramının kesilmesidir. Ehram kesilmesi aşağılamak amacıyla yapılır. Oğlan tarafının erkekleri durumdan haberdar olduğunda gelin ve güvey taraflarının arasında gerginlik olur. Geçmişte böyle bir hadise yaşanmış ve yenge kadının kocası yenge kadın olan karısının ehramının kesildiğini düğünden sonra fark edip, eşine sorduğunda yenge kadının ehramının kesildiğini o ana kadar fark etmemesi oğlan tarafının itibarının zedelendiği algısının oluşmasına sebep olmuştur (KK18, KK34). Bu itibar zedelenmesi düşüncesinden kurtulamayan kocanın, karısını boşadığı kaynak kişilerden derlenmiştir. Kız tarafı aldığı bahşişi az bulduğunu, beğenmediğini, erkek tarafından gelen ikramdan hoşnut olmadıklarını belli etmek ve gönüllerini etmeyen yengeyi bozmak için cezalandırır. Yenge kız tarafına istedikleri bahşişi, ısmarladıkları yiyeceği verdiği takdirde kına gecesi ve gelin evinde yapılan eğlence neşe ile sonlanır.

2.1.2.8. Gerdek öncesi damat yengesinin gelin ve güveye yiyecek ve içecek hazırlığı

Düğün bittikten sonra gerdek evine gelirken yeni evli çiftle birlikte sadece güvey yengesi, gelin yengesi, sağdıç ile sağdıç eşi eşlik eder. Yenge kadınların gerdek evinde de gelin ve damada ağız hoşluğu ikram etmeleri adettir. Gelin yengesi ile güvey yengesi şeker, su, tarçın ve karanfilden oluşan bir şerbet yaparlar ve gelinle damat gerdeğe girmeden evvel bu şerbeti geline ve damada içirirler. İlk önce gelin bir yudum şerbetten içer, bardağın içine bir miktar tükürür ve kalan şerbeti damat içer. Bu pratikle gelinle damadın muhabbetlerinin artacağına, mutlu olacaklarına, ağız tatlarının bir ömür devam edeceğine inanılır. (KK12, KK32, KK36). Yenge, gelin alındıktan sonra gelinin yeni evine girerken damadın gelinin başına attığı elmayı getirir gelinle damada verir. Gerdek gecesi elmayı damat soyar, geline ikram eder birlikte yerler. O akşam geline hep damat ikram eder. Gelin damada bir şey yapmaz (KK11, KK12). Tükürmenin Türk kültüründe mitolojik kökenleri bulunmaktadır. İki eş arasında huzurlu ve ömür boyu saadete vesile olacağı düşünülen bu geleneğin yaptığımız derlemelerde artık neredeyse uygulanmadığı ve unutulmaya yüz tuttuğu tespit edilmiştir.

2.1.2.9. Gerdek sabahı yengelik

İspir ve Pazaryolu yöresinde eskiden gerdek sabahı yenge kadın ya da sağdıçın hanımı damat ve gelinin odasının kapısına gelir, uyanmamışlar ise onları uyandırır, gelinin, o gün gelecek olan erkek tarafının büyüklerinin elini öpmesini tembihler ve yeni ailesi ile kaynaşmasında rol alırdı. Günümüzde gelin kaynatasının ocağında yaşamamakta yeni evli çiftler

evlendiğinde, kendilerine yeni bir daire açılmaktadır. Günümüzde mekanların değişimiyle birlikte büyük ailelerin yerini çekirdek aileler almıştır. Evlenip kendi dairesinde yaşayacak olan çift için düğün sabahı yeni hayatındaki ilk günde ailesiyle olan ilişkisinde yengelik müessesinin aradan çekilmeye başlandığı gözlemlenmiştir.

2.1.2.10. Yengeye verilen hediyeler

Düğün bittikten sonra yengeye minnettarlık göstergesi olarak gelinin çeyizinden uygun görülen eşyalardan hazırlanmış güzel bir bohça hediye edilmesi âdettendir. Yenge kadın yengelik yaptığı için düğün sahibinden ve gelinden para almak ya da hediye almak gibi bir beklenti içinde olmaz fakat düğün sahipleri yengeye teşekkür maksadıyla bohça vermesi gerektiğini bilir (KK8, KK21, KK32, KK3, KK14, KK15). Bu bohçanın içerisinde elbiselik kumaş, banyo lifi, yün çorap, havlu, tülbent gibi eşyalar konulur (KK10, KK11, KK2, KK21, KK23, KK31, KK32). Eğer gelin baba evinden çok fazla çeyiz getirmemişse ya da gelinin çeyizi yoksa kayınvalide kendisi bir bohça hazırlayarak gelinin çeyizinden gelmiş gibi yengeye hediye eder. Gelinin çeyizinin olmadığı belli edilmez (KK8).

2.2. Evlilik Törenlerinde Sağdıçlık

İspir ve Pazaryolu yöresinde yaşayan insanların düğün törenlerinde sağdıçlık geleneği çok önemli bir gelenektir. Damadın sağdıç olur, sağdıçın hanımı da geline sağdıçlık yapar. Sağdıç olmayan düğün olmaz (KK1, KK27, KK26, KK36). Sağdıç olmayan düğün hoş karşılanmaz. Tek başına bir damat ya da tek başına bir gelinin olması uygun görülmez (KK27). Güvey sağdıç güveye, gelin sağdıç geline evlilik ve cinsellik hakkında bilgi verir. Günümüzde herkesin her türlü bilgiye rahatlıkla ulaşması mümkün olsa da “eksik bir şey muhakkak vardır” düşüncesi toplum içinde yaygındır. Çünkü evlilik iki kişinin birlikte ortak eylem içinde yaşayacakları bir geçiş dönemidir. Sağdıçlar evli kişilerden seçtikleri için kendi bilgi ve tecrübelerini gelin ve güveye aktarırlar. Geçmişte küçük yaşlarda yapılan erken evlilikler, bilgiye ulaşmanın güçlüğü, teknolojinin gelişmemiş olması, gençlerin özellikle cinsellikle ilgili konuları ailesiyle ya da çevresiyle konuşmadaki çekimserliği sağdıçlık geleneğini gerekli kılmıştır. Sağdıç olan kişiler gelin ve damat ile ilgilenmeye düğün öncesinde başlar, düğünden sonraki evliliğin ilk zamanları da dahil olmak üzere gelin ve damadın her türlü sorunuyla ilgilenir, onlara yardımcı olur, mutlu bir evliliklerinin olması için yol gösterici tavsiyede bulunarak gelin ve damadı daha önce tecrübe etmedikleri hayata

dair bilgi verirler. İspir ve Pazaryolu yörelerinde düğünde iki tane sağdıç olur. Güvey sağdıçı genelde evli kişilerden seçilir. Güvey sağdıçının evli kişilerden seçilmesindeki maksat sağdıçın eşinin de geline sağdıçlık yapmasıdır. Güvey sağdıçının görevi düğünden bir gün öncesinden başlar, gerdek gecesi biter. Gelin sağdıçının görevi düğün günü başlar gerdek gecesinden sonraki sabah biter (KK36).

2.2.1. Güvey Sağdıçlığı

İspir ve Pazaryolu yörelerinde sağdıçın üç gün süren sorumluluğu vardır. Sağdıçın görevi düğünden önce başlar, gerdek gecesine kadar devam eder. Düğünlerde sağdıçsız damat olmaz. Sağdıçlık geleneği bir nevi evlilik öncesi seminerdir, bir eğitimidir. Sağdıç, damada birtakım öğretilerde bulunur (KK26). Damat tıraşından, konukların eğlencesinin karşılanmasına ve gerdek gecesinin bitmesine kadar sağdıç sorumluluk sahibidir (KK12). Geçmişte düğünden önce köyün bütün delikanlılarını sağdıç çaya çağırırdı. Bu davet köy odasında ya da sağdıçın kendi evinde verilir, sağdıç, damat ve delikanlılar birlikte yer, içer eğlenirlerdi (KK36). Geçmişte verilen bu davet sağdıçın evinde veya köy odasında olurdu. Sağdıç tüm ikramları cebinden karşılar ve damada yapılan şakalardan damadı korumak için gelen misafirler her ne isterse imkânı dahilinde yapmaya çalışırdı. Günümüzde göçlerle birlikte nüfusu azalan köylerde köy odalarını dolduran gençlerin olmamasından ötürü bu davetlerin artık yapılmadığını fakat yöre insanların göç ettikleri yerlerde dağınık yerleşmedikleri, aynı semtlere yerleştikleri için, gittikleri yerlere geleneklerini taşıdıkları, köylerindeki gibi olmasa da ufak değişikliklerle bu eğlencelerin düğünden önce belirlenen bir gecede yapıldığı ya da düğün salonundan döndükten sonra damadın evinde uygulandığı kaynak kişilerimizden derlenmiştir.

2.2.1.1. Sağdıç seçimi

Sağdıç çoğunlukla güveyin akrabalarından seçilir. Güveyin amcasının oğlu, teyzesinin oğlu, dayısının oğlu ilk düşünülen sağdıç adaylarıdır. (KK10, KK11, KK15, KK36). Güveyin anne ve babası güveye samimi olan birisini sağdıç olarak seçer. Damadın daha önce söz verdiği samimi arkadaşı varsa, akrabası olup olmaması aranmaz, kan bağı olmayan kişilerden sağdıç seçildiği de görülür. (KK10, KK14, KK15, KK16, KK21, KK26, KK27, KK33, KK31). Sağdıç evli erkeklerden seçilir. Bekardan sağdıç seçilmesi uygun görülmez, bekar kişi evlilik konusunda bilinçsiz sayılır (KK11, KK12, KK18, KK19, KK36). Sağdıç damadın yaşına

yakın olan evli akrabalarından ya da arkadaşlarından seçilir. Kırk elli yaşlarında biri sağdıç yapılmaz (KK26). Sağdıç seçildiği zaman damatla konuşabilecek olan kişilerden seçilir. Damattan yaşça çok büyük kişilerde seçilmez, çok küçük kişilerde seçilmez. Güveyle her şeyi çok açık konuşabilecek insanlar arasından sağdıç seçilir (KK36, KK31). Bekar sağdıç istisnai durumlarda seçilir, böyle durumlarda gelinle ilgilenmesi için sağdıcin yanında bir hanımında ayrıca seçilmesi gerekir. Sabah gelinden gerdek çarşafını alması için bekar sağdıcin yanına bir kadın görevlendirilir. Bu kişi sağdıcin ya annesi olur ya ablası olur ya gelini olur (KK33, KK34, KK32). Analı, oğullu sağdıç seçilirse genç bir gelini de gelinle konuşması için sağdıç annesinin yanına verirler (KK32). İspir'in ve Pazaryolu'nun hemen hemen tüm köylerinin düğünlerinde adetler aynıdır. İspir'in bazı köylerinde sağdıç seçme farklıdır. Damadın yakın akrabalarından sağdıçlık yapabilecek damadın yaşına yakın kişiler çağrılır, gelen konuklara oğlan tarafında yemek verilir. Yemek verildikten sonra sofranın ortasına bir bardak su getirilip bırakılır. Güvey olacak kişiye kim sağdıçlık yapmak istiyorsa sofranın ortasındaki o suyu alıp içer ve damat olacak delikanlının ismini vererek "Sağdıci benim!" der. Bu uygulama Kırık, Akseki ve İncesu köylerinde damada sağdıç olmak isteyen birden fazla kişi varsa, damada ve damadın ailesine güvenmemeleri için, dargınlık yaşanmaması için yapılır. Kim hızlı davranıp suyu alırsa sağdıçlığı kabul etmiş olur (KK36).

2.2.1.2. Sağdıcin özellikleri

Sağdıç evli olmak zorundadır (KK8, KK11). Bekarların evlilik tecrübesi olmadığı için sağdıç olamazlar. (KK21, KK32). Sağdıcin güveyle ilgilenirken sağdıcin hanımının da gelinle ilgilenmesi için evli erkeklerden sağdıç seçilir (KK10, KK11, KK14, KK15, KK18, KK31). Eskiden görücü usulü evlilikler yaygındı. Kaynak kişilerimiz görücü usulü yapılan evliliklerde damat ve gelin genelde birbirini tanımadıklarını söylemişlerdir. Geçmişte oğlanın bir fotoğrafı kıza gösterilir ya da oğlan gelir bir bacada dayanır, kız uzaktan görür beğenirse evlenmeye rıza gösterirdi ama düğün gününe kadar gelinle güvey yan yana gelmezlerdi. Damat ve gelin nikahlandıkları gün yan yana gelirdi. Yuva kuracak olan çiftlerin geçiş yapacakları bu yeni hayatta acemi oldukları ve yeni bir hayata ilk kez adım atacaklarından dolayı onlara kılavuzluk edecekleri düşüncesi ön planda tutularak başından evlilik geçmiş insanlardan sağdıç seçilirdi. Sağdıç seçiminde yeni kurulan yuvanın sağlam temeller üzerine olması için evlilik tecrübesi olan kişilerin gelin ve damada daha iyi yol gösterici olacağı inancı hakimdir. Evlilik tecrübesi olan sağdıç ve sağdıcin eşi kendi yaşadıklarını damada ve geline anlatarak onlara kılavuz olurlar (KK36).

2.2.1.3. Kına gecesi eğlencelerinde sağdıçın görevleri

Sağdıç geçmişte düğünden önce güveyi kendi evine götürür, güveyin giyimi kuşamına yardım eder, hamama götürür, berbere götürüp tıraşını yaptırır. Tıraş parasını sağdıç karşılar. Güvey hiçbir masrafa karışmaz. Sağdıç güveyin tıraşından düğünde yapılan eğlencelerin bahşişine kadar kendi cebinden karşılar (KK4, KK15, KK26, KK27, KK31)

Kına gecesinden önce sağdıçın evinde ya da köy odasında köyün delikanlıları toplanır. Sağdıçın evindeki eğlenceye 15 yaşından büyük erkekler katılır. Orta yaşlılar bu eğlencelere delikanlıların rahat hareket edebilmeleri, büyüklerin yanında yapılan oyunlardan dolayı mahcup olmamaları için hassas davranarak katılmazlar. Sağdıç, gelen konuklara çay verir. Sağdıçın evine çağrılan konuklar yer, içer, eğlenirler. Bu eğlencedeki tüm ikramları sağdıç kendi cebinden karşılar (KK11, KK31, KK36). Kına gecesi eğlencesinde eğlence boyunca konuklar izin vermediği sürece damatla sağdıçın konuşması yasaktır. Kına gecesinde köy odasına toplanan konuklar damatla sağdıçın konuşmasına müsaade etmezler. Damatla sağdıca “yoğurtçu” adı verilen bir yardımcı verirler. Damat ve sağdıç su içmek isteler dahi isteklerini yoğurtçuya söyler, yoğurtçu da konuklara iletir ve konuklar izin verirse damat ve sağdıç su içebilir, konuşabilir ya da başka bir eylemde bulunabilir (KK36). Damat başı eğlencesi olarak da adlandırılan güveyin kına gecesinde delikanlılar sağdıçın konuşmasına izin verilerse yoğurtçu görevlendirilmez (KK36). Sağdıç damadı düğün eğlencesinde konukların yapacağı şaka ve eziyetlerden koruyup kollar. Düğün boyunca damat gerdeğe girene kadar sağdıç damatla yan yana, kol kola gezer. Yemek yerken, lavaboya giderken dahi sağdıç damadı bir an olsun yalnız bırakmaz. Damadın ayakkabısını, ceketini gözetir, çalınmasını engeller (KK33). Damada konuklar şaka yapar, damadı hep dövmek isterler. Damat ses çıkaramaz, elini dahi kaldıramaz. Damadı soyup çıplak edecek olsalar dahi damadın sesi çıkmaz. Sağdıç damadın yanına kimseyi yaklaştırmayarak damada yapılan şakaları önlemeye çalışır (KK4, KK8, KK10, KK11, KK12, K18, KK21, KK26). Damadı düğüne gelen konuklar kaçırırsa masrafını sağdıç çeker, bahşiş vererek damadı kurtarır. (KK4, KK10, KK11, KK18, KK26, KK36). Damadın eline kınayı sağdıç yakar (KK15). Düğün boyunca sağdıç damada yoldaşlık eder, damat gerdeğe girdikten sonra damadın sağdıçının görevi sona erer, gelinin sağdıçının görevleri başlar.

2.2.1.4. Kına gecesinde sağdıca yapılan şakalar

Kına gecesinde düğüne gelen konuklar sağdıca ve damada çeşitli şakalar yapar. Bu şakalardan derlediklerimiz şunlardır:

- Damadı temsili tıraş ederler ustura yerine satır ya da balta, tıraş fırçası yerine badana fırçası, ya da dikenli geven otu kullanırlar (KK36).
- Sağdıci ve damadı ayakta tutar oturmasına izin vermezler (KK2, KK33, KK35).
- Delikanlılar izin verirse sağdıç ve damat oturur izin vermezse ayakta dikilirler (KK14).
- Damadın kendisini ya da ayakkabılarını kaçırıp saklar bahşiş karşılığında sağdıca geri verirler (KK15).
- Sağdıcin bacaklarındaki kılları pantolonun paçasından yukarı çekip yolarlar (KK25).
- Sağdıçtan çerez, meyve ve yemek isterler. Saat kaç olursa olsun sağdıç istenileni bulur getirir ikram eder.
- Damadı kaçırır sağdıca eziyet verirler (KK25, KK31).
- Damada çay yaptırır, elini sehpa niyetine kullanır sıcak çay bardağını damadın avcunun içine koyarak sabrını sınarlar. Çay ikramı yapıldığında damada ve sağdıca çay verilmez. Damadın ve sağdıcin çay içmesi için konuklara “damatla sağdıç çay içsin mi?” diye sorulur, oylama yapılır. Çay içmelerine izin verenler çoğunluktuysa damada ve sağdıca çay verilir. Çay içmelerine izin vermeyenler çoğunluktuysa damada ve sağdıca çay verilmez. Damat ve sağdıç tüm isteklerini yoğurtçuya söyler, yoğurtçu da düğüne gelen delikanlılara iletir. Karşılıklı şakalarla eğlence yapılır (KK36).
- Damadın burnuna kulaklarına, ağzına sigara koyarak hepsini birden yakarlar.

Sağdıçla damat, konuklardan izin almadan hareket edemezler, lavaboya dahi gidemezler. İzinsiz hareket eder ya da konukların isteklerine karşı çıkar iseler köyün delikanlıları düğünü terk eder (KK36).

Damat başında çeşitli köy seyirlik oyunları oynanır. Bu oyunlar geçmişte “oturak oyunları” adıyla bilinir. İlk oyuna sağdıci alırlar, ilk dayağı sağdıç yer. Bütün oyunlardaki dayak atma ilk sağdıca yapılır. Sağdıç tecrübeliyse fiziki şiddet içeren oyunlardan çabuk kurtulur (KK36). Kaynak kişilerimiz oturak oyunları olarak yüzük oyunu, tula oyunu, sivdi, telefon direği, marangoz, kilim oyunu gibi köy seyirlik oyunları oynandığını aktarmışlardır. (KK26, KK35, KK36). Telefon direği oyununda damatla sağdıç, telefon direği olur, damadın

boynundan sağdıcin boynuna ip bağlanır. Konukların içinden oyunu kurgulayan ve yöneten kişiler sağdıcin ve damadın başlarına vurarak sözde kurmaya çalıştıkları telefon hattının çekip çekmediğini kontrol ederler. Damat bu şaka ve eziyetler karşısında konuşamaz. Kim ne yaparsa yapsın susması geleneksel bir kuraldır. Damada pek çok fiziki ıstırap içeren şakalar yapılır. Sağdıç bu eziyetleri önlemekle görevli olduğu için sağdıç bahşiş vererek damadı kurtarır. Bu oyunların bir kısmı eskiden beri süregelen oyunlar bir kısmı da yeni kurgulanan, yaratılan oyunlardır. Bu şakalar, eziyetler ve oyunlar hatıra kalsın diye damadın yakın arkadaşları tarafından yapılır. Sağdıç damadı çok fazla korumaya başladığında damada yapılan fiziki şakalar sağdıca da yapılır. En son oyun ve şaka yapan konuk sağdıca ve damada gönlünden geçen bir hediye vererek ya da takı takarak şakayı bitirir (KK26, KK36).

2.2.1.5. Sağdıca verilen cezalar

İspir ve Pazaryolu kökenli insanların düğünlerinde yörenin gençleri damadı kaçırmak için an gözlerler. Sağdıci söze tutarak, oyalayarak dalgın olduğu anı gözetlerler. Sağdıç damadın kaçırılmasına engel olamazsa, çalan kişiler sağdıca çeşitli cezalar verir. Para cezası en bilindik cezadır. Damadı geri vermek için ne isterlerse, dana isterlerse dana, koyun isterlerse koyun, sağdıç onu vermek zorundadır. Genellikle sağdıca maddi olarak ceza verilir. Çerez istemekten, meyve aldirmaktan dana kestirmeye kadar sağdıçtan istenilen şey ne ise sağdıç istenileni yerine getirmeden damat sağdıca geri verilmez. (KK10, KK21, KK25, KK26, KK36). Geven ismi verilen çalı dikenini damadın oturacağı yere koyarlar (KK21, KK26). Damadın ve sağdıcin kalçasına, ayağına toplu iğne batırırlar. Sağdıç damadı korumak zorundadır. Damat ve sağdıç yapılan şakalara hoşgörülü olmak ve eğlenceye uymak zorundadır. Aksi olduğunda o düğün bozulur, delikanlılar düğünü terk eder. Delikanlılar düğünü terk ettiğinde köyün büyükleri de “bu düğünde bizim gençlerimize saygısızlık yapıldı, eğlence bozuldu” düşüncesiyle onlarda düğünü terk eder. Düğünün tadı kaçır (KK26).

2.2.1.6. Gelin çıkarma sonrası damadın elma, sağdıcin çerez atması

Gelin baba ocağından çıktıktan sonra kayınpederin evine düğün alayı gelir. Damat ve sağdıç evin damına çıkar. Damat gelinin başına bir elma atar. Sağdıç ise gelinin ve konukların başına çerez serpiştirir. Gelinin bu elmayı yakalaması beklenir. Gelin elmayı yakalayamazsa elmayı yakalayan kişi kimse damat ona bahşiş vererek elmayı geri alır ve sağdıcina verir.

Sağdıç gerdeğe girmeden önce damada ve geline getirip bu elmayı gerdek gecesi yemeleri için verir (KK12, KK15, KK20, KK18, KK21, KK26, KK31, KK32, KK33, KK34, KK36). Düğün kış mevsiminde olmuşsa o elmayı bulmakta meseledir. Elma bulunmazsa gelinin başına damat nar atar (KK36). Damadın attığı elma Türk kültüründe bereketi simgeler. Sağdıçın attığı çerez ise Türk kültüründe saç olarak adlandırılan kansız kurbana örnektir. Böylece düğünün ve kurulan yuvanın uğurlu ve bereketli olacağına inanılır.

2.2.1.7. Gerdek öncesinde sağdıçın güveye kılavuzluk etmesi

Türk toplumunda gerdek öncesine dair çeşitli mizah anlatıları halk arasında yaygındır. Kaynak kişilerimizden birinin anlattığı şu hikâye evlilik öncesi tecrübesiz olan bir damadın saf düşüncesini yansıtmaktadır: Söylemesi ayıp olacak ama adamın biri evlenmiş. Hanımının şeylerini bulamıyor, takımlarını, yok. Ol görüp bulamamış nerede olduğunu. demiş ki; “gideyim de bir kaynanama sorayım”. Gitmiş kaynanasına sormaya. Kaynanası da “Oğul! Göbeğinden bir karış aşağıda oradadır” demiş. Yolda gelirken damat eliyle ölçmüş, ölçü bozulmasın diye de elinin biçimini bozmadan geliyormuş. Yolda gelirken birisi selam vermiş. Damat selamı almadan “kenara dur!” demiş, “ölçüyü bozacaksın.” (KK3). Anlatıda görüldüğü gibi hayatın en doğal ihtiyaçlarından olan üremekle ilgili bilgilerin yanlışlığı ve eksikliği trajikomik bir anlatıyla süslenmiştir.

Sağdıç ve eşinin düğünde en temel görevleri damada ve geline evlilik hayatına dair bilmedikleri şeyleri öğretmeleridir. Flörtün olmadığı geçmişte oğlanla kız birbirini tanımazdı. Oğlanla kız birbirini tanımadan bir odaya gerdeğe atılırdı (KK11, KK12). Haliyle birbirini ilk kez gören insanların o gece cinsel ilişki yaşamalarında tereddüt ve güvende hissetmeme duygusu sorun oluşturacaktır. Sağdıçın evlilerden seçilmesinin sebebi, damada ve geline evlilik öncesi sözlü bir eğitim vermeleridir. Damadın gerdek gecesi üzerine düşen vazifelerini sağdıç damada, gelinin vazifelerini de gelin sağdıç geline anlatır (KK15, KK26, KK27). Gerdekten önce kılması uygun olan şükür namazına varana kadar sağdıçlar çifte evlilik hayatına dair bildiklerini anlatır, sağlam temeller üzerine kurulması arzulanan bir yuva için gelin ve damada kılavuzluk ederler. (KK27). Sağdıç evlilikte haram ve helal olan şeylerin bilgisini de geline ve damada aktarır. İleride çocukları olduğunda gusül abdestsiz, cenabet şekilde çocuğunu emdirmemesi gerektiği bilgisine varana kadar geline de çeşitli bilgiler anlatılır (KK21).

2.2.1.8. Gerdek gecesi sağdıçlık

Damat düğün günü yatsı ezanına kadar arkadaşlarıyla yer, içer, eğlenir. Yatsı namazından sonra damadı gerdek odasına arkadaşları sırtını yumruklayarak atarlar (KK31). Damat ve gelin sağdıç gelinle damadı gerdek odasına attıktan sonra gece boyunca gelin ile güveyin gerdeğe girdiği evde kalırlar. Gece sağdıçlar gider, gelirler. Gelin ile güvey gerdekteyken sağdıç gider saat başı tıklatır cama, kapıya; herhangi bir sorun olup olmadığını sorar. Damat içerde cinsel birleşme gerçekleştiyse sağdıca artık gidebileceklerini söyler. Cinsel birleşme olmadıysa sabah ezanına kadar sağdıçlar gitmez, cinsel birleşme olana kadar çiftin evinden ayrılmazlar. İnsanlar şu an pek çok bilgiye kolaylıkla ulaşabilmektedir. Eskiden gerdek gecesinde gelin ve damadın başına çok çeşitli olaylar geçtiği için sağdıç ve eşi herhangi bir aksilikte müdahale etmek için gerdek odasının kapısında beklemek zorundaydı. Kaynak kişilerimizin aktardığına göre damat eğer heyecandan dolayı cinsel ilişkide sorun yaşarsa sağdıç damadı gerdek odasından dışarı çıkarıp damadı soğuk suyla yıkayıp tekrar gerdeğe atar. Bu hadisenin yaşandığı düğünlerin olduğu bilgisini, kaynak kişilerimiz aktarmıştır. Aynı zamanda yapılan bu uygulama halk hekimliğine de girmektedir. Vücudun kan akışı hızlanarak erkeğin fiziksel olarak cinsel birleşmeye hazırlanması kolaylaştırılır (KK21). Sağdıç damadın ailesi ve damat arasında bir köprü işlevi gördüğü için gelin ve damat aşamayacakları sorunları ailelerine söylemez direkt sağdıç durumdan haberdar ederlerdi. (KK36). Gelinin bakire evlendiğinin göstergesi olan kanlı çarşafı sağdıçın eşi gelinden teslim aldıktan sonra sağdıçların görevleri biter. (KK7, KK8, KK10, KK11, KK15, KK36). Başka yöreye kız verildiğinde hem gelinin ailesi hem damadın ailesi açısından bekaret çarşafı önemlidir. Yüz aklığı adı verilen bu gelenekte yeni evlenen kızın bakire olduğunun ispatı olan çarşaf kız tarafına şeref olarak duyurulur (KK11).

2.2.1.9. Sağdıca verilen hediyeler

Sağdıç yeni evli çiftin ilişkisinde sağlam bir mühür gibidir, kızla oğlanın gerdek gecesini hiçbir yerde anlatmaz. Sağdıca emeklerinin karşılığında özenle hazırlanan büyük ve kıymetli bir bohça hediye edilir (KK2, KK3, KK4, KK8, KK11, KK18, KK21, KK26, KK27, KK36). Sağdıca verilen bohça minnettarlık hediyesidir (KK2). Gelin, gerdekten çıktıktan sonra kayınvalidesine çeyiz sandığını göstererek çeyizini, hediye olarak dağıtmasını söyler. Kız evinden çeyiz sandığı gelirken hediye verilecek kişilerin bohçaları hazırlanıp gönderilmiştir. Kayınvalide gelinin çeyizinden hediye vereceği kişiler için uygun hediyeleri alır, dağıtır

(KK21, KK26, KK34, KK32). Sağdıç bohçasının içinde pijama, çamaşır, iç çamaşırı, mendil, yelek, süveter, karyola takımı, oyalı yazma, el işi ürünler bulunur (KK15, KK32, KK36, KK2).

2.2.1.10. Sağdıçlığa dair derlenen fıkralar

İspir'e gelin olmuş kaynak kişimizden sağdıçlık geleneğinin cinsel öğretileri konusuna dair anlatılan iki fıkra derlenmiştir:

- Geçmişte bir düğün olmuş. Damat gerdek odasına atılacakken damat "Gitmem!" der ısrar edermiş. Köyün delikanlıları: "Seni evlendirdik. Gelin seni bekler, hanımın olacak. Gir gerdeğe!" dedikçe, damadı sıkıştırdıkça damat kaçmış. Zor bela içeri sokmak için sıkıştırıp ikna etmeye çalışan arkadaşlarına damat "Şimdi içeri gireyim girmesine de ben elin kızına ne diyeyim" demiş (KK3).
- Düğünü olan bir damat çok utangaçmış. Birazda safça imiş. Damadı gerdek odasına atmışlar sonra da kapı deliğinden, "saf damat ne yapacak?" diye merak ettiklerinden izlemeye başlamışlar. Damat gerdek odasına girmiş gelinin oturduğu köşenin uzağına oturmuş. Kıza yaklaşmamış. Gelinin güveye yaklaşması da olmaz. Böylece biraz oturmuşlar ne yapacağını bilmeyen damat oturmaktan sıkılınca geline "Öleyim bacıma, öyle oturmayalım. Gel! Böyle oturalım" demiş (KK3).

Anlatılan bu fıkralar cinselliğe dair bilginin azlığı ya da yanlış bilinen bilgilerin gelin ve damada gerdek gecesinde sorun yaşattığını yansıtır. Sağdıçlık geleneğinin önemine işaret eder.

2.2.2. Gelin Sağdıçlığı

Gelin sağdıçlığı gerdek gecesinden sonraki sabah için önemlidir. (KK10). Gelin ve güvey gerdek gecesini sağlıklı ve güvenli bir şekilde geçirdiklerini ya da başarısız olduklarını sağdıca bildirirler. Sağdıç gerdek gecesinin başarılı olması için gelin ve damada önerilerde bulunur, herhangi bir sağlık problemi ortaya çıkarsa müdahale eder, yeni evli çiftin evlilik birliğinin ve karı koca olmanın gerekliliği olan cinsel birleşmenin yaşanıp yaşanmadığının ispatı olan kanlı çarşafı gelin ve damattan teslim alır, damadın ailesine sunar (KK10)

2.2.2.1. Gelin sağdıçının seçimi

Gelin sağdıçısı gelinin özel bir isteği ile arkadaşı olabilir ya da gelinin annesi babası uygun gördüğü akrabalarından birini seçebilir. Sağdıçın evli olması şarttır. Sağdıçlık yapacak kişinin evli olmasının sebebi, geline ne yapması gerektiğini öğretebilmesi için evlilik tecrübesinin olmasıdır. (KK25, KK26, KK27) kimi köylerde sağdıç bir kişi değil on beş kişi olur. Sağdıç parası verildiği için akraba kızları ayırt edilmeden sağdıç yapılır. Bekar ya da evli olmaları fark etmez. Bu seçilen sağdıçlar sadece gelinin yanında durur bir sorumluluk üstlenmezler. Sağdıçlara erkek tarafından özel hizmet yapılır, layıkıyla ağırlandıma beklentisinin olduğu gözlenmiştir. Sağdıçlara yapılan ikram özel olur. Sağdıç eşinin yaptığı görevleri yenge kadını yapar, baş sağdıç ismi de verilir. Baş sağdıç evli olur (KK27).

2.2.2.2. Gelin sağdıçının görevleri

Gelin sağdıçının görevi gelin alınıp düğün evine girdikten sonra başlar. Damat sağdıçısı gibi gelinin bütün ihtiyaçları ve istekleriyle, düğün boyunca gelin sağdıçısı ilgilenir (KK32, KK36). Sağdıç gelinin yanına kimseyi çok yaklaştırmaz. Gelin sağdıçısı gelinin yanında herhangi bir şey bağlanmamasına, düğümlememesine dikkat eder (KK32). Bunun amacı büyüsel inanışlardan kaynaklanan korkulardan kaçınmadır. Kınayı sağdıç yakar. Başından iki evlilik geçmeyen biri kınayı yoğurur (KK11). 2. bölümde yer alan “Yenge Seçimi” başlığında kınayı yoğuran yengenin kut almış biri¹¹ olması gerektiğini belirtmiştik. Kınayı yengesi dışında geline gelin sağdıçısı da yakabilir (KK26, KK27, KK31). Bunun dışında gerdek odasına gelin ve damadın yatacağı döşegi sağdıç serer. Gerdek gecesinin kolay geçmesi için nasıl davranması gerektiğini geline sağdıçısı anlatır (KK25, KK27). Gerdek yatağını gelin sağdıçısı hazırladığı gibi gerdek sabahı da gerdek döşegini gelin sağdıçısı kaldırır. Sağdıç gerdek sabahı kaldırdığı yataktan kanlı çarşafı alıp kayınvalideye sunar (KK36).

2.2.2.3. Gerdek öncesinde sağdıçın geline kılavuzluk etmesi

Geline kız tarafından gerdek gecesine dair çok fazla şey öğretilmez (KK18). Gelin alındıktan sonra gelin yengesinin görevi biter, gelin sağdıçının görevi başlar. Gelin gerdek odasına girmeden önce sağdıç geline bir şeyler öğretir (KK10). Gerdek odasına ilk önce gelin girer.

¹¹ Pervin Ergun, “Türk Gelinin Mitolojik Göçü”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 13 Sayı 24 (2010): s. 275-290*

Damat yatsı namazını kıldıktan sonra gelir. Gelinin sağdııcı damatla gelinin ellerini birbirine tutuşturur ve damada “Seni Allah’a, gelini de sana emanet ettim” diyerek gerdek odasından çıkar ve gelin ile damadı baş başa bırakır (KK18, KK31). Sağdıç geline gerdekten önce cinsellik ve cinsel ilişkide dini yasaklarla ilgili konuları da anlatır (KK11, KK21). Geline cünüp iken çocuğunu emzirmemesi gerektiğini, gusül abdesti alıp sonra bebeğini emzirmesi gerektiğini söyler. Eğer cenabetken çocuğunu emzirirse bebeğin zekasız olacağına, ipsiz sapsız olacağına, kör ve sakat olacağına inanılır (KK21). Kaynak kişiler geçmişte sağdıçların, gelin ve güveyin cinsel ilişki yaşayıp evlilik birliğini tam anlamıyla sağladıkları haberini öğrenmek için gerdek gecesini gerdeğin olduğu evde bekledikleri bilgisini vermişlerdir. Sağdıçlar cinsel birleşmede sorun olduğunu, bekaretin simgesi olan çarşafı alamadığında anlar ve sorunun çözümüne giderler (KK25).

2.2.2.4. Gerdek sabahı sağdııcın görevleri

Gerdek sabahı gerdek odasının kapısını gelinin sağdııcı çalar. Gelin ve damadı uyanmamışlarsa uyandırır. Gerdek döşegini gelin sağdııcı kaldırır. Gelin ve damadın karıkoca olduklarını gösteren ve evliliğin birincil gerekliliği olan cinsel birleşmenin gerçekleştiğinin ispatı olan bekaret çarşafını sağdıç alır ve kayın valideye sunarak göz aydınlığı tebrikinde bulunur (KK2, KK10). Gelin ve damat gerdekte bir sorun yaşarlarsa bir başkasına söylemeden problem ne ise sağdıca söylerler (KK25). Geçmişte gerdek odasının kapısında hem tedbir amacıyla hem de bekledikleri haberi almak için bekleyen sağdıçlara gecenin sorunsuz ve başarılı geçtiğinin işareti olarak dışarıda bekleyen sağdıçlara şerbet ikram edildiği (KK21) derledik. Eskiden gelin sağdııcı kanlı çarşafı almak zorunda iken, günümüzde bu geleneğin uygulaması oldukça azalmıştır (KK25). Dolayısıyla gerdek sabahında yapılan sağdıçlık görevleri kaybolmaya başlamıştır.

2.2.2.5. Bekaretin ispatı/ ilanı; çarşaf görme

Gelin sağdıçlığı geleneğinde asıl amaç gelinin bekaretini sağdıç aracılığıyla öğrenmektir. Gelinin, gerdekte kanamasının olup olmaması durumuna göre bakire olduğuna ya da bakire olmadığına kanaat getirilir. (KK33). Anneler, kızlarının evlenecekleri zaman düğün gecesini kullanması için “silme bezi” dikerler. Silme bezi cinsel ilişkide kanamayı silmek için kullanılan bezdir (KK11). Gelin sağdııcı gerdek gecesinde bekaret kanının olduğu çarşafı bir başka deyişle silme bezini döşegi kaldırırken alır, damat gerdek gecesini sorunsuz, başarılı

ve sağlıklı bir şekilde geçirdiğinin işareti olan çarşafın içine sağdıçın alması için bahşiş bırakır. Sağdıç aldığı kanlı çarşafı kayınvalideye sunar (KK1, KK2, KK7, KK8, KK10, KK18, KK21, KK23, KK31, KK32, KK36). Eskiden damat gerdek sabahı gelinin bekaretini köye ilan etmek amacıyla havaya silahla ateş ederdi (KK33). Gerdek çarşafının lekesine pek çok kayınvalide bakmaz, sadece çarşafı görmesi ikna olması için yeterlidir. İslam dininde günah olduğu bilindiği halde gelinin bakire olup olmadığını öğrenmek için yapılan çarşaf görme uygulaması eskiden zorunlu olan bir uygulamaydı (KK8, KK15, KK21). Damadın ailesinin çarşafı gördüğü gibi kızın ailesine de gelinin bakire olduğu duyurulur (KK10). Gerdekten üç gün sonra damadın tarafından kızın tarafına yenge misafirliğe gider. Bu misafirlik gelinin bakire olduğunun aileye sözsüz ifadesidir (KK12). Düğünden sonra oğlan tarafından kız tarafına yenge gelmesine “ayak açma” denir. Oğlan tarafı kız tarafının oğlan tarafına gidip gelebilmesi için kız tarafının ayağını açmış olur. Düğünden sonra oğlan tarafında kız evine yenge gitmeden kız tarafı gelini ve damadın ailesini ziyarete gidemez (KK11). Günümüzde çarşaf görme adeti kalmamıştır. Belki damada herhangi bir sorun olup olmadığı sorulabilir. Damat bir sorun olmadığını söylerse çarşaf görmeye de gerek kalmaz (KK27).

2.2.2.6. Gelinin yeni ailesiyle olan ilişkisinde sağdıçın ve yengenin görevleri

Geline evlendiği gün, evli bir kadının nasıl davranması gerektiği hakkında sağdıç ve yenge kadın bilgi verir. Gelinin evin baş köşesine oturmasının yakışık almayacağı, kayınpederinin yanında çok fazla konuşmaması gerektiğini sağdıç ve yengesi öğütler. Gelinin baba evinde iken her ne kadar gelin olmanın adabı ve gelinden beklenen davranışlar hakkında bilgisi olsa da bunlar kalıcı değildir, sağdıçın ve yengenin öğütleri kalıcıdır. Gerdek sabahı yenge ve sağdıç geline kayınvalidesinin ve kayınpederinin elini öptürür. Gelin gerdekten sonra sabah namazında kalkar evi süpürür, kaç dünürçüsü varsa düğünden sonraki gün eve gelir. Yenge geline eve gelen herkesin elini öptürür. Buna “el aldırma” denir. Yenge kadının görevi el aldırıldıktan sonra biter (KK11, KK31). Yeni bir hayata başlayan çiftin gerdekten çıktıktan sonra büyüklerle yan yana geleceği ilk anda sağdıç ve yenge kadın, çiftin yanında bulunur. Yenge ve sağdıçın düğünden sonraki ilk sabah çiftin yanında olması yeni bir hayata adım atan ve evlilik hayatının gerekliliği olan cinsel ilişkiyi ilk kez yaşadıkları varsayılan çiftin heyecanlarını yenmeleri, büyüklerine karşı duydukları saygıdan ötürü mahcubiyet duymamaları, kendilerini daha rahat hissetmelerini ve mahcubiyet duymamalarını sağlaması açısından önemlidir.

Günümüzde gelinle damat üç gün baş başa kalır, gerdekten çıkmazlar. (KK21, KK25). Kayınvalide, elti görümce kim varsa gelinin yiyecek ve içecek ihtiyaçlarını onlar karşılar (KK21). Damat ve gelin üç günün sonunda telefonla sağdııcı arayıp gerdekten çıkacaklarını ve gelmelerini haber verir. Gerdekten çıkan gelin ve damadı, sağdıçlar damadın anne ve babasının evine el öptürmeye götürür. Gelin kayınvalidesinin evinde çay yapar, sağdıç geline yardım eder. Yeni ailesiyle gerdekten sonraki ilk birlikte vakit geçirmede sağdıç yanlarında bulunur ve görevi biter (KK25). Günümüzde gerdek gecesine dair sağdııcın üzerine düşen vazifeler artık sembolik hale gelmiştir.

2.3. Gerdek Sabahı Problemleri

Gerdek gecesi ve sabahında çok çeşitli problemler olabilmektedir. Gelin ve güvey heyecandan, stresten, yorgunluktan, fizyolojik rahatsızlık ya da psikolojik etkenlerden dolayı cinsel ilişkiye girmekte zorlanabilmekte, sorun yaşayabilmektedirler. Evliliğin birliği ve soyun devamı için ilk cinsel deneyim olarak kabul edilen ilk gecede sağlıklı bir cinsellik yaşanması için gerdekten önce sağdıçlar, tecrübelerini gelin ve damada aktarır, gerdek sabahı da yeni evlenen çiftin beraber olduğunun göstergesi olan çarşafı almayı bekler. Eğer gerdek gecesi gelin ve güvey ilişkiye giremediyse gelenek gereği sağdıç bundan haberdar edilmek zorundadır. Sağdıç, gelin ile damadın arasındaki sorunu ailelerine söyleyerek haberdar eder ve ailelerin yeni çiftin karı koca olamamasından ötürü bekledikleri haberi alamadıkları için verecekleri tepkilere karşılık genç çift ile büyükler arasında arabuluculuk görevini üstlenirler.

Cahit Atay'ın Sultan Gelin ismini taşıyan oyunu sinemaya uyarlanarak 1974 yılında vizyona girmiştir. Sultan gelin filminde başrol oyuncusu Türkan Şoray "Sultan Gelin" rolünü canlandırır. Sultan'ı isteyen pek çok talip vardır. En fazla başlık parasını veren Kazım Ağa, oğlu Osman'a Sultan'ı alır. Osman kalp hastası olduğu için askerden çürüğe çıkarılan bir erkektir fakat Kazım Ağa oğlunun hastalığını kabullenmeyerek onu evlendirir. Yengelik geleneğinin bu filmde işlendiği görülür. Yengelik geleneğini filmde uygulayan yenge kadın gerdeğe girmeden önce gerdek odasında Sultan'a üstü kapalı olarak cinsel bilgi verir ve çift için hazırlanmış yatağın üzerindeki yorganı kaldırarak çarşafı gösterir ve damadın hasta olduğunu, onu çok fazla yormamasını tembihler. Arkadaşları tarafından sırtı yumruklanarak gerdeğe atılan Osman'ın kalbi tutar ve gerdek gecesi Sultan gelinle birleşemez, uyuyup kalır. Sultan gelin, sabah gerdek odasının kapısında çarşafı bekleyen yenge kadına üstünde cinsel birleşmenin işareti olarak kabul edilen lekeli çarşafı vermek zorunda olduğu bilgisine

sahiptir. Gece birleşme olmadığı için lekeli çarşafı verebilmek için çare olarak kolunu keser ve akan kanı gerdek çarşafıyla silip, bu çarşafı cinsel ilişkinin yaşandığını düşünmeleri için yenge kadına teslim eder. Lekeli çarşafı alan yenge kadın önce kayınvalideye sunar sonra Kazım Ağa'ya cinsel ilişkinin yaşandığının göstergesi olan kanlı çarşafı bildirir. Sevinç duyan Kazım ağa bekareti ilan etmek için havaya tüfekte ateş ettiğinde yeni uyanan güvey Osman heyecanına yenik düşer. Tüfek sesi Osman'ın kalp krizi geçirerek o anda ölmesine sebep olur. Fakat kayınvalide, oğlunun ölmesini Sultan gelinden bilir. Yenge kadın da tembihlediği halde damadı gece yorduğunu düşünerek ölmesine sebep olduğu için Sultan'ı suçlar. Kayınpeder Kazım Ağa oğlunun hastalığını kabul etmeyerek reddetmiş ve onun sağlığının iyi olmadığını gizli tutmuş, oğlunu tedavi ettirmek için ısrar eden karısına aldırış etmeyerek oğlunu evlendireceğini ve karısına “dölü olsun da gör oğlunun nasıl sağlıklı olduğunu!” diyerek oğlunun hasta olmasının erkekliğinin zayıf görüleceğine sebep olacağı düşüncesinin toplumda hâkim olduğunu ortaya koyar. Kazım ağa oğlunu evlendirerek hasta olmadığını kanıtlamaya çalışmıştır. Toplumda erkeklerin gerdek gecesinde başarısız olması hala gizlenmesi gereken, saklanan, zayıflık olarak görülen yaygın bir algıdır.

15 Mayıs 2006 yılında Hürriyet gazetesinde Sivas Emniyet Memurluğunda görevli olan bir polis memurunun Kilis'te yapılan düğününden sonra gerdek gecesi başarısız olması sonucunda sabaha karşı “Yakınlarımla yüzüne nasıl bakarım!” diyerek kendi tabancasını şakağına dayayarak intihar ettiği haberi yayımlanmıştır (www.hurriyet.com.tr/gundem/).

Sultan gelin filmi ile yaşanmış bir olay olarak yayımlanan haberde gelin ve damat için psikolojik baskıya, heyecana ve strese dönüşen gerdek gecesinde meydana gelen ereksiyon problemi ya da cinsel performansın azlığının, zayıflık olarak düşünülmesine, tedaviye gidilmemesi, sorunun çözümüne başvurulmamasının, ölüme kadar giden sonuçlara sebep olduğu görülmektedir.

2.3.1. Kansız Çarşaf Problemi

Sağdıçın, sabah cinsel ilişkinin olup olmadığını bilmesi gerekir. Sağdıç bu durumu bilirse çözüm bulmaya çalışır (KK9). Gerdek sabahı sağdıç için de kansız çarşaf büyük bir problemdir. Sağdıç gelin ve damatla bu sorunun çözülmesi için konuşur, bazen üç gün ile yedi güne kadar sağdıç, gelin ve damadı cinsel ilişkiye girmeleri için bekler, bekaretin ilanı için bekleyen kayınvalideye durumu bildirmez (KK31). İlk cinsel ilişki sırasında kanamanın olmasının doğal olması kadar olmaması da doğaldır. Doğuştan kızlık zarına sahip olmayan

kadınlar olduğu gibi esnek kızlık zarına sahip olan kadınlarda vardır. Bu fizyolojik bir durumdur. Kendini bilmeyen bir kayınvalide ya da kayınpeder olursa kansız çarşaf gelinin ölene kadar yaşayacağı bir sorun haline dönüşebilir. Eskiden bu sorunların yaşandığını kaynak kişilerimizden dinledik. Günümüzde çarşaf görme geleneği sorun edilen bir durum olmaktan çıkmış, normal ve olağan bir durum olarak kabul görmeye başlamıştır (KK14).

Kansız çarşafın diğer nedenleri olarak damadın iktidarsızlık yaşaması (KK32) ya da gelinin cinsellik yaşamaya fizyolojik ya da psikolojik rahatsızlıklarının engel olması olarak açıklayabiliriz. Kaynak kişilerimiz uzun yıllar hiç cinsel birliktelik yaşamayıp evliliğini sürdüren çiftlerinde olduğunu anlatmışlardır. Bu durumu sır olarak saklayıp sağdıncı da dahil hiç kimseye söylemeyen çiftler de bulunmaktadır (KK2, KK18, KK27). Evliliğini yedi yıla kadar cinsel beraberlik yaşamadan sürdürüp yedi yıl sonra tedaviye başvuran çiftlerin aileleriyle, araştırmamıza kaynak kişi olarak görüşülmüştür. Sultan gelin filmi örneğinde görüldüğü gibi yeni evlenen çiftler, cinsel ilişki yaşayıp yaşamadıklarını saklamak isteyebilmektedir. Özel hayatın gizliliği en doğal haklardan olsa da soyun devamı ve mutlu evlilik için çiftler arasında cinselliğe dair yaşanan ve çözüme kavuşturulmayan sorunlar gelecekte çift için çok daha büyük sorunlara yol açabilmektedir. Sağdıçlık geleneğinin bir gerekliliği olan çarşaf görme adetinin önemi, gelecek zamanda oluşabilecek sorunların önüne geçmek ve çiftin evliliğini mutlu temeller üzerine kurulmasını sağlamaktır.

Toplumda yeni evlenen çiftler arasında gerçekleşmeyen cinsel ilişkinin belirtisi olan kansız çarşaf olayının tıbbî boyutuna dair pek çok bilimsel araştırma yapılmıştır. Modern tıpta kansız çarşaf problemi cinsel işlev bozukluğu olarak tanımlanmıştır. Klinik Psikiyatri dergisinde bu sorunun klinik boyutu bilimsel olarak ele alınmıştır:

Cinsel işlev bozuklukları, kadınlarda; cinsel istek azlığı, cinsel tiksinti bozukluğu, uyarılma ve orgazm bozukluğu, vajinismus ve ağrılı cinsel birleşme sorunlarından; erkeklerde ise, cinsel istek azlığı, cinsel tiksinti bozukluğu, erektil disfonksiyon (sertleşme güçlüğü), erken boşalma ve diğer boşalma bozuklukları ile ağrılı cinsel birleşme sorunlarından oluşmaktadır. Cinsel işlev bozuklukları çok sık rastlanan sorunlardır. Yapılan çalışmalar, kadın ya da erkek ayırımı olmaksızın, en az her üç kişiden birinin yaşamlarının herhangi bir dönemlerinde en az bir cinsel işlev bozukluğu yaşadığını ortaya koymaktadır. Cinsel işlev bozukluklarının toplumun önemli bir kesimini ilgilendirdiği görülmektedir. Ama bir sorunun önemi yalnızca rastlanma sıklığında değil, ayrıca o sorunun yol açtığı zarar, hekime ve sağlık sistemine başvuru oranı, bu alandaki tedavi olanakları, toplum tarafından ne ölçüde sorun olarak algılandığı ve çevreyle ne ölçüde paylaşıldığı gibi unsurlar tarafından da belirlenmektedir. Bu açılardan bakıldığında ise cinsel sorunların ancak son yıllarda önem kazanmaya başladığı görülecektir. Çok sık rastlanan sorunlar olmalarına ve başarıyla tedavi edilmelerine karşın, ne yazık ki, cinsel yakınmalarla hekimlere ya da tıbbi merkezlere başvuru oranı hala düşük kalmaktadır. Çeşitli toplum ve kültürlerde

yapılan çalışmalar, cinsel işlev bozukluklarının rastlanma sıklığı konusunda birbirine benzer sonuçlar vermektedir. Ancak, kültürel ve toplumsal etkenlerle ortaya çıkan bazı farklılıklar da vardır. Örneğin, bizim gibi muhafazakâr toplumlarda cinselliğin yasaklanması, formel bir cinsel eğitimin olmaması, cinselliğin bir tabu olarak algılanması ve bekaretin önemsizliği gibi etkenler kadınlarda vajinismusun ve cinsel isteksizliğin, erkeklerde ise çeşitli ejakülasyon bozukluklarının, cinsel liberalizmin egemen olduğu toplumlara göre daha yüksek oranlarda rastlanmasına yol açmaktadır. Yine cinsel deneyimin yetersiz olduğu toplumsal kesim ya da gençlerde, erkeklerde erken boşalma, kadınlarda ise çeşitli orgazm güçlüklerinin diğer kesimlere oranla daha sık rastlandığı gözlenmektedir. Cinsel işlev bozukluklarının ortaya çıkmasında ve sürmesinde, genellikle çok sayıda psikososyal ve kültürel etken birlikte rol oynamaktadır. Bunlar, doğuştan getirilen özellikler olabildiği gibi yetişme koşulları, ailenin tutumu, eğitim, yetiştiği alt kültürün cinselliğe bakışı, yaşanan psikolojik travmalar vb. sonradan edinilen özellikler de olabilir. Erken çocukluk dönemine ait bilinçaltı çatışmalar, çocukluk ve ergenlik dönemine ait psikoseksüel gelişim dönemlerindeki aksaklıklar, yanlış öğrenilmiş cinsel davranışlar, eksik ya da yanlış cinsel bilgi, cinselle ilgili yanlış ve abartılı beklentiler, geleneksel ve tutucu yetiştiriliş biçimi, utanma, suçluluk ve günahkarlık duyguları, eşler arasındaki uyumsuzluk ve iletişim sorunları, evlilik içi çatışmalar, eşin cinsel sorunlarının olması, eşinde ya da kendisinde var olan başta depresyon olmak üzere cinsel yaşamı olumsuz yönde etkileyen çeşitli psikiyatrik sorunlar ya da hastalıklar ve kişinin başta cinsel organlar olmak üzere kendi bedeniyle ilgili olumsuz düşünce ve inançları olarak sıralanabilir (İncesu, 2004:8).

“Sultan Gelin” filminde ve Hürriyet gazetesinde yayımlanan haberde toplum baskısının çiftlerin psikolojileri üzerinde ne kadar etkili olduğu görülmektedir. Cinselliğe dair baskıyla ve çeşitli tabularla büyütülen gençler evlendiklerinde cinsellik yaşamaları gerektiği halde bunu başaramadıklarında bazı çiftler bu sorunu zayıflık ya da başarısızlık olarak görüp içlerine kapanmakta, sır olarak saklayıp kimseye söylememekte, uzun yıllar cinsel işlev bozukluklarını kabullenmeyip tedavi olmadan bu şekilde evliliklerini sürdürmeye devam etmektedir. Cinsel sağlık sorunlarının konuşulması toplumumuzda olağan karşılanan bir durum değildir. Herhangi bir sağlık sorunu toplumumuzda çok rahat konuşulabilirken cinsel rahatsızlıklar kolaylıkla ifade edilememektedir. Kaldı ki ilk kez gerdek gecesinde cinsel tecrübe yaşayacak olan çiftlerinde birtakım korkuları, tereddütleri, başarılı olma kaygıları olduğu bilinmekte ve bu etkenler birbirilerine yaklaşmalarında etkili olmaktadır. Saha araştırmamız sırasında kaynak kişilerimizden edindiğimiz bilgilere göre yakın zamanda gerçekleşen evlilikleri de dahil ederek günümüzde bu tabunun hala etkisini koruduğunu söylemek mümkündür. Araştırma sahasının dışında Anadolu’da bu sorunun yaygın olduğu gözlemlenmektedir. Eskişehir yöresinde üniversite eğitimini almış ve uzun bir sevgililik süreci yaşayarak birlikteliklerini evlilikle taçlandırmış bir çiftin bu sorunları yaşadığı gözlemlenen bir olaydır. Evliliklerinin üzerinden dokuz ay geçtikten sonra şiddetli geçimsizlik sebebiyle boşanmak için mahkemeye başvuran çifti duruşma hakimi

boşanmayarak aile terapistine yönlendirmiş ve terapistin bu kadar kısa sürede evliliğin boşanmayla bitmesi için hakime geçerli bir sebep sunulması gerektiği, aksi olduğu sürece yuvanın dağılmaması ve kurtarılması için hakimin tekrar davayı erteleyebileceğini söyleyen terapistin yoğun uğraşları neticesinde boşanmak isteyen erkek, evliliğinin kağıt üzerinde olduğunu, karısıyla arasında evlilik birliğinin gerekliliği olan karı koca hayatının olmadığını ve bu sorunu çözemedikleri için boşanmak istediğini aile terapistine anlatmıştır. Şiddetli geçimsizlik iddiasıyla bitirilmek istenen evlilikte esas sorun cinselliğin olmamasıdır. Aile terapisti kadını dinlediğinde ise kadın kocasının dininin emretmediği şekilde ve kendisinin özel günlerinde beraber olmak istediğini söyleyerek bu talebi reddettiğini söylemiştir. Terapist çifti dinledikten sonra kadını kadın doğum doktoruna sevk etmiş ve burada kadına “Vajinismus” teşhisi konmuştur. Bir yanda dokuz ay boyunca eşinin rızası olmadan ona yaklaşmayı doğru bulmadığını ve cinsel ilişkiyi zorla yaşamamak için eşinin rızasının olacağı günü beklediğini ifade eden erkek, diğer yanda ise rahatsızlığını kabul etmeyerek cinsel korkularını eşine iftira atarak ve eşinin cinsel beklentilerini karşılıksız bırakarak örtmeye çalışan kadının devam ettirdiği bu evlilik, tıbbi teşhisin konulmasından sonra boşanmayla sonuçlanmıştır. Görüldüğü üzere toplumumuzda eğitim seviyesi üniversite düzeyinde olan insanlarda dahil olmak üzere günümüzde hala cinsel sorunlar zayıflık olarak görülebilmekte ve çiftler cinsel sorunlarını çözmek yerine uzun süre susmakta, içlerine kapanmakta, ailelerinden ve çevrelerinden saklayabilmektedir. Ayrıca sorunu çözemeyip evliliklerini bitirmek istediklerinde boşanma gerekçesi olarak bu sebebi gizli tutup başka sebepleri boşanma sebebi olarak göstererek mahkemeye başvurabilmektedir. Sağdıçlık geleneğinin bir gereği olan çarşaf görme uygulaması, özel hayatın gizliliğini ihlal eden bir gelenek olmakla birlikte aynı zamanda çiftin yaşayabileceği muhtemel sorunların gerdek odasının kapısının ardında kalmamasını, üzeri örtülmeden açığa çıkmasını ve sorunun büyümeden çözülmesini sağlayarak çiftlerin mutlu evliliklerinin olmasını sağlaması açısından hayati önem arz eden bir gelenektir.

2.3.1.1. Gelin özelinde çarşaf

Gerdek gecesinde gelin ve damat ilişki yaşayamadığında sebebi gelinden ya da damattan kaynaklanmaktadır. Kansız çarşafın en büyük sebebi olan rahatsızlık bir kadın hastalığı olan “vajinismus”tur. İncesu vajinismusunu ve etkilerini detaylı bir şekilde şöyle açıklar:

Vajinismus, ülkemizde, cinsel tedavi merkezlerine başvuran kadınlarda en sık rastlanan sorundur. Ülkemizde, batı ülkelerinde bildirilen oranlardan çok daha fazla

görülmektedir. Cinsel eğitimsizliğin, cinsellikle ilgili tutucu değer yargılarının, cinsel mitlerin yaygınlığının, kadınların kendi cinsel organlarını tanımamalarının, bekaret kavramına verilen abartılı önemin, toplumumuzda kadınlarda cinsel deneyimin aşamalı gelişmeyip doğrudan cinsel birleşme ile başlamasının, genel cinsellik anlayışımızdaki tabuların bunda rolü olduğu söylenebilir. Vajinismus, cinsel birleşme denendiğinde, vajinanın dış üçte birini çevreleyen kaslarda yineleyici ya da sürekli bir biçimde oluşan kasılmalar ve şiddetli acı nedeniyle cinsel birleşmenin gerçekleşmemesi ya da ağırlı/sıkıntılı olarak gerçekleşmesidir. Bu kasılma istemsiz, yani kadının bilinçli kontrolü dışında gerçekleşen bir kasılmadır. Bu kasılmaya tüm bedendeki kasılmalar, bacakların kapanması, adeta bir kitlenme, korku, cinsel birleşmeden kaçınma, girişin olmayacağı inancı eşlik eder. Nadiren, cinsel birleşme olmaktadır ancak kasılma sürdüğünden, cinsel birleşme ağırlı ya da sıkıntılıdır. Toplumumuzda evlilik öncesi dönemde sık olarak görülen türden cinsel birleşmenin denenmediği sevişmelerde genellikle bu sorun ortaya çıkmaz. Öte yandan, vajinismus olan bayanların cinselliklerinin diğer alanlarında genellikle çok önemli bir sorun olmadığı, cinsel birleşme dışında, eşleriyle cinsel bir yaşam sürdürebildikleri gözlenmektedir. Bu açıdan bakıldığında, evliliğin ilk gecesinde, ilk cinsel birleşme denemesi ile ortaya çıkan bu sorun, çift için genellikle bir sürpriz niteliğindedir. Ülkemizdeki cinsel tedavi merkezlerine yapılan başvurulara bakıldığında, vajinismus tanısıyla başvuranların büyük çoğunluğunun genç çiftler olduğu görülmektedir. Genel olarak tutucu çevrelerde ya da alt kültürlerde yetişen kişilerde, muhafazakâr ailelerde büyüyenlerde daha sık görüldüğü söylenebilir ancak bunların hiçbiri bir kural değildir. Liberal ailelerde ya da çevrelerde yetişenlerde de bu sorun ortaya çıkabilmektedir. Kişinin eğitim düzeyinden, mesleki formasyonundan, entelektüel düzeyinden, arkadaş çevresinden vb. bağımsız bir cinsel işlev bozukluğudur. Neredeyse kural olan tek ölçüt, cinsellikle ilgili tutucu değer yargılarının egemen olduğu bir toplum ve kültür yapısıdır. Başvuru motivasyonlarına bakıldığında, çocuk sahibi olma, ailelerin sorunu çözme ya da çocuk sahibi olma konusundaki baskıları ve eşin ayrılma tehdit ya da girişimlerinin ön sıraları tuttuğu söylenebilir. Vajinismus sorunu yaşayan çiftler, uzun süre hatta bazen yaşam boyu bunu bir sır olarak saklamakta, yakınlarına ya da hekimlere açılmamakta, sorunu genellikle kendileri çözmeye çalışmaktadırlar. Eşler sorunun kendiliğinden düzelmesi için bazen çok uzun yıllar beklerler ancak bu genellikle olmaz. Çiftlerin böyle bir sorunu kabullenmeleri bile uzun zaman almaktadır. Sorun kabullenildikten sonra ise kulaktan dolma bilgiler ya da tıp dışı yöntemlerle çözülmeye çalışılmaktadır. Cinsel tedavi merkezlerine ilk başvuru ortalama 3-6 yıl sonra olabilmektedir. Bu gecikmede, hekime ya da sağlık profesyonellerine yapılan ilk başvurularda yapılan yanlış yönlendirmelerin de önemli bir payı bulunmaktadır. Son yıllarda cinselliğin daha konuşulur bir konu haline gelmesine, medyada bu konunun ele alınır olmasına rağmen, toplumda iyi bilinmeyen bir cinsel sorundur. Vajinismusla karşılaşan çiftler, bunun yalnızca kendi başlarına gelen bir sorun olmadığını, ülkemizde kendileri gibi binlerce, on binlerce kişi olduğunu, bunun tanınan ve düzelebilen bir bozukluk olduğunu bilmelidirler. Bu sorun kadının hem kendi kadınlığında eksiklik olduğunu düşünmesine hem de eşine karşı suçluluk hissetmesine neden olur. Erkek de eşine karşı öfke duyabilir, ya da istenmeme, reddedilme olarak yaşadığı için kırgınlık, ereksiyon güçlüğü yaşayabilir. Bazen eşlerin bekaret konusunda şüphe duymalarına neden olabilir. Sıklıkla adli olaylara, boşanmaya, tecavüz girişimi ya da fiziksel şiddet davranışlarına neden olur. Ailelerin sorunu öğrenmesi ve devreye girmesi kimi zaman çifti tedaviye motive etmek açısından yararlı olabilse de çoğunlukla sorunun daha da komplike olmasına ve çözümün zorlaşmasına yol açmaktadır. Vajinismusun herhangi bir ilaç ya da

operasyonla tedavisi mümkün değildir. Cinsel terapi ile bu sorun, ortalama 2-4 ay sürede ve 6-10 seansta %90'ı aşan bir tedavi başarı oranı ile tedavi edilebilmektedir. Vajinismus, en kolay tedavi edilebilen cinsel işlev bozukluğudur (İncesu, 2004:11).

Araştırmamız sırasında gözlemlenen ve kaynak kişilerden edinilen örnek olaylarda İncesu'nun yukarıda aktardığı sorunlar görülmüştür. Boşanmaya kadar giden bu sorun çiftler arasında yaygındır. Kadınlığını sahip olduğu rahatsızlık yüzünden yaşayamayan ve rahatsızlığını kabul etmeyerek tedaviye yanaşmayan kadınlar mutsuz bir evlilik sürdürmekte, eşlerini de mutsuzluğa sürüklemektedir. Çözumsuz olmayan vajinismus hastalığı çiftler arasında büyük sorun olmakta, sır olarak saklandığında, sağdıca ya da bir yakınına söylenmeyip damat ve gelin tarafından gizli tutulup üzeri örtüldüğünde evliliğin ilerleyen zamanlarında ciddi sorunlar çıkarmakta ve boşanmaya sebep olabilmektedir.

Bir diğer sorun esnek kızlık zarının sebep olduğu kansız çarşaf problemidir. Kızlık zarının esnek olması doğuştan gelen bir özelliktir. Esnek kızlık zarından dolayı lekelenmeyen çarşaf gelinin bakire olmadığı düşüncesine sebep olmaktadır. Toplumumuzun değer yargılarından olan ve pek çok kişi tarafından namus olarak kabul edilen bekaret olgusu kimi yörelerde töre cinayetlerine varan acı olaylara dönüşebilmektedir. Söz konusu kansız çarşaf probleminin yaşandığı bir olayın geçmişte olduğunu araştırmamız sırasında tek bir kişiden derledik. İspir ve Pazaryolu yöresinde bekareten şüphe edilmesi çok rastlanılan bir durum değildir. Anlatılan olayda 1940'lı yıllarda böyle bir hadise yaşanmış, bekaretinden şüphe edilen gelinin babasının evine gönderildiği aktarılmış, daha sonra başka biriyle evlenen gelinin ikinci evliliğinde gerdek çarşafının lekelenmesi ve ilk evliliğinde haksız muamele gördüğü anlaşılmıştır.

2.3.1.2. Güvey özelinde çarşaf

Gerdek gecesinde cinsel ilişki yaşanmamasının diğer nedeni damattan kaynaklanan sorunlardır. Anadolu'da yaşayan Türklerin düğünlerinde yaygın olarak görülen damadın bağlanması inancını ayrı bir başlıkta inceleyeceğimiz için bu başlıkta erkekte kaynaklanan cinsel işlev bozukluklarının tıbbi sebepleri açıklanacaktır. Erkeklerde en sık rastlanılan cinsel işlev bozukluğu ereksiyon problemidir. İncesu ereksiyon problemini şöyle açıklar:

Eretil Disfonksiyon herhangi bir cinsel etkinlik için yeterli ereksiyonu tekrarlayıcı ya da kalıcı biçimde sağlayamama ya da sürdürmemeye durumu olarak tanımlanmaktadır. Tanım açısından en önemli olan nokta, ereksiyon sorununun bir ya da birkaç kez ile sınırlı olmaması, erektil disfonksiyon tanısının konabilmesi için bu sorunun tekrarlayıcı veya uzun süreli olması gerekliliğidir. Bu konudaki yaygın mitler nedeniyle, kişiler bir kez bile ereksiyon sağlayamadıklarında paniğe kapılabilmekte ve

hekim hekim dolaşabilmektedirler. Erektile disfonksiyon en sık başvuru nedeni olan erkek cinsel işlev bozukluğudur. Toplumda yaygın olarak rastlanır. Yaşla, sigara ve alkol kullanımı ile, diabetes mellitus ve hipertansiyon gibi sistematik hastalıklarla birlikte rastlanma sıklığı artar. Erektile disfonksiyon, psikojenik, organik ya da mikst nedenlerden kaynaklanabilir.

Psikojenik/- organik ayırımında en çok üzerinde durulan cinsel işlev bozukluğudur. Hem ayırıcı tanısında hem de tedavisinde multidisipliner bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır.

Erken boşalma, çok az bir cinsel uyarıyla bile kişinin istemesinden daha önce boşalması, diğer bir deyişle boşalmasını denetleyememesi, ya da istediği kadar erteleyememesidir. Tıbbi açıdan bakıldığında, erken boşalma, kişinin boşalma refleksi üzerinde istemli denetiminin bulunmaması, henüz öğrenilememiş olmasıdır. Süre asıl ölçüt olmamakla birlikte, birleşmeden önce boşalma ya da 1-3 dakikalık cinsel birleşme süresi kesin olarak erken boşalmadır. 4 ile 7 dakika arası ise ancak kişinin kendisinin ya da cinsel partnerinin sorun olarak görmesi, doyum sorunları yaşamaması durumunda erken boşalma olarak kabul edilmektedir. Erken boşalma oranı, yapılan çalışmalarda %20-30 arasında çıkmaktadır. Her 4-5 erkekte birinde erken boşalma sorunu vardır. Bütün toplumlarda, erkeklerde sık rastlanan bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Erken boşalmanın tek kalıcı tedavisi cinsel terapi ile kişiye boşalma kontrolünün öğretilmesidir. Bu, ortalama 3 aylık bir tedavi süresinde sağlanabilmekte, kişi bir kez boşalma kontrolünü öğrendiğinde bir daha yaşam boyu bunu unutmamaktadır (İncesu, 2004:13).

Ereksiyon sorunu güveyi özelinde olan kansız çarşaf sorununun en temel sebebidir. Tıbbi olarak çözümü mümkün olan bu sorun toplumumuzda erkeklerin kendilerini zayıf görülebileceği algısı yaşamalarına sebep olmaktadır. 1974 yılında gösterime giren Sultan Gelin filminde gerdek sabahı uyanan güveyi Osman görevini yerine getirmediği için paniklemiş “şimdi köylüye ne diyeceğiz çarşaf beklerler” diyerek endişeye kapılmıştır. 2006 yılında Kilis’te gerdek gecesi başarısız olan bir polis memuru “aileme ne diyeceğim” diyerek erkekliğinin zayıf görüleceğinden duyduğu endişe ile beylik tabancasını şakağına dayayarak intihar etmiştir. Filmin gösterildiği zamandan, Kilis’te ölümle sonuçlanan olaya kadar aradan geçen otuz iki yıla rağmen toplumumuzda cinsellikle ilgili tabuların günümüzde de varlığını koruyarak sadece araştırmanın sahası olan İspir ve Pazaryolu yöreleri kökenli olan insanlar arasında değil Anadolu’nun pek çok bölgesinde farklı kültürlere sahip insanlar arasında sürdürdüğü görülmektedir.

2.4. Gelin ve damada yapılan büyüsel işlemleri önlemede ve çözümede yengenin ve sağdıcının rolü

Gerdek sabahı kansız çarşafın bir diğer sebebi gelin ve damada yapıldığına inanılan bağlama büyüsi probleimidir. Anadolu’nun pek çok yöresinde bağlama büyüsi olarak bilinen bu büyüsel inanış, gelin ile damadın cinsel ilişki yaşamalarını engelleyeceğine inanılan

uygulamaları içeren bir taklit büyüdür. Sedat Veyis Örnek büyüye dair “büyünün konusu genellikle bu dünya ile ilgili sorunları kapsamaktadır, yani insancıldır” (Örnek, 2017: 50) der. Malinowski büyüünün konularını “başlıca insancıl durum ve eylemleri söz konusu etmektedir; avlanma, balık tutma, ticaret, aşk, hastalık, sağlık gibi” (Malinowski, 1964: 37) sözleriyle açıklar. Büyü geçmişten günümüze kadar pek çok toplumda istenilen amaca ulaşmak için bir araç görevi göreceğine inanılarak uygulanan doğaüstü işlemlerdir. Sedat Veyis Örnek büyüü “bilinen yollarla elde edilemeyen şeyleri elde etmek, birisine zarar vermek ya da tehlikeleri uzaklaştırmak ve onlardan korunmak için bir takım gizli kuvvetleri kullanarak doğayı ve doğa kanunlarını zorla etkileme işlemlerine büyü denir” (Örnek, 2017) ifadeleriyle açıklar.

Sedat Veyis Örnek “büyü temelinde yatan düşünce kanunlarına, psikolojik durumlara bir de büyüsel işlemlerin bünye ve gayelerine göre” kollara ayrıldığını söyler ve bunları şöyle kategorize eder:

1. Sempatik büyü
 - a) Taklit büyü (homeopatik maji)
 - b) Temas Büyüsü (kontajiyöz maji)
2. Ak büyü (pozitif maji)
3. Kara büyü (negatif maji)
4. Aktif büyü
5. Pasif büyü” olarak beş kısma ayırır (Örnek, 2017: 52).

İnsanın hayatına, sağlığına, malına mülküne, evine barkına, hayvanlarına zarar vermeye yönelik büyüye kara büyü denmektedir. Sevişenleri, evlileri birbirinden soğutmak ve ayırmak, cinsel kudreti, konuşma yeteneğini, uykuyu “bağlamak” yoluyla felce uğratmak, düşman bildiklerini hasta etmek, sakatlamak, öldürmek vb. kara büyüünün alanına girmektedir (Örnek, 2017).

Anadolu toplumunda bağlama büyüü inancı yaygındır. Bu inanın temeli iki kişinin evlenmesini istemeyen kötü niyetli kişilerin evliliği engellemek ve evliliğin gerekliliği olan cinsel ilişkiyi çiftin yaşayamaması maksadıyla genellikle erkeğin erkeklik gücüne kast edilerek yapılan büyü düşüncesine dayanır. Gelin ve damadın karı koca olmalarını istemeyen, düşmanlık eden, gelini bekarken almak isteyip alamayan ya da damada bekarken kendi kızını vermek isteyen kişiler kıskançlıkla hareket ederek kötülük ederler. Birtakım büyüsel işlemler yaparak yeni evlenen çiftin karı koca olmasını engellemeye çalışırlar. Damadın erkeklik gücünün bağlanarak iktidarının etkisiz hale getirildiği inancına dayanan büyü “bağlama büyüü” olarak adlandırılır. Bağlama büyüünün gelin ve damadın imam

nikahının kıyıldığı sırada yapılırsa etkili olacağına inanılır. Gerdek gecesi kansız çarşafın sebebi damattan kaynaklanıyor ise bu durum büyüsel inanışlara dayandırılır. Gerdek gecesinde başarısız olan damada kötü niyetli kişiler tarafından bağlama büyüü yapıldığına kanaat getirilir, damadın başarısız olmasının sebebi erkeklik kudretinin bağlanması olarak kabul edilir. Damat ve gelin gerdek sabahı sağdıçlarına cinsel ilişki yaşayamadıklarını ve sebebinin erkekten kaynaklı olduğunu gizlemeyip söyledikleri takdirde sağdıç sorunu damadın büyüklerine bildirir. Böyle bir durumda genellikle damadın yakın akrabaları olan kadınlar durumdan haberdar edilir. Bağlama büyüü yapıldığına dair ortak kanaat olan kansız çarşaf problemi damadın yakın akrabaları ve çevresi içinde çok dillendirilmeden ve vakit geçirilmeden, damadın aile büyüklerinin damadı ve gelini büyüü bozması için hocalara götürülmesiyle çözülmeye çalışılır. Bağlama büyüünün olduğuna dair inanışın çok yaygın olduğu derlemelerimiz sırasında tespit edilmiştir. Kaynak kişilerimizden birisi damadın başarısız olmasının bu tür şeylere bağlanmasının sebebinin cehaletten kaynaklandığını, pek çok aile tarafından hastalık olarak kabul edilmediğini ifade etmiştir (KK18).

2.4.1. İmam Nikahı Kıyılırken Uygulandığında Gelini ile Damadı Bağladığına İnanılan Bağlama Büyüü Çeşitleri

Damadın cinsel kudretini bağlamak ve gelinle cinsel ilişkiye girmesini engellemek için kötü niyetli kimseler tarafından çeşitli büyüsel pratikler yapıldığı bir önceki konu başlığında açıklanmıştır. Alan çalışmamızda araştırmamızın kaynak kişileri bağlama büyüülerinin gelin ile damadın dini nikahı kıyıldığı esnada yapıldığını aktarmışlardır. Tespit ettiğimiz bağlama büyüü çeşitleri şöyledir:

Asma kilit kilitleme

Asma kilit kilitlenir. Kilit kilitlenip anahtarıyla birlikte suya atılırsa gelin ve güvey cinsel ilişkiye giremez (KK2, KK4, KK21, KK27, KK32, KK36). Gelin ve damadın çözülmesi suya atılan kilidin bulunarak açılmasıyla mümkündür. Aksi takdirde ebedi olarak cinsel ilişki yaşamayacaklarına inanılır.

İp düğümleme

Gelin ve damadın imam nikahının kıyıldığı zamana denk getirerek ipe düğüm atılır. Gelinle damadı bağlamak için bunlar yapılır. Gelin ve damat ebedi bir araya gelemez, birlikte olamazlar. (KK7).

El bağlama- avuç yumma

Dini nikah sırasında birisi elini bağlar, yüzüğüyle oynar, avcunu yumarsa bu hareketler bağlama büyüğü işlemi olarak kabul edilir. İleride gelin ve damat arasında cinsel ilişki yaşanmazsa sebebi bu hareketlere dayandırılır (KK4, KK7, KK9).

Suya sabun atma

Dini nikah sırasında suya sabun atılır. Gelinle damadın ayağının sabun gibi kayıp gitmesi inancı ile yapılan bir uygulamadır. Cinsel birleşmeyi önleyerek çiftin karı koca olmaması için yapılır. (KK21).

Çakı bıçağı kapatma

Dinin nikah sırasında ağzı açık çakı bıçağı kapatılır. Böylece damadın cinsel kudretinin bağlandığına inanılır (KK21, KK23, KK31). Çakı kapatma işlemi genellikle istediği kızın başkasıyla evlenmesini kabul etmeyen kişi ya da kişilerin yaptığı düşünülür. Kızın imam nikahının kıyılacağı vakti öğrenerek imam nikahı esnasında damadın ismini söyleyerek “falanca kişi tamamen bağlı kalsın, aile olamasınlar” diyerek çakı kapatıp akan suya atar ya da saklar. Bu şekilde aylarca karı koca olamayıp bağlı gezen çiftlerin olduğu duyulmuştur (KK36).

Bağlama büyüğü erkeğin iktidar gücüne kast edilerek yapılan işlemleri içerir. Bağlama şekli taklit edilerek damadın düğün gecesini ve sonraki gecelerde erkekliğinin güçsüz kalması, iktidarının olmaması ve gelinle cinsel ilişki yaşamaması amacıyla yapılır.

Araştırmamızda görüştüğümüz kaynak kişilerimiz yakınlarının gerdek gecesinde bağlama büyüğünden kaynaklandığına inandıkları sorunlar yaşadıklarını aktarmış ve sorunların nasıl çözüldüğünü anlatmışlardır. Kaynak kişilerden derlenen bilgilerden, sağdıçların ve yenge kadınların gelin ile damadın gerdek gecesinde birlikte olamamalarından haberdar olmasıyla

birlikte ortaya çıkan bu problemin ilk akla gelen sebeplerinden birinin bağlama büyüü inancı olduğu tespit edilmiştir. Derlenen yaşanmış olaylar şu şekildedir:

Akrabasının düğününde güvey yengeliği yapan kaynak kişi gelin ve damadın gerdek gecesi ilişki yaşayamadığını, sağdıcın bir hafta çarşaf beklediğini, bir hafta boyunca ilişkiye giremeyen çiftin durumunu bir haftanın sonunda kayınvalideye ve kayınpedere ilettiklerini anlatmıştır. Oğlunun erkeklik kudretini zayıf gören ve sinirlenen damadın babasının güvey yengesi tarafından sakinleştirildiğini ve çiftin bağlı olabileceklerini söyleyerek damadı ve gelini hocaya götürdüklerini, hocanın “Yıldıznâme falı” bakarak çifte büyü yapıldığını söylediğini aktarmıştır. Hocanın bağlama büyüünü bozmak hiç kullanılmamış balta ağzına çeşitli dualar okuyarak bu baltanın suyuyla gelin ve damadın yıkanmasını, böylece üzerlerindeki büyüün çözüleceğini söylediği bilgisini vermiştir. Hocanın söylediği pratiği uygulayan çift aralarındaki cinsel sorundan kurtulmuş ve beraber olmuşlardır. (KK7).

Sağdıç olarak görevlendiren kaynak kişimiz sağdıç oldukları çiftin cinsel birleşme yaşamadıklarını kanlı çarşaf olmayınca öğrendiğini ve durumu damadın da sağdıç olan eşine bildirip yeni evli çifti hocaya götürdüklerini anlatmış, hocaya götürülen çiftin daha sonra ilişkiye girebildiklerini anlatmıştır (KK15).

Çocukluğunda annesinden duyduğu yaşanmış olayı kaynak kişimiz bize şöyle aktarmıştır. Geçmişte bir kızını birbirlerinden habersiz olarak seven iki yakın arkadaş varmış. Gençlerden biri kızla evlenmiş. Diğer erkek ise istediği kızını kendi alamaması ve sevdiği kızla arkadaşının evlenmesi üzerine hasetliğinden arkadaşıyla sevdiği kızın karı koca olmaması için nikah sırasında bir urgan ipe düğüm atarak bu ipi ıssız, ayak altında olmayan bir yere atmış. Bağlama büyüü yapılan çift ne ilk gece ne sonrasında ilişki yaşayabilmiş, yıllarca cinsel birliktelik olmadan evliliklerini devam ettirmiş ve bu durumdan kimseye bahsetmemiştir. Gel zaman git zaman iki erkek arkadaş bir gün tarlada çalışırken bağlama büyüü yapan adam, sevdiği kızla evlenen arkadaşına zamanında yaptığı büyüü anlatmış ve “siz çok mutlusunuz ben böyle böyle bir iş yapmıştım ama batıl şeylermiş. Yıllardır ne güzel anlaşıyorsunuz” demiş. Bunu duyan adam bozuntuya vermeden böyle şeylere inanmamasını tavsiye ederek; “Git getir bakalım nereye attın bağladığın düğümlü urganı!” diyerek gülmüş. Bu sözün üzerine düğümlü ipi attığı yerden getiren arkadaşının elinden düğümlü ipi alıp çözmüş ve akşam evine gittiğinde yıllar sonra hanımıyla ilk kez cinsel ilişkiye girebilmiş bunun üzerine sevinerek kurban kesmiş ve yeniden karısıyla kendisine düğün yapmıştır (KK18).

Bağlama büyüünün çekinildiği kadar merak edilen bir uygulama olduğu da tespit edilmiştir. Bir diğer kaynak kişimiz iki ayrı çifte bağlama büyüü yapıldığına şahit olduğunu anlatmıştır. Bir çiftin bağlama büyüü sebebiyle cinsel ilişkileri olmadan iki yıl evliliklerini sürdürdüklerini diğer çiftin ise yakın akrabasının düğününde geline, bir başka yakın akrabasının denemek için bağlama büyüü yaptığını anlatmıştır. Gerdek gecesinde cinsel ilişkiye giremeyince gelinin damada, düğünden önce akrabalarının yaptığı büyüü anlattığını, düğüm atılan ipi gelinle damat çözdüklerinde ilişkiye girebildiklerini aktarmıştır (KK18).

Sağdıç kanlı çarşafı almazsa veya gelinle damat çarşaf vermek istemeyip ilişkiye girdiklerini söyleyip yalan söylerlerse sağdıçın yapabileceği bir şey kalmaz. Kimi çiftlerin bu sorunu anlatmaktan çekindikleri ve uzun süre çözüme gitmeden evliliklerini sürdürdükleri tespit edilmiştir (KK20).

Gelin olan kıza haset eden, zamanında kendi oğluna ya da akrabasına isteyip de alamayan kişilerinde geline büyü yapabileceği düşünülür. Akören köyünde eşinin imam olduğu zaman, büyü yapılmış bir gelinin eşini yanına yaklaştırmadığı ve çığlıklar attığı, cindar bir hocanın bulunarak gelinin tedavi edildiğine şahit olduğunu kaynak kişimiz anlatmıştır (KK21). Başka bir anlatıda kaynak kişimiz, yirmi yıl evvel kayınvalidesinin kız kardeşinin evlendiği zaman, imam nikahı sırasında büyü yapıldığını ve yirmi yıl boyunca bakire kaldığını, eşiyile cinsel birliktelik yaşamayıp bunu sakladıklarını anlatmıştır. Eşi ölünce zorla başka biriyle evlendirilen kadının ikinci eşine “ben bakireyim bana dokunma” diye karşı çıktığını fakat karşı çıkmasına aldırış etmeyen ikinci eşinin zorla ilişkiye girdiğini ve bu evlilikten iki çocuk sahibi olduklarını (KK21) anlatmıştır.

Geçmişte erken yaşta evliliklerin olduğunu anlatan bir başka kaynak kişimiz köyünde kapı komşusunun oğlunun ergenliğe girmeden evlendirildiğini ve altı ay karısıyla ilişkiye girmediğini altı ay sonra gelinin bakire bir şekilde babasının evine döndüğünü, oğlanın da askere gidip iki yıl askerlik yapıp geldikten sonra tekrar eşini babasının evinden geri getirip evlilik birliğini sağladıklarını (KK31) anlatmıştır.

Bir başka kaynak kişimiz yakın akrabalarından birinin evlendikten sonra bir yıl hiç cinsel ilişki yaşamayan bir çiftin neredeyse boşanacaklarını, durumdan haberdar olan büyüklerin araya girerek hocalara götürdüklerini ve cinsel sorunun hocaya gittikten sonra çözüldüğünü ve çiftin evliliklerinin devam ettiğini anlatmıştır. Sağdıçın gerdek gecesinden sonra haberi olsaydı belki de bir yıl bu sorunu yaşamayacaklarını da (KK27) belirtmiştir.

Yaptığımız görüşmelerde gerdek gecesinde kansız çarşaf problemi damattan kaynaklandığı takdirde sorunun gizli bir şekilde çözülmeye çalışıldığı, erkek gururunun önemsendiği, dinsel pratiklerle çözüme gidildiği tespit edilmiştir. Sağdıçların gerdek gecesinde ilişki yaşanıp yaşanmadığını bilmesi mahremiyet açısından uygun olmasa da çiftlerin arasındaki sorunların çözümünün hızlandırılması açısından önem teşkil ettiği görülmüştür.

2.4.2. İmam Nikahı Kıyılırken Bağlama Büyüsünü Önlediğine İnanılan Pratikler

“Evlenmenin safhalarından olan nikah ve gerdek gecesini iki önemli geçiş olduğu için büyücüler özellikle bu zamanı seçerler” (Örnek, 2017:110). Alan çalışmasında yaptığımız derlemelerde kaynak kişilerimiz nikahı kıyılacak çiftlerin ailelerinin aldığı önlemlerden bahsetmişlerdir. Güveyin bağlanmasını önlemek için nikah zamanı gizlenir ve nikah kıyılan yerde şu önlemler alınır:

1. Eller birleştirilmez, eller düz tutulur, avuç yumulmaz. Yüzükle oynanmaz (KK7, KK9)
2. Kapısının başına bıçak saplanır (KK10).
3. Köyde eskiden nikah kıyılan evin etrafında köyün delikanlıları tedbir alır evin etrafında kimseyi geçirmezler (KK31).
4. Nikah kıyılan odaya gelin damat ve şahitlerden ya da gelin ve damadın vekilleri ile şahitlerden başka kimse içeri alınmaz. Odanın içinde olan kişilerin ellerinin düz olduğunu imam, nikah kıymadan önce kontrol eder ve uyarır (KK36).
5. Nikah kıyılacağı zaman bir bardak su nikah kıyılan odaya getirilir, damadın yakın akrabası su dolu bardağın üzerine ağzı açık çakıyı bırakır. Nikah kıyılıp dua edildikten sonra bıçağı öyle koyan kişi bıçağın ağzını kapatarak cebine koyar (KK36).
6. Gelin baba evinden çıkarılırken gelinin yengesi ve kayınpeder gelinin çıkacağı kapıya alttan yukarı doğru çakı saplar. Bu pratik geline ve damada bağlama büyüü yapmak isteyen kişilerin kötülüğünü engellediğine, böylece gelinin ve damadın büyüden korunacağına inanılır (KK32). Gelin çıktıktan sonra kayınpeder çakıyı yerinden çıkarıp ağzını kapatır cebine koyar (KK36).

Gelin ve damat cinsel ilişki yaşayamadığında kanlı çarşafı alamayan sağdıç bu durumu büyüklere bildirir ve çözüm için çeşitli yollara başvurur. Geleneksel toplumlarda gelinle damadın gerdek gecesinde birlikte olamamalarının akla gelen ilk sebeplerinden biri kötü

niyetli kişilerin bağlama büyüü yapmış olabileceğidir. Anadolu'nun pek çok yerinde bu inanın varlığı ve yaşamaya devam ettiği bilinmektedir. Bu inanın yaygın olduğu İspir ve Pazaryolu yörelerinin kültürünü yaşayan ve devam ettiren insanlar arasında büyüü önleme pratikleriyle birlikte büyüü bozduğuna inanılan pratiklerde vardır. “Bağlanmış kimseleri çözmek, zıtlık çağrışımına dayanmakta olup, bir şeyi zıddı ile tedavi eden allopotik büyü alanına girmektedir” (Örnek, 2017:112).

“Benzerlik yahut zıtlık sebebi ile meydana gelen çağrışımlar çoğu kez, aynı konuda ve aynı işlemde etkili olmaktadır. Büyüsel çare ve araçların çift değerli psikolojik kökleri, bu uygulamalarda rol oynamaktadır.” (Bach,1960, aktaran: Örnek, 2017:112). Doktorun olmadığı kırsal kesimde kendi kendisini tedavi etme yoluna giden insan cinsel sorunlarda da halk hekimliği pratiklerini çözüm için kullanmıştır.

Sedat Veyis Örnek bağlama büyüünün çözülmesine dair “Düğüm atmak, dua okumak, bıçağı, makası kilidi kapamak ve kilitlemekle yapılan büyü bunların zıddı yapılmakla etkisiz hale getirilmektedir” (Örnek, 2017:112) ifadelerini kullanır. Çalışmamızda bağlama büyüünü derlediğimiz kaynak kişiler bağlanan kişileri çözmek için aşağıdaki pratiklere başvurulduğunu aktarmışlardır:

1. Doktordan önce bağlı olduğu düşünülen kişiler hocalara götürülür. Çözülmesi mümkünse hoca çözer (KK21).
2. Doktorun olmadığı yerlerde halk hekimliği yöntemleri uygulanır. Kuşburnu ya da kızamık ağacının çalıları ortadan ikiye ayrılır. Sabah ezanı okunmadan, kuşlar uyanmadan, karanlıkta kimse görmeden ikiye ayrılan çalılı ağacın ortasından gelin ve güvey geçerse erkek çözülür, sıkıntı giderilir (KK18, KK20).
3. Gerdek gecesinde yeni evlenen çift sorun yaşarsa evde bağlı olan her şeyin bağlı düğümü çözülür (KK27).

Bu açıklamalardan da anlaşıldığı üzere bağlama büyüünün bozulması büyüünün tersinin yapılmasıyla mümkündür. Bağlı olan ipin çözülmesi, kapalı olan çakının açılması, suya atılan kilidin bulunup açılması örnekleri bağlama işleminin zıddının yapılarak sorunun ortadan kalkacağı düşüncesine dayanır.

2.5. Çocuksuzluk Probleminin Arkasında Yatan Sorunlardan Biri; Eşler Arasında Cinsel İlişki Yaşanmaması

Çocuk evliliklerde aile olmayı tamamlayan unsurdur. Dede Korkut hikayelerinden olan Boğaç Han hikâyesinin temelinde çocuksuzluk ve çocuk sahibi olma vakaları söz konusudur.

Dede Korkut anlatısına göre saygı görmenin yolu “aile” olmaktan, bunun yolu ise “çocuk sahibi” olmaktan geçer. Hikâyenin ilerleyen kısımlarında “çocuk” olduğu için Dirse Han artık Oğuz Beyleri tarafından kabul görür. Esasında çocuk yoksa Dirse Han da yoktur, dışlanmış, saygınlığı da olmayacaktır. Bu yönüyle “dikey akrabalık” şematiğinin de önemi hikâyece vurgulanmaktadır: “Hanlar hanı Han Bayındır yılda bir kez toy edip Oğuz beylerini konuklardı. Yine toy edip attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdırmıştı. Bir yere ak otak, bir yere kızıl otak, bir yere kara otak kurduymuştu. Kimin ki oğlu, kızını yok, kara otağa kondurun, kara keçeyi altına düşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalsın, gitsin, demişti.”¹²Çocuk o dönemde de aileyi tamamlayan en önemli faktör olarak görüldüğünden, Dirse Han bu sebep ve neticesi ile dışlanmış (Gençoğlu, 2017: 133).

Günümüzde de çocuk sahibi olmak aile olmanın en önemli göstergesidir. Yaptığımız araştırmada evlendikleri günden itibaren cinsel ilişki yaşamadan evliliklerini uzun zaman sürdüren çiftlerin bunu hem sağdıçlarından hem de yakınlarından gizledikleri tespit edilmiştir. Kaynak kişilerimiz kendi ailelerinde yaşadıkları örnek olayları anlatmışlardır. Gönülsüz yapılan evliliklerde kadının ya da erkeğin eşini reddetmesi, kadının ve erkeğin fizyolojik ve psikolojik rahatsızlıkların cinsel ilişkiye girmeye engel olması, uzun yıllar çocuksuzluk yaşamalarına ve tedaviye uzak durmalarına sebep olmuştur. Evli olan çiftlerin çocuk sahibi olmaları hem ailelerin hem de toplumun çiftlerden beklentileridir. Dede Korkut hikayelerinde de çocuk sahibi olan beylere hürmet gösterildiği, çocuk sahibi olmayanların dışlandığı görülür. Soyun devamı ve toplumun iki kişinin evliliğini tam ve bütün bir aile olarak kabul etmesi için çocuğun olması gerekir. Evlilikte yaygın görüş, çocuğun yuvanın neşesi olduğu ve iki kişiyi bir arada tutan en önemli etken olduğudur. Cinsel işlev bozuklukları yaşayan çiftler sorunlarını gizleyerek tedavi olmadıkları takdirde çocuksuzluk problemini ile de doğal olarak yaşarlar. Bazı çiftlerin, aralarında cinselliğin yaşanmadığını gizli tutarak çevrelerine yalan söyledikleri “tedavi görüyoruz ama çocuğumuz olmuyor” diyerek yakınlarından durumu gizledikleri tespit edilen örnek olaylardandır. Uzun yıllar çocuksuzluk yaşayan çiftler cinsel işlev bozukluklarını kabul edip doktora gittiklerinde yıllarca sakladıkları asıl sorunu çözerek çocuk sahibi oldukları (KK2, KK27, KK31, KK32) yakınları tarafından aktarılmıştır.

¹² GÖKYAY, Orhan Şaik. 2006, Dede Korkut Hikâyeleri, Kabalcı Yayınları, İstanbul.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. Geleneğin Göçü ve Değişimi

Yaptığımız araştırmalar ve gözlemlediğimiz olaylar neticesinde günümüzde sağdıçlık ve yengelik geleneklerinin işlevlerini yitirerek temsili olarak devam eden geleneklere dönüştüğü tespit edilmiştir. Göçle birlikte farklı yörelerden kız alıp vermeye başlanması, kına gecelerinde yapılan oyunların ve geleneklerin orijinalliğini kaybetmesine ve yapılmamasına sebep olmuştur. Günümüzde gerdek sabahı çarşaf bekleme geleneği de artık uygulanmamakta, gelin ve damat gerdek gecesi herhangi bir sorun yaşadığında cep telefonu ile sağdıç arayarak haberdar etmektedirler. Günümüzde bilgiye erişimin kolaylığı, kız erkek ilişkilerinin yaygınlaşması ve flört ilişkilerine hoşgörülü davranan modern aile zihniyeti ile otuz kırk yıl önceki görücü usulü evliliği destekleyen geleneksel aile tipinin zihniyeti aynı değildir. Geleneksel evlilik biçimi olan görücü usulü evliliklerin yerine günümüzde uzun süreli flörtten sonra yapılan evliliklerin yaygınlaşması, farklı kültürlerden kız alma, farklı kültüre sahip ailelere kız verme gibi durumlar, pek çok geleneğin uygulanmasını etkilediği gibi düğün eğlencelerinin uygulanma biçiminde de etkili olmuştur. Gelin başında yapılan eğlencelerde birtakım yanlış anlaşılmaları, tartışmaları önlemek ve karşı tarafa mahcup olmamak amacıyla günümüzdeki düğünlerde gelin başında damat yengesine yapılan şaka ve oyunlar azaltılmış kimi düğünlerde ise hiç uygulanmamıştır. Yengenin gelin ve damada gerdek gecesinde şerbet ikram etme geleneğinin ise kimi yerlerde günümüzde devam ettirildiğini görüştüğümüz kaynak kişiler aktarmıştır. Günümüz teknolojisiyle bekar ve evli kişilerin cinsel bilgi yönünden birbirinden daha az bilgiye sahip olma durumu ise tamamen ortadan kalkmıştır. Sağdıçlık geleneğinin en önemli görevi olan cinselliğe dair bilgi veren öğretici kişi rolünde olan sağdıç, günümüzde bu rolünü kaybetmiştir. Sağdıçlık geleneği günümüzde yüzeysel olarak uygulanmakta, bekar kişilerin de sağdıç olduğu düğünler (KK10, KK11, KK15, KK18, KK25, KK26, KK32, KK33, KK34, KK36) yapılmaktadır. Eskiden düğünde gelin, baba evinden çıktıktan sonra yanında sadece yengesi refakat ederken (KK31, KK32) artık kız tarafından pek çok kişi düğüne katılmaktadır. Bu durum yaşlı insanlar tarafından yadırgansa da yengelik geleneği de sağdıçlık geleneğinin uğradığı değişime benzer bir değişim geçirerek sembolik bir geleneğe dönüşmüştür. İspir ve Pazaryolu kökenli aileler kendi hemşerisinden kız alıp kendi hemşerisine kız verirse düğünlerde kız başı eğlenceleri ve sağdıçlık geleneklerini devam ettirmekte fakat çarşaf görme geleneğini uygulamamaktadır (KK18, KK20). Sağdıçlık ve yengelik geleneğine

günümüzde popüler kültür unsurlarının da dahil olduğunu görürüz. Günümüzün popüler kültürünü yansıtan ve son yıllarda icat edilen yeni uygulamalardan olan gelin sağdıçının gelin çiçeğini damada satarak bahşış alması yeni yeni görülen bir adettir (KK25).

Geçmiş yıllarda görülen damadın “gelinin başına elma atması” geleneği artık uygulanmamakta, sağdıçın çerez atması geleneği değişmiş olsa da devam etmektedir. Günümüzdeki düğünlerde sağdıç damatla ilgilenmekte, çerez atma işini ise erkek tarafından uygun görülen bir kadın yapmaktadır. Elma atma geleneğini kendi oğlunun düğününde yaşatmak isteyen kaynak kişimiz Samsun’dan Eskişehir’e gelin getirdiklerini ve kendisinin yedinci kata çıkarak gelin geldiğinde başına elma atmak istediğini, yüksekliğin fazla olmasından dolayı geline zarar verebileceği düşüncesiyle damat olan oğlunun buna karşı çıkarak izin vermediği ve geleneği uygulatmadığını (KK34) anlatmıştır. Modern çağın insanının yaşantısına uymayan, artık uygulanması mekân olarak da mümkün olmayan düğün geleneklerinin geçmişteki haliyle uygulanmasa da günümüze kadar zamanın şartlarına uyarlanarak geldiği görülmektedir.

3.1.1. Düğün Mekanlarının Değişiminin Sağdıçlık Geleneği Pratiklerine Yansıması

Geçmişte düğünler köyde yapılır, oturak adı verilen eğlenceler düzenlenir, bu eğlenceler bir hafta sürerdi. Günümüzde düğün salonlarında düğünler yapılmakta ve alanın kısıtlı olmasından, sürenin az olmasından dolayı düğün gelenekleri uzun uzun uygulanmamaktadır. Geçmişte kızlar kayınpederinin, kayınvalidesinin hatta damadın kardeşlerinin birlikte yaşadığı eve gelin gitmekte, düğün sabahı yenge kadın gelinin, yeni ailesiyle tanışıp kaynaşmasında rol almakta idi. Günümüzde yeni evlenen çiftler için yeni bir ev açılmakta bu ev çiftlerin işlerine ya da sosyal hayatlarının en fazla geçtiği yerlere yakın yerlerde seçilmektedir. Düğün salonlarında icra edilemeyen köy düğünü gelenekleri gibi modern şehir hayatındaki apartmanlarda gerdek gecesi uygulamalarını içeren sağdıçlık geleneği de icra edilmemektedir. Düğünden sonra damat ve gelin balayına gitmekte, sağdıçın ilk gece gerdek evinde beklemesi gerekliliği ortadan kalkmakta dolayısıyla sağdıçlığın en önemli aşaması olan çarşaf görme uygulaması geçerliliğini ve uygulanabilirliğini yitirmektedir. Günümüzdeki düğünlerde yengelik ve sağdıçlık gelenekleri yüzeysel olarak varlığını sürdürmektedir. Geçmişte köylerde uygulanan geleneklerin, günümüzde eski gelenekler olarak görülmeye başlandığı (KK25, KK21, KK31), şehirleşmenin artması ve sosyal yapının gelişmesi ile yeni neslin bu geleneklere ihtiyaç duymadığı tespit edilmiştir.

3.1.2. Evli Bireyler İçin Sağdıçlık Geleneğinin Önemi

Araştırmamız sırasında görüştüğümüz kaynak kişilerimiz içinde evli olan bireyler yeni evlenen çiftlerin düğünlerinde sağdıçlık geleneğinin uygulanmasını doğru bulmakta ve geleneğin yaşatılması gerektiğini savunmaktadırlar. İspir ve Pazaryolu yörelerinde “damat ne kadar bir düğünün öznesi ise sağdıç da damat kadar bir düğün için önemlidir” (KK36) düşüncesi hakimdir. Geçmişte cinsellik ve karı koca hayatına dair bilgisi olmadığı varsayılan yeni evlenecek genç erkek ve genç kızlar için yengelik ve sağdıçlık gelenekleri, bir eğitimi içinde barındırmakta, yeni bir hayata geçişin eşiği olan cinsel yaşamı ilke kez deneyimleyecek olan çiftlerin bu geçiş dönemini sağlıklı ve güvenli bir biçimde yaşamalarını sağlamak amacıyla sağdıçlık geleneği olmazsa olmaz bir gelenek olarak görülmekteydi. Gençler her ne kadar kulaktan duyma bilgilere sahip olsa da yetişkin evli bireyler gençlerin bilgisine güvenmeyerek, gençlerin anne babalarıyla konuşmaya çekindikleri ve utandıklarını varsayarak cinsel konulara dair onlara kılavuzluk edecek birer sağdıç görevlendirmekteydiler (KK10, KK11, KK14, KK15, KK21, KK27, KK32, KK33, KK34). Sağdıçın, her türlü bilgiyi aktarma görevi olduğundan dolayı gelinle damadın en rahat iletişim kurabileceği kişilerden seçilmesi (KK26), geleneğin uygulanması ve devam ettirilmesi açısından önemlidir. Dini açıdan eşler arasında haram ve helal olan konuları anlatması, kadının erkek, erkeğin kadın üzerindeki haklarını anlatması, İslami açıdan evliliğin kadın ve erkek üzerindeki emirlerini geline ve güveye anlatması açısından geleneğin faydalı olduğu görüşü yaygındır. Gelinin ve damadın mahreminin damadın ailesi tarafından öğrenilmesinin günah olduğuna (KK11, KK32, KK36) inanılmakta, dinen uygun görülmemekte fakat pratikte faydalı bir uygulama olduğu savunulmaktadır. Şu an aile baskısı olmasa gençlerin geleneği yüzeysel yaşatmayı da bırakarak sağdıç olmasını istemeyecekleri de düşünülmektedir (KK26).

3.1.3. Yeni Nesil Bekar Gençlerin Sağdıçlık Geleneğine Bakışı

Günümüzde bilgiye erişim kolaydır. Bu sebeple gençlerin kendi düğünlerinde sağdıçının olmasını hoş karşılayan, hoş karşılamayan ve istemeyenlerin (KK10) olduğu tespit edilmiştir. Cinsel ilişkiler ve cinsellik üzerine yapılan elektronik yayınlar, Haydar Dümen gibi bu konuda uzman doktorların TV programlarında cinselliğe dair sorulan soruları açıkça cevaplaması, internetin her türlü bilgiye erişmeyi sağlaması, gençlerin evlilik hayatına dair olan meraklarını gidermekte (KK11), evlenecek çiftlerin düğünlerinde sağdıçlık geleneğinin

birtakım özelliklerini yitirerek yüzeysel bir geleneğe dönüşmesine sebep olmaktadır. Kaynak kişimiz iki oğlunun da eşleriyle flört ederek evlendiğini, her iki oğlunun düğününde damatlara sağdıç seçilen kişilerin sembolik olarak sağdıç olduğunu, sağdıçlık geleneğinin sembolik olarak icra edilmesinin sebebi olarak ise oğullarının sağdıca lüzum görmemeleri (KK11) olarak açıklamıştır.

Bir diğer kaynak kişimiz kendi oğlunun düğününü anlatmıştır. Düğün salonundan döndükten sonra gelin ve damadın gerdek gecesi gerdeğe atılana kadar gelinlik ve damatlığı çıkarmasının hoş karşılanmadığı geleneksel düğünlerde gerdeğe girene kadar gelinliğin ve damatlığın çıkarılmadığını (KK12) anlatan kaynak kişi, düğünü olan oğlunun ve gelininin düğünden sonra eve girer girmez gelinlik ve damatlığı çıkarıp gezmeye gittiklerini anlatmış ve geçmişteki düğünlerle kıyaslayarak oğlunun ve gelininin gelenekleri önemsemediklerini eleştirmiştir. Günümüzde düğünü olacak genç erkekler sağdıçlık geleneğinin tam olarak uygulanmasını istememektedirler (KK15, KK14, KK18). Sağdıçlık geleneği günümüzde gelinin ve damadın kına gecesi ve düğün günü düğünün gerçekleştiği mekânda yalnız kalmamaları için onlara arkadaşlık eden kişilerin görevli olması gibi algılandığı tespit edilmiştir. 12 Ekim 2019 tarihinde Eskişehir’de katıldığımız Pazaryolu kökenli bir ailenin oğullarının düğününde hem yengelik hem sağdıçlık geleneklerinin artık gelenekteki gibi uygulanmadığı, sembolik olarak sağdıçlık geleneğinin uygulandığı gözlenmiştir. Sağdıç damadın ailesi seçmemiş, damat yakın arkadaşlarından İspir ve Pazaryolu kültürüne uzak düğün geleneklerine hakim olmayan Konyalı olan evli bir arkadaşını sağdıç olarak seçmiştir. Damadın kına gecesinde sağdıçın, düğün sahibi ailenin yöresinin düğün töreni adetlerini daha önce bilmediği için üzerine düşen vazifelerde bilgisinin eksik olduğu tespit edilmiştir. Damadın da artık ailesinin ve kendi kökenlerinin dayandığı yörenin düğün geleneklerini çok bilmediği oynanan köy seyirlik oyunlarında açıkça ortaya çıkmıştır. Sağdıçla damadın birbirini kollamak yerine yapılan oyunlarda şaşkınlık yaşadıkları gözlenmiştir. Geleneksel köy seyirlik oyunu olan Sivdi oyununda damadın arkadaşları ve kuzenleri ilk sağdıç ebe yapmış, damatsa sağdıçını oyunda kollayamamıştır. Sağdıçtan sonra ebe damat olmuş, oyun sırasında kol saatinin kendisine zarar vermemesi için çıkarıp sağdıç yerine amcasının oğluna emanet etmiştir. Köy seyirlik oyunu bittiğinde amcasının oğlundan saatini geri isteyen damada, amcasının oğlu saati vermeyerek açık artırma olmadan saati veremeyeceğini adet gereği damadın el konulan eşyasını geri alabilmesinin bahşiş vererek mümkün olduğunu söylemiştir. Damat bunun üzerine sağdıçına bahşiş verip saatini geri almasını isteyen damada sağdıç “Bana mı sordun da verdin, ben neden alıyorum, sen

al!” diyerek düğüne gelen tüm konukları güldürmüştür. Gözlemlenen bu olayda kaynak kişilerin anlattığı gelenekteki sağdıçlık rolleri ve sağdıç damat ilişkisi göz önüne alınarak günümüzde damat ve sağdıcin sağdıçlık geleneğinin sorumlulukları ve rolleri hakkında sahip oldukları bilgileri karşılaştırma imkânı doğmuştur. Sembolik olarak varlığını devam ettiren sağdıçlık, gözlemlenen bu düğünde olduğu gibi gelenekteki koruyan, yol gösteren, damada yapılacak şakaları önleyen işlevini günümüzde yitirmiştir. Sağdıç olan kişilerin bu bilgiye sahip olmadıklarından ya da eksik bildiklerinden, ailelerin sağdıçlık geleneğinin sorumluluklarını, rollerini ve önemini düğün öncesinde damat ve sağdıç gençlere olacak anlatmadığından ve yeni nesil gençlerin modern yaşam içinde geleneksek kültürden uzaklaştığı ve pek çok düğün geleneğinde olduğu gibi sağdıçlık geleneğini de düğünlerinde sembolik olarak yaşatmak istediği , gerdek sonrası ritüellerin ise uygulanmasını desteklemediği ve yaptırmadığı gözlenmiştir.

Gelenekte sağdıcin evli olması gerekliliği günümüzde önemszenmeyerek damat bekar olan yakın arkadaşlarından birini kendisine sağdıç olarak seçebilmektedir.

Bağlanma büyüünü önlemeye dair yapılan uygulamalar ile bağlama büyüünü çözmek için yapılan uygulamalara geçmişte başvurulduğu kadar günümüzde yapılan evliliklerde başvurulmamaktadır. Yeni nesil gençlerin bu geleneklere artık inanmadıklarını ve uygulanmasını istemediklerini günümüzde sağdıçlık gibi bir geleneğe gençlerin ihtiyaç duymadıklarını (KK28, KK27, KK31) aileleri anlatmıştır.

3.1.4. Günümüzde Yengelik Geleneği

Günümüzde yapılan düğünlerde yengelik geleneğinin geçmişteki haliyle olmasa da hala yaşatıldığı görülmektedir. İspir ve Pazaryolu kökenli kişiler göç ettikleri yerlerde düğün geleneklerini uzun süre yaşatmış yakın zamanda dışarıdan kız alıp verme yaygınlaşınca geleneğin bazı uygulamaları hafifletilerek devam ettirilmiştir. Günümüzde yeni evlenecek genç kız ve genç erkekler düğünlerinde yenge olmasını çok önemsememekte, aile büyükleri istediği için yengelik geleneği devam etmektedir (KK27, KK29, KK32). Yengeler düğünlerde kız ve oğlan aileleri arasında tampon vazifesini gördükleri için geleneğin devam etmesi ve yaşatılması gerektiği (KK36) savunulmaktadır. Yengelik geleneği daha çok kendi hemşerisinden kız alıp veren ailelerin düğünlerinde yaşatılmaktadır. Oğlan tarafının ve kız tarafının dünürleri ile konuklarının çoğunlukla aynı yörenin insanı olmaları gelin başında yapılan şakaların iki tarafında eğlenmesinde ve hoş vakit geçirmelerinde etkilidir. Yöre

dışından yabancı aileye kız verildiğinde ya da yabancı aileden kız alındığında, yengelik geleneği uygulanırken hassas davranılır ve karşı tarafın yanlış anlayabileceği şakaları içeren eğlencelerin yapılmamasına özen gösterilir. Kızını İspir ve Pazaryolu yöresinden olmayan İç Anadolu kültürüne sahip bir aileye gelin eden kaynak kişimiz kına gecesinde gelin yengesinin olduğunu fakat oğlan tarafının pek çok oyunu bilmediklerini anladıkları için gelin yengesinin erkek tarafına oyun yapmadığını anlatmıştır. Günümüzde yenge damat tarafından bahşiş almak amacıyla oyunlar yapar. Gelini yeni hayatına hazırlaması ve öğüt vermesi işlevini günümüzde yitirdiği gözlenmiştir.

3.1.5. Düğün Sonrası Hayat Boyu Sağdıçlık ve Yengelik

Sağdıç olan kişilerin damadın yakın arkadaşlarından ve damadın ailesinin güvendiği kişilerden seçildiğini sağdıç seçimi başlığında belirtmiştik. Sağdıçlar ve yengeler gelinin ve damadın gerdekten önce ve gerdekten sonra mahremine, kendileriyle ne konuştuklarını - damadın annesine bekareti ilan etmek, dolayısıyla cinsel ilişkiye girebildikleri bilgisi haricinde- hiç kimseyle paylaşmazlar (KK27, KK36, KK32). Geçmişte genç kız kendi köyünden başka köye gelin olduğunda, köye alışana, yeni ailesine ısınana, köyün insanlarıyla tanışıp kaynaşana kadar güvey yengesi geline arkadaşlık yapmakta bilmediği konularda geline kılavuzluk etmekte idi. Gelin olduğu köyde yeni ailesinden ve yengesinden başkasını tanımayan genç kız yabancı olduğu köyde bilmediği ya da merak ettiği her şeyi yengesine danışır, gelin yengesi tarafından korunurdu (KK11). Geçmişte uygulanan yengelik geleneği gelinin ailesine karşı da birtakım sorumluluklar taşımakta idi. Sağdıçla birlikte gelinin gerdek sabahı çarşafında olan değişiklikten yenge de haberdar olurdu. Düğünden üç gün sonra güvey yengesi kız evine hediyelerle giderek bekaret çarşafındaki lekelenmeyi kızın ailesine haber verirdi. Bu durum kızın baba evine şeref gitmesi olarak adlandırılırdı. Aynı zamanda yengenin kız evine gelip gelininin bekaretini simgeleyen kanlı çarşafı haber vermesi kız evinin ayağının açılması olarak adlandırılmıştır. Yengenin kız evine gitmesi kız tarafının da kızlarının gelin olduğu eve artık gönül rahatlığıyla gidip gelebileceklerine işarettir. Yengelik geleneğinin gelin ve damadın yeni bir hayata geçişi olan evliliklerinin mutlu temeller üzerine kurulmasında, evliliğin ilk günlerde dünür olan iki aile arasında güven temellerinin atılmasında ve birlik beraberliğin sağlanmasında önem arz ettiğini görürüz.

Günümüzde düğün bittikten sonra gelin ve damat direkt balayına gitmekte geçmişte uygulanan düğün sabahı gelenekleri günümüzde neredeyse yapılmamaktadır. Düğün sabahı

ilk kahvaltısını birlikte yapmak isteyen çift damadın anne babasının elini öpmeden dışarı çıkabilmekte, balayı oteline gitmekte dolayısıyla yengelik geleneğinin uygulanması imkânsız hale gelmektedir. Yengelik geleneğini hayat boyu işlevleri geçmişte görülürken günümüzde sembolik hale gelmesi geleneğin hayat boyu olan işlevlerini zayıflatmıştır. Kaynak kişilerimize sağdıç ve sağdıcı olduğu çiftlerle düğünden sonraki iletişiminin nasıl olduğunu sorduğumuzda arkadaşlıklarının devam ettiği bilgisini elde etmemize rağmen geçmişteki sağdıç damat ilişkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Sağdıçlık geleneğini günümüz gençleri düğünde sürekli para harcayan ve damadın yanında bulunan kişi olarak algılamaktadır. Kaynak kişilerimizden ikisi bekar olmalarına rağmen sağdıç olduğunu ve sağdıçlığın düğünde damadın en çok para harcayan arkadaşının yaptığı görev (KK37, KK38) olarak düşünüldüğünü söylemiştir.

3.2. İşlevsel Özellikleri Bakımından Yengelik ve Sağdıçlık Geleneği

İnsanlar sosyal ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılamak böylece bir sonuca varmak için geleneksel örgütlenme şeklinde birtakım işlevleri yerine getirirler. Folklor, kültürel gelenekte yer alan icraları, yapanlara ve bunları seyredenlere kültürel değerleri doğrulayıp onaylatır, eğitim ve kültürü gelecek kuşaklara aktarılması gibi bazı işlevleri yerine getirir. Günümüzde halkbilimi çalışmalarında yaygın olarak kullanılan kuramlar arasında yer alan İşlevsel halk bilimi kuramı, alan araştırmaları sonucunda elde edilen halk bilgisi ürünlerini, hem şekil, yapı ve içerik özellikleri hem de oluşma ve işlev özellikleri açısından bir arada değerlendiren “bağlam merkezli” halk bilimi kuramlarından biridir. Günümüzde tekrar edilerek aktarılan halka ait verimlerin icra edilme sebepleri, anlatıcı veya icracının onu tekrarlayarak aktarma nedenleri üzerinde duran işlevsel kuram aynı zamanda, herhangi bir metnin hangi sosyal çevre ve şartlar altında oluşturulduğunu, tekrar edildiğini, tekrarlanma süreci içinde anlatıcı veya icracı ile dinleyici veya izleyicinin rollerini tespit ederek bilgi elde etme yolunu seçer (Cerrahoğlu, 2013: 292).

Yengelik ve sağdıçlık gelenekleri de işlevsel halk bilim kuramına göre incelendiğinde, geleneklerin kültürü hem icra eden hem de aktaran bir yapıya sahip oldukları görülür.

İşlevsel halkbilimi kuramına göre metnin kendi, tepki gösterecek bir izleyici kitlesine sunulmaz ya da icra edilmezse anlamsızdır. Bundan dolayı Malinovski “şüphesiz metin önemlidir; fakat bağlamsız metin ölüdür” demektedir. Kısaca işlevsel kurama göre, icra edilen bir folklor unsuru onu anlatan ve dinleyende oluşturduklarının niteliğinin ortaya konulmasını amaçlamıştır” (Çobanoğlu, 1999). Çobanoğlu’nun aktardıklarından hareketle yengelik ve sağdıçlık gelenekleri düğünlerde gelin-damat-konuklar ve aileler ile etkileşim halinde olan geleneklerdir. Damadın sağdıcına ve yengesine yapılan uygulamalar, hediyeleşme geleneği, yenge kadınların ve sağdıçların gelin ve damada öğretileri, yeni

hayatın eşiğinde gelin ve damada kılavuz olmaları yeni bir ailenin kurulmasının ilanı olan düğün bağlamında gerçekleşir.

Halk bilgisi yaratmalarının işlevleri konusunda antropolog William Bascom alanla ilgili araştırmalardan yararlanarak bir model oluşturmuştur.

Bascom halk bilgisi ürünlerinin işlevlerini en basit şekliyle şöyle bir modelle açıklamaktadır: Folklorun birinci işlevi eğlenme, eğlendirme ve hoş vakit geçirme, ikinci işlevi toplumsal değerlere ve törelere destek verme, üçüncü işlevi eğitim ve kültürün gelecek kuşaklara aktarılması, dördüncü işlevi kişisel ve toplumsal baskılardan kurtularak rahatlamadır (Artun, 2005).

Düğün törenlerinde pek çok gelenek işlevsel halk bilimi kuramı modeliyle açıklanabilir. Yengelik ve sağdıçlık geleneklerinde işlevsel halk bilim kuramının dört işlevini de yansıttığı görülür.

Folklorun işlevleri arasında yer alan;

Eğitim ve kültürün gelecek kuşaklara aktarılması işlevi ise, özellikle yazılı kültür geleneği olmayan veya sözlü kültür ortamının tek kültür olduğu toplumlarda, folklorun taşıdığı bilgiler tarihsel olarak gerçek ve öğretimleri son derece önemli olarak kabul edilir. Bu bağlamda folklor, kültürün aynası ve insanlara yönelik pratik kurallar ve kılavuz olarak düşünülmektedir (Çobanoğlu, 1999).

Çobanoğlu'nun da aktardığı gibi bir toplumun geçiş dönemi ritüellerindeki pratikler, gelenekler, inanışlar o toplumun kültürüne ayna tutar. Yengelik ve sağdıçlık geleneklerini incelediğimizde sağdıçın ve yenge kadının düğün için ne kadar önemli kişiler olduğunu, düğün mekânında icra ettikleri oyunlarla gelecek kuşaklara kültürü örtük olarak aktardıkları görülür.

Geleneklerin ve halk cemiyetinin yaşamdaki her evresi, bir bütünün karşılıklı ilişkisi veya işlevi olarak incelenebilir. Araştırmacı; çok önceleri, halk bilimcilerin sınırlarını çizdiği halk şarkısının, halk hikâyesinin, bilmecenin vs. sözlü etkilerini değil aynı zamanda tarım ve ziraat tarihini, yerleşim modellerini, diyalektini veya halk ağızlarını, halk mimarisini, halk mutfağını, halk giyimini, halk yılını, halk hekimliğini, halk eğlencelerini, halk edebiyatını, halk sanatlarını ve el sanatlarını da araştırmalıdır.” (Yoder, 2010: 27). Yoder'in bu ifadelerinin içinde yer alan halk eğlenceleri bu araştırmada düğün törenlerinde uygulanan eğlenceler olarak ele alınmıştır. Kökenleri İspir ve Pazaryolu yörelerine dayanan insanların düğün törenleri de modern şehir hayatının ve günümüz gençliğinin sosyokültürel çevrelerinin ve popüler kültüründe etkisiyle düğün gelenekleri değişimden etkilenmiş, sağdıçlık ve yengelik geleneklerinin esas amacının unutulmuş yüzeyel olarak devam ettirildiği gözlemlenmiştir. Değişime uğramış olsa da varlığını günümüzde devam ettiren

yengelik ve sağdıçlık gelenekleri araştırmamızda işlevsel folklor kuramına göre incelenmiştir.

3.2.1. Sağdıçlık ve Yengelik Geleneklerinde Eğlenme ve Hoşça Vakit Geçirme İşlevi

Sağdıçlık ve yengelik bölümlerinde kaynak kişilerle yapılan görüşmeler sonucu toplanan veriler ışığında sağdıç ve yenge kadınlar düğünün eğlenceli geçmesinden sorumludurlar. Yapılan köy seyirlik oyunları, şakalar, yenge ve sağdıçlara yapılır, bu şakaları idare ederek konukların hoşça vakit geçirmesinden sorumludurlar. Kına gecesinde kız evine damat tarafından güvey yengesi gelir. Kız tarafının genç kızları doğaçlama tiyatro oyunları sergileyerek yengeden bahşış alırlar. Bu oyunların senaryoları tamamen doğaçlama hazırlanır ve sergilenir. Kız tarafından yapılan oyunlara örnek olarak şunları söyleyebiliriz:

Oğluna kız bakan ihtiyar dede oyunu

Kız tarafından orta yaşlarda bir kadın, erkek kılığına girerek yaşlı bir dedeyi canlandırır. Dedenin bir de bekar oğlu olur. Dedenin oğlunu da kız tarafının genç kızlarından biri, erkek kılığına girerek canlandırır. Dede kılığındaki kadın sarkıntılık ede ede kadın meclisinin içine girer ve oğluna kız baktığını söyler. Oğluna erkek tarafından gelen misafirlerin içinden bir genç kıızı almak ister fakat oğlundan önce kendisi de evlenmek isteğini belli eder ve erkek tarafının misafirlerine sarkıntılık eder. Gözüne güvey yengesini kestiren oyuncu güvey yengesinin yanağından makas alır ona, sarılır, kucaklar yengeden bahşış alması ne kadar gecikirse oyunu o kadar uzatır. Köy seyirlik oyununu izleyen izleyiciler dedenin bu hareketleri karşısında kahkahalara boğulur. Amaç burada bahşış almaktır. Ne kadar iyi oyun sergiler misafirleri eğlendirirse yengede ona göre bahşış verir, oyun biter.

Doktor parası olmayan hamile kadın oyunu

Kız tarafından bir kadını hamile kılığına sokarak karnının şişkin görünmesini sağlarlar. Hamile kadına eşlik eden yardımcı bir kadın karakter olur. İki birlikte kadınların arasına sözde doğum sancısının sebep olduğu acıyla bağırp çağırarak giriş yaparlar. Yardımcı karakter “Bu köyde doktor yok mu? Gelinim doğum yapacak, yetişin!” diyerek tiyatroya başlar. Erkek tarafının kadınlarından imdat bekler, önce biraz bağırp çığlık atarak merak uyandırır, daha sonra gelin yengesini gözüne kestirir. Hamile kadın rolünde olan oyuncu güvey yengesinin önüne kendini atar ve sancı çektiğine inandırmak için bağırır. Yaptıkları

jest ve mimikler misafirleri kahkahalara boğar. Yengeden gelinini doğuma götüreceğini söyleyerek para isteyen yardımcı karakter yenge bahşış vermezse oyunu uzatır. Yengeden bahşış alana kadar devam eden oyun yengenin bahşışı vermesiyle sonlanır.

Fesimi sana devrettim oyunu

Kız tarafından bir kadın hoca kılığına girerek başına sarık sarar kadınların içine girer. Erkek tarafından ve kız tarafından kendi seçtiği kurbanları oyuna alır. Oyunun kurgusunda kurbanlar cami talebesi kendisi de Kuran öğreten hocadır. Sırayla teker teker kurbanlarına sure ezberletmeye çalışır ama bu sureler gerçek kuran ayetleri değil tekerleme gibi olan komik sözlerin bir araya geldiği söz gruplarıdır. Burada hem kız tarafından hem erkek tarafından kurban seçilmesinin nedeni oyundan kaçmayı engellemektir. Sözde sureleri “olmadı baştan al” diyerek birkaç kez oyunculara tekrarlatıp ezberleyemediğini söyleyerek diğer oyuncuya geçer. Böylece devam eden oyunda sıra oyunun asıl kurbanına geldiğinde sureyi birkaç tekrardan sonra ezberlediğini söyleyerek tebrik eder ve “benim vekilim artık sensin. Fesim senindir!” diyerek başındaki içinde su ya da kömür isisi dolu olan kovuğu çevirerek kurbanın başına geçirir. Şaşırtmacaya dayanan bu oyun, oynayanları ve konukları çok eğlendirir. Burada bahşış yoktur, kurban genelde ya damadın kız kardeşidir ya da yakın akrabalarından bir genç kızdır.

Bu oyunlar gibi senaryo olmadan düğünün yapıldığı sırada kurgulanan ve orada olan eşyaların dekor olarak kullanıldığı pek çok oyun, günümüzde kına gecesi bittikten sonra aynı gece gelin başı eğlencesi olarak bilinen, kız evinde devam eden eğlencelerde sergilenmektedir. Yetişkin erkeklerin katılmadığı bu eğlenceler eski oturak gecesi eğlencesinin günümüze taşınmış halidir. Bu oyunlarda yenge kadın oyun yapan oyunculara bahşış verip hoşnut etmezse ya da az bahşış verirse ceza olarak kendisi sezmeden oturduğu mindere elbiselerinden dikilir. Senaryosuz, kurgusuz, dekorun eldeki imkanlarla sağlandığı bu oyunlar folklorun eğlenme ve hoşça vakit geçirme işlevini yerine getirir.

Erkek evinde de damada ve sağdıca yapılan oyunlar ile konuklarının birbirlerine yaptığı bağlam dahilinde şakalar, eğlenmeyi sağlar. Erkek kına gecesinde aynı zamanda Erzurum yöresi kısır gecesi olarak bilinen eğlencelerinde oynanan oyunların sergilendiğini kaynak kişilerimiz aktarmıştır. Erkek kına gecesine katılmamız mümkün olmamıştır. Buna sebep olarak kadınlar erkek kına gecesine girerse kendilerini rahat hissedemeyecek olan erkeklerin cinselliğe gönderme yaptıkları oyunları oynamayacak olmalarıdır. Bu oyunların videoları

zaman zaman oyuna katılan kişiler tarafından YouTube gibi sosyal paylaşım sitelerine yüklenmiştir (<https://www.youtube.com/>) Kaynak kişilerimizin aktardığı örnek oyunları şöyle açıklayabiliriz.

Sivdi oyunu

Erkek tarafının ve kız tarafının delikanlıları dizlerinin altına ellerini geçirerek birbirilerine bitişik olacak şekilde daire oluşturacak şekilde yere otururlar. Hepsinin ayakları dairenin ortasında birleşir. Dairenin ortasında bir ebe olur. Ebenin hareket alanı yok denecek kadar azdır oyuncuların ayaklarının üstüne basmak zorunda kalır. Ucu düğümlemiş bir havlu oyuncuların dizleri altından aralarında dolaştırılır. Ebe dizleri birbirine yapışık olan ve dizlerinin altından havluyu bir diğerine ileten oyuncuların bacak aralarına elini sokarak havluyu bulmaya çalışır. Ebenin sırtının dönük olduğu anda havlu hangi oyuncudaysa havlunun düğümlü kısmını ebenin sırtına vurur. Havluyu bulması geciktikçe canı yanan ebe, kahkahalar atarak havluyu saklayan oyuncular oldukça bu oyunda eğlenir. Kim havluyu yakalattırsa o ortaya geçip ebe olur. Sırta vurulan düğümlü havlunun acısını yaşamamak için oyuncular ebeye havluyu yakalatmamaya çalışır.

Tula oyunu

Tula oyununda bir havlunun ya da başörtünün ucuna düğüm atılır ve oyuna katılan oyuncuların avcuna sırayla gezerek yüzük saklanır. Saklanacak olan yüzük bir tanedir. Oyunculardan yüzük kime gelirse gelsin yüzüğün kendisinde olduğunu belli etmez. Avuçlarını yumarak yüzüğün sırayla kimde olduğu tahmin edilmeye çalışılır. Ebe seçtiği bir kişiye yüzük kimde diye sorar. O kişi yüzük bende değil falanca kişi de diyerek tahmin ettiği kişinin ismini verir ama bundan önce avucuna havluyla bir kez vurulur. Bu şekilde yüzük bulunana kadar eziyet ve eğlence bir arada oyun devam eder. Yüzüğün kimde olduğunu bilen ebe olup havluyu eline alır ve yüzüğü saklayıp havluyla vurma sırası kendisine geçer.

Telefon direği oyunu

Bu oyunda kurgusu o an yapılan oyunlardandır. Genelde sağdıç ve damat üzerine oynanan bir oyundur. Sağdıç ve damat kurulacak olan telefon hattı için telefon direği yapılır. Hattın kurmak için ikisini belli mesafede ayağa dikerler aralarından bir kablo geçirirler. Hattın çekip çekmediğini anlamak için ses kontrol ayarını damatla sağdıçın kulaklarını çekerek

yaparlar. Damat ve sağdııcı yapılan bu eziyetlere sesini çıkarmazlar. Oyun bittikten sonra oyunu yapan kişiler damada ve sağdıca hediye vererek onların gönüllerini alırlar.

Karımı kaybettim oyunu

Damadın kına gecesinde orta yaşlı erkeklerden biri dede kılığına girer. Yanında oğlu olur. Dede karısını kaybetmiştir onu bulmak için misafirlerin arasına girer. Yrrmekte zorlandığı içinde bastonundan ve oğlundan destek alarak gelen misafirlerin içinde karısını aramaya başlar. Oğluna: “oğlum sağ ayağımı ileri at!” der, oğlu dedenin sağ bacağını ileri adım attırır. Dede: “oğlum sol ayağımı ileri at!” der oğlu sol ayağını ileri atar. Bastonunu gövdesinin karşısında tutarak bastona dayanan dede “oğlum orta ayağımı ileri at!” der. Oğlu dedenin bastonunu ileri alır. Bu şekilde misafirlerin içine doğru ilerleyerek dede karısını, oğlan annesini arar. Dede geçen ve bekar delikanlılardan birini gözüne kestirerek ona doğru ilerlemek için oğluna “oğlum ananın kokusu burnum gelir” der. Bunun zerine oğlu heyecanlanarak babasına ne tarafa doğru gideceğini sorarak oraya yönlenirler. Dede gözüne kestiği kurban delikanlının önüne geldiğinde oğluna “oğlum ananı buldum. Ananın sağ bacağını omzuma at!” der ve misafirlerin kahkahalara boğulduğu bu anda oyun biter. Bu oyun 2010 yılında İspir kökenli olup İspir’den göç etmiş kişilerin yerleştikleri şehirde kısır gecesi ya da damat başı eğlencelerinden birinde oynanmış ve çekilen video kaydı sosyal medyada yayımlanmıştır. Videoda oyuna katılan kişilerin kahkahalara boğulduğu gözlenmiştir. Oyunun cinselliğe dair olan kısımlarından dolayı daha sonra video sosyal medya hesabından kaldırılmıştır.

Bu oyunlar kadın ve erkeklerin ayrı ayrı mekanlarda gelin başı ve damat başı eğlencesinde hoşça vakit geçirmeleri için araçtır. Günümüzde mekanların köy odası ya da köy evi olmamasından dolayı şehir hayatında apartman dairelerinde belli bir saate kadar bu eğlenceler yapılmaktadır. Geçmişte sabahlara kadar süren oturak gecesi eğlenceleri kadar uzun srmese de günümüze kadar gelen bu doğaçlama oyunlar bireylerin arasında ortak bir neşenin meydana gelmesini ve düğünün keyifle devam etmesini sağlar.

3.2.2. Sağdıçlık ve Yengelik Geleneğinin Aktarımı

Sağdıçlık ve yengelik geleneği geçmişte dğnlerde olmazsa olmaz bir gelenek iken günümüzde geçmişteki biçimiyle uygulanmadığı tespit edilmiştir. Geçmişte sağdıç olmak için birtakım özellikler gerekirken günümüzde bekar kişilerden de sağdıç seçilebilmektedir.

Değişen sosyokültürel şartlar ve teknolojinin yaygınlaşması ile bilgiye ulaşmak, artık saniyeler içinde mümkündür. Eskiden örtük öğrenmeyle görerek eğlencelere katılarak, deneyimlenerek öğrenilen bilgiler günümüzde internet sayesinde edinilebilmektedir. Geleneğin gereklilikleri geçmişte uygulandığı gibi uygulanmadığı için, sağdıçların ve yengelerin öğretilerine ihtiyaç kalmadığı için artık geleneğin aktarımı azalmıştır. Günümüzde sağdıçlık ve yengelik gelenekleri sembolik olarak düğünlerde icra edilir. Kaynak kişilerimiz yeni nesil gençlerin artık hem bilgiye rahat ulaşabilmeleri hem de gençlerinin bir kısmının nikahsız ilişki yaşamaktan çekinmediklerine şahit olduklarını belirtip genel bir kanıyla yeni nesil için sağdıca da yengeye de gerek olmadığını belirtmişlerdir. Gözlemeleme imkânı bulduğumuz düğünlerde yeni kuşağın sağdıçlığın gerdek sonrası görevlerini bilmedikleri tespit edilmiştir. Sağdıçlık ve yengelik gelenekleri günümüzde hala icra edilmekte olsa da geçmişteki rolleri kalmamıştır.

3.2.3. Sağdıçlık Geleneğinin Değerlere, Toplum Kurallarına ve Törelere Destek Vermesi

Sağdıçlık ve yengelik gelenekleri aile olmanın gereklilikleri, örf, adet ve geleneklerin yaşatılması konusunda damada ve geline bilgi veren ve bu bilgiler ışığında davranış sergilenmesini öğütleyen, toplum ve ailenin faydasına olan geleneklerdir. Yengenin geline yeni ailesinde nasıl davranması gerektiğini öğütlemesi, düğün sırasında şerbet ikram ederek aile mutluluğunun artacağına inanılması, sağdıcin gerdek sabahı bekareti ispatlayan kanlı çarşafı alıp damadın ailesine sunması gibi adetler sağdıçlık ve yengelik geleneklerinin toplumun kabul ettiği ve uygulanmasının devam ettirilmesini istediği kurallara destek verdiğini gösterir. Gelin başı eğlencelerinde sağdıçların ve yengelerin yapılan tüm oyunlara katlanmasının bir mecburiyet olması, katlanmadığı takdirde verilen cezalara uyması da yöre içinde sözlü olarak kabul edilen toplum kurallarının yaptırım gücünü ortaya koyar. Sağdıçta düğün boyunca damadı yalnız bırakmaz, düğün eğlencelerinde yapılan şakalara tepki göstermeden hoşgörülle karşılayarak düğüne gelen misafirlerin kalbini kırmaz. Düğün başlangıcından gerdek sabahına kadar geleneğin tüm pratiklerinin icracısı olan sağdıç ile yenge kadın toplumsal değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verirler. Sağdıcin kanlı çarşafı aileye sunması, gelinin ve damadın bütün bir aile olabilmesi için elinden geleni yapması, gelin ve damat arasında ya da aileler arasında bir problem oluşursa müdahale ederek çözüme kavuşturması, yengenin gelinin iyi bir eş, sevilen bir gelin ve iyi bir anne

olabilmesi için tecrübelerini geline aktarması gibi görevleri bahsi geçen geleneklerin toplumsal normlara ve değerlere hizmet ettiğini gösterir.

3.2.4. Toplumsal ve Kişisel Baskılardan Kurtulmak İçin Kaçıp Kurtulma Mekanizması Olarak Sağdıçlık ve Yengelik

Sağdıçlık ve yengelik geleneği damada ve geline yoldaşlık ve kılavuzluk eden sosyal yapılarıdır. Düğün sırasında olası bir sorundan sağdıç ve yenge kadınlar gelinin ve damadın olaydan en az etkilenmesini sağlayacak şekilde davranırlar. Gerdek gecesi yaşanabilecek sorunların önüne geçmek için tavsiyelerde bulunurlar. Bu gecede eğer sorun yaşanırsa güveyin ve gelinin onurunu ve şerefini koruyucu şekilde davranırlar. Sağdıçın ve yengenin damadın ve gelinin en güvendiği ve rahatça konuşabileceği kişilerden seçilmesinin sebebi de budur. Gerdek gecesinde başarısız olan damadı ya da kanaması olmayan gelini toplumun yanlış yorumlamasından, kötü ve olumsuz düşünce oluşmasını engellemesi ve damatla gelini yanlış anlaşılmalardan koruma görevi olan sağdıç ve yenge kadınlar, folklorun toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için kaçıp kurtulma mekanizması işlevini yerine getirirler.

Aynı zamanda bu işlev gelin başı ve damat başı eğlencelerinde de görülür. Kadınların içine erkek, erkeklerin içine kadınlar giremez. Gelin başı ve damat başı eğlencelerinde kadınlar ve erkekler toplum içinde yapılsa hoş karşılanmayan ayıp sayılan şeyleri bu eğlencelerde tiyatro olarak sergilerler. Kadınların gelin başı eğlencesinde sergilenen “Oğluma kız bakıyorum” oyununda dede rolünü canlandıran kişi bir patlıcanı kadın çorabının içine sokarak bunu beline bağlar ve pantolonun arasından sürekli izleyicilerin dikkatini yapay erkek cinsel organına çekmeye çalışır. Kendisine de kadın bakan dede yapay erkeklik organını yenge kadına sürtmeye çalışır rahatsız eder. Damat başı eğlencelerinde sergilenen “Karımı kaybettim” oyununda da karısını bulduğunu iddia eden dedenin seçtiği kurbanın bacaklarının boynuna atılmasını istemesi cinselliğe işaretir. Toplumsal hayatta konuşulması uygun olmayan ve konuşulduğunda yadırganan bu durumlar oyun olarak karşımıza çıkar. Genellikle sağdıç ve yenge kadına yapılan bu oyunlar kısa bir süreliğine de olsa toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevini üstlenir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Gelenekler bir toplumun yaşamına ayna tutar. Toplumun değer yargılarını, kurallarını, eğlencelerini, toplumun her bir özelliğinin yüzyıllar boyunca süre gelen işleyişini, değişimini bir nakış işlemesi gibi ortaya koyar. Sözlü kültürün ve adetlerin en önemli özelliği dinamik olması ve değişerek yaşamaya devam etmesidir.

Erzurum ili ile Karadeniz arasında kalan ve her iki bölgenin kültür özelliklerini barındıran İspir yöresi ve 1989 yılına kadar İspir'e bağlı olan, 1989 yılında İspir'den ayrılarak ilçe statüsüne kavuşan Pazaryolu yöreleri zengin kültür özelliklerine sahip olan, toplumsal değer yargıların önemsendiği ve geleneklerin yaşatılmaya çalışıldığı, geleneksel düşünce yapısının ağır bastığı yörelerdir. Günümüzde adı geçen yörelerde yapılan düğünlerde sağdıçlık ve yengelik gelenekleri ile göç eden yöre kökenli insanların yeni yerleştikleri bölgelerde yengelik ve sağdıçlık geleneklerini nasıl icra ettikleri ve değişen sosyokültürel yapı ile birlikte yeni nesil gençlerin sağdıçlık geleneğine olan yaklaşımlarını çalışmamızda tespit etmeye çalıştık.

Teknolojinin gelişmesi, yazılı ve görsel basının sunduğu bilgiler , her yaş grubunun artık teknolojiyi kullanabilmesi, internetin en ücra yerlerde dahi yaygınlaşması, geçmişte aynı köyde yaşayan genç kızlarla genç erkeklerin konuşması büyükler tarafından yadırganırken, günümüzde evrensel iletişim sağlamanın kolaylığı, her türlü bilgiye erişim imkanı, evlilik öncesi yaşanan cinsel ilişkilerin artması günümüzde ilk kez evlenecek olan gençlerin sağdıçlık ve yengelik geleneklerine, sağdıç öğretilerine ihtiyaç duymamalarına sebep olmuştur.

Geçmişten günümüze evlilik törenlerini incelediğimizde düğün mekanlarından, eğlence anlayışına kadar pek çok unsur değişmiş ve geleneklerin köyde icra edildiği gibi kent yaşamında icra edebilecek uygun ortamın olmadığı tespit edilmiştir. Örneğin, eskiden çok yüksek olmayan damların başında, gelin kayınpeder evine girerken damadın elma atma geleneği günümüzde çok katlı binalardan yapılması uygun ve mümkün olan bir gelenek olmaktan çıkmıştır. Köy odasında, köy meydanında yapılan düğünlerde sağdıçlık ve yengelik gelenekleri kolay icra edilirken, günümüzde düğünlere özel dizayn edilen modern salonlarda bu geleneklerin uygulanması mümkün olmamakla birlikte gençlerin de sağdıçlık ve yengelik geleneklerinin pratiklerinin uygulanmasını istemediği tespit edilmiştir.

Okullaşma oranının artmasıyla küçük yaşta kadın ve erkek aynı ortamı paylaşmaya başlamış, karşı cinsle geçirilen vakit eskiden daha sınırlı iken günümüzde çok daha uzun süre birlikte

aynı mekân ve zamanı paylaştıklarını, evlilik hayatına olan merakın azalması evlilik yaşının artması sonucunu meydana getirmiştir. Günümüzde evlenme yaşı otuzlu yaşlara çıkmış olsa da evlilik öncesinde karşı cinsle kurulan iletişim ve etkileşim oranı artmış, flört oranları artarak kadınların ve erkeklerin birbirlerini yakından tanımalarına hatta cinsel deneyim yaşamalarına olanak sağlamıştır. Günümüzde herkesin evlilikle ilgili öğrenmek istediği bilgiyi internetten öğrenebildiği, merak ettiği cinsel deneyimi gayrimeşru ilişki ile deneyimleyerek yaşayabildiği bilinen bir sosyal geçektir. Sağdıçın evlilik öncesi verdiği sözlü eğitime artık günümüzde ihtiyaç duyulmadığı ve gerek kalmadığı tespit edilmiştir. Gerdek sonrasında yaşanan sorunlar günümüzde daha gizli kalmakta, sağdıca gerek duymayan ya da gerdek gecesinde yaşadığı sorunu eşiyile arasında saklayarak sağdıca duyurmaman çiftlerin cinsel ilişki yaşamadaki sorunları uzun süre devam etmekte, çocuk sahibi olamamalarının ardındaki gerçek nedenin ne olduğu yakınları tarafından bilinmemekte ve cinsel sorunlar eşler tarafından kabul edilip tedavi edilmediğinde boşanmaya kadar varan sonuçlar yaşanmaktadır.

Aile birliğinin sağlanması, toplumsal değerlerin korunması, kültür unsurlarının aktarılması ve korunması açısından İspir ve Pazaryolu yöresinin kültürüyle büyümüş insanların evlenme törenlerinde sağdıçlık ve yengelik geleneklerinin önemli bir gelenek olduğu tespit edilmiştir. Geçmişte yeni evli çiftlerin arasındaki sorunların giderilmesinde sıcağı sıcağına müdahale eden sağdıçların ve yenge kadınların ailenin sağlam temeller üzerinde kurulmasında rol model oldukları tespit edilmiştir. Günümüzde yeni evli çiftlerin çözemedikleri birbirileri arasında üstünü örterek çözmedikleri sadece erteledikleri problemlerin giderilmesinde sağdıçlık ve yengelik geleneklerinin önemini ortaya çıkmaktadır. Cinsel işlev bozukluğundan kaynaklanan sorunları kendilerinde zayıflık olarak görüp bu durumu kabullenmeyen, tedavi yoluna başvurmaman çiftlerin uzun yıllar boyunca bu sorunu gizlenmesi, cinselliğin toplumumuzda iktidar ve güç olarak algılandığını, düğün gecesini erkeğin cinsel gücünde problem olması durumunda bu durumun hala zayıflık olarak düşünüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu çalışmayla kadim gelenekler olan sağdıçlık ve yengelik geleneklerinin çiftler arasında mutluluğun sağlayan, sorunların ilerlemeden çözülmesine imkân sağlayan, çiftlerin yeni hayatında ailelerindeki bireyler ile kolay iletişim sağlayabilmesi için köprü görevini gören gelenekler olduğu tespit edilmiştir. Güvey ve damadın cinsel görevini yerine getirmesinde yanlış anlaşılmanın önüne geçilmesi için ve aile birliğinin sağlıklı ve güvenli bir şekilde sağlanarak devam etmesi için sağdıçlık ve yengelik geleneklerinin korunmasının gerektiğine ve bu geleneklerinin devam ettirilerek

gelecek kuşaklara aktarılması gereken gelenekler olduğuna inanılmaktadır. Toplumun sahip olduğu pek çok geleneğin insanların hayatını kolaylaştırmak için bir amacı vardır. Bireylerin en önemli geçiş dönemlerinden olan ve başka bir bireyle hayatını birleştirerek geçiş yaptığı evlilikte, onlara daha önce bu tecrübeyi edinmiş kişilerin hususi olarak seçilerek kılavuzluk etmesi , gelin ve damadın düğün sonrası hayat boyu mutlu bir evliliğe sahip olabilmeleri için onlarla özel bir iletişim kurmayı temel alan bu geleneklerin geçmişteki uygulanma biçimleri, rolleri, sorumlulukları ile günümüzde geçmişteki işlevleriyle yaşatılıp uygulanmasa da sembolik olarak yaşatıldığı tespit edilmiştir.

Bu çalışmada Erzurum ilinin İspir ve Pazaryolu ilçelerinde yaşayan ve buralardan göç eden insanların düğün geleneklerinden olan sağdıçlık ve yengelik geleneklerinin geçmişteki önemi ile günümüzde geleneklere verilen önem tespit edilmiştir. Damat başı eğlencelerine kadınların girmesi uygun görülmediği ve erkek kaynak kişilerin damat sağdııcının rolleri, öğretileri konusunda bilgi vermekte çekimser kalarak verdiği bilgileri de derlemecinin kadın olmasından dolayı sansürleyerek vermiştir. Geçiş dönemi ritüellerinde kadınlara ve erkeklere farklı uygulanan ve sadece kendi hemcinsleri tarafından bilinmesi uygun görünen ritüellere sahip geleneklerimiz vardır. Sağdıçlık ve yengelik gelenekleri de bunlardandır. Erkek sağdııcın damada neler anlatıp öğrettiği bilgisini edinmekte araştırma sırasında güçlük yaşanmıştır. Bu özel durumu göz önünde bulundurduğumuzda kadim Türk düğün geleneklerinden olan bu iki geleneğin başka Türk boylarında, Türk dünyası coğrafyasında ve Anadolu'da yaşayan halkların düğünlerindeki varlığı ve işlevlerinin detaylı tespitine dair bir çalışma ve inceleme yapılmamış olması olağan bir durumdur. Araştırmacıların kültürümüzün zenginliklerini ortaya koyacak ve eksik olan kısımlar hakkında çalışmalar yaparak, yaşamakta olan ya da kaybolmaya yüz tutmuş değerlerimizin kayıt altına alınarak zengin kültürümüze katkı sağlayacak çalışmalar yapacağını temenni ederiz.

KAYNAKLAR

- Artun, E. (2005). *Türk Halk Bilimi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Atalay, B. (1991). *Divan-ü Lugat-'t Türk Tercümesi* (Cilt I). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Bach, A. (1960). *Deutsche Volksunde*. Heidelberg: Quelle und Meyer.
- Bayrak, Ş. (2008). XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda İspir'in İdarî Statüsü ve Bazı Önemli Olaylar. *İspir- Pazaryolu Tarih, Kültür ve Ekonomi Sempozyumu Bildiri*. İspir/Erzurum. 21-35
- Bonnet. Op. Cit, s.379. aktaran. Sedat Veyis, Ö. (2017). *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtil İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık. 50.
- Cerrahoğlu, M. (2013). İşlevsel Halk Bilimi Kuramı Bağlamında Şabanözü Düğünlerinde Güveyi Baş Donatma Merasimi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, (6), 289-303.
- Çakır, İ. E. (2019). 1642 Tarihli Avarız Defterine Göre İspir Sancağı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8).
- Çetin, Ç. Z. (2005, Eylül). Tatar Türklerinin düğün geleneği. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 92-119.
- Çobanoğlu, Ö. (1999). *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Emiroğlu, K., ve Aydın, S. (2009). *Antropoloji Sözlüğü*. İstanbul: Bilim Sanat Yayınevi.
- Ergin, M. (2004). *Dede Korkut Kitabı I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2018). *Dede korkut kitabı I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergun, M. (2014). Düğün Kavgalarının Mitolojik Kökenleri. *Milli Folklor*, s.60- 72.
- Ergun, P. (2010, Aralık). Türk Gelininin Mitolojik Göçü. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(24), 275-290.
- Gençoğlu, G. (2017). Dede Korkut'ta Aile Kavramının Sosyal Genetiği Üzerine. *Akademik Tarih ve Araştırma Dergisi*.
- Goetze, Albert. (1957). *Kulturgeschichte des alten Orients*. München. s.156. aktaran. Sedat Veyis Örnek, (2017). *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtil İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*. Ankara: Bilge Su Yayıncılık.
- Gökyay, O. Ş. (2000). *Dedem Korkudun Kitabı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- İnan, A. (1998). Adaş ve sağdıç kelimelerinin anlamı. *Makaleler ve İncelemeler* (Cilt 1, s. 300). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- İncesu, C. (2004). Cinsel İşlevler ve Cinsel İşlev Bozuklukları. *Klinik Psikiyatri* (Ek 3), s.3-13.
- İnternet: <https://www.wikiwand.com/tr/%C4%B0spir#/Tarih%C3%A7e>, Erişim Tarihi: 16.11.2019.
- İnternet: <https://www.youtube.com/watch?v=t4pP7L5eE58>, Erişim Tarihi: 10.10.2019
- İnternet: www.ejderhaber.com/erzurumda-kisir-gecesi-gelenegi-devam-ediyor-5058.html, Erişim Tarihi: 29.08.2019.
- İnternet: www.ejderhaber.com/erzurumda-kisir-gecesi-gelenegi-devam-ediyor-5058.html, Erişim Tarihi: 29.08.2019.
- İnternet: www.haberler.com/ozel-edremit-te-sagdiclar-damada-gorulmemis-11138163haberi, Erişim Tarihi: 29.08.2019.
- İnternet: www.hurriyet.com.tr/gundem/polis-damat-gerdekte-intihar-etti-4414456. (2006, Mayıs 15). 13 Haziran 2019 tarihinde alındı.
- Jırku, A. (1912). *Die Daemon und ihre Abwehr im slten Testament*, Leipzig, s.90. aktaran. Sedat Veyis Örnek, (2017). *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtil İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Katanov, N. F. (2004). *Türk Kabileleri arasında*. (Çev. A. Bağcı) Konya: Kömen Yayınları.
- Kırzioğlu, F. (1970). *Milli Tarih ve Edebiyatımızda 27 Asırlık Türklük Bölgesi: İspir*. Erzurum: Hürsöz Matbaası, 25.
- Koşay, H. Z. (1944). *Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme*. Ankara: T.C. Maarif Vekilliği Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü Yayınları.
- Kur-an'ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meal). (1961). Ankara. Cilt III. Felâk Suresi, Ayet 1-5, s.814.
- Lvova Oktyabrskaya, E. L. (2013). *Güney Sibiryaya Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri*. (Çev. M. Ergun) Konya: Kömen Yayınları, 66.
- Malinowski, B. (1964). *Büyü, Bilim ve Din*. (Çev. E. Gürol) İstanbul: Varlık Yayınları. 37.
- Nişanyan, S. (2018). *Nişanyan Sözlük Çağdaş Türkçe'nin Etimolojisi*. İstanbul: Liber Plus Yayınları.
- Ögel, B. (2001). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları, 272.
- Örnek, S. V. (2017). *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtil İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Radloff, W. (1994). *Sibiryadan* (Cilt II). (Çev. A. Temir) Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

- Radloff, W. (1995). *Manas Destanı: Kırgız Türkçesi Metin-Türkiye Türkçesi*. (Çev. E. G. Naskali) Ankara: Türksoy Yayınları, 79.
- Sami, Ş. (1899). *Kamus-ı Türkî*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Schmidt, Op. Cit., s.240. aktaran. Sedat Veyis, Ö. (2017). *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Tan, N. (1995). Gelin ve güveye düğün öncesi akraba ve dostları tarafından verilen nasihatler(öğütler). *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi (9-11 Ekim 1995, Konya) Bildirileri* (s. 212-219). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- TDK. (1998). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Töret, A. B. (2015). Yengelik, *Aile Yazıları 8*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. 73-91.
- Turner, V. (2018). *Ritüeller-Yapı ve Anti-Yapı*. (Çev. N. Küçük) İstanbul: İthaki Yayınları. 112.
- Türk Tarih Kurumu. (1978). *Derleme Sözlüğü* (Cilt X). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Yakıcı, A. (1991). Düğün Kelimesi ve Kültürümüzdeki Yeri. *Milli Folklor*, 33-35.
- Yeşil, Y. (2014). *Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri*. Ankara: Grafiker Matbaacılık.
- Yoder, D. (2014). Halk Yaşamı. (Çev. A. Yavuz). *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*. (Ed. M. Öcal Oğuz, S. Gürçayır Teke). (3.Baskı). Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 27.

EKLER

EK-1. Pazaryolu ve İspir ilçelerinde sağdıçlık geleneğine dair alan araştırması derleme soruları

1. Adınız- Soyadınız?
2. Yaşınız kaç?
3. Yaşadığınız yer neresidir? Göç eden yakınlarınız var mı?
4. Medeni durumunuz nedir?
5. Hiç sağdıç ya da yenge oldunuz mu?
6. Sağdıç kimlerden seçilir?
7. Sağdıcın görevleri nelerdir?
8. Sağdıçlar neden evlilerden seçilir?
9. Gelin sağdıcı kimler olabilir?
10. Düğünden önce sağdıcın görevleri nelerdir?
11. Düğün esnasında sağdıcın görevleri nelerdir?
12. Düğünden sonra sağdıcın görevleri nelerdir?
13. Düğünde yapılan oyunlarda sağdıca verilen cezalar nelerdir?
14. Sağdıçlara hediye verilir mi? Verilirse neden?
15. Sağdıç eşlerine düğünde düşen görevler nelerdir?
16. Sağdıç olan kişiler sağdıçlık karşılığında maddi bir karşılık alır mı?
17. Sağdıçlara verilen hediyeler nelerdir?
18. Sizce sağdıçlığın önemi nedir?
19. Günümüzde bekâr kişilerde sağdıç olmaktadır. Geleneğin bu şekilde değişim gösterebilmesi hakkında düşünceniz nedir?
20. Günümüzde yapılan evliliklerde sağdıçlık geleneği nasıl uygulanmaktadır?
21. Genç kuşaklar sağdıçlık geleneğine önem veriyor mu?
22. Sağdıçlık öğretileri başkalarıyla paylaşılır mı?
23. Sağdıç olmayan düğün olur mu?

EK-2. Pazaryolu ve İspir ilçelerinde yengelik geleneğine dair alan araştırması derleme soruları

1. Adınız- Soyadınız
2. Yaşınız kaç?
3. Yaşadığınız yer neresidir? Göç eden yakınlarınız var mı?
4. Medeni durumunuz nedir?
5. Hiç sağdıç ya da yenge oldunuz mu?
6. Düğünlerdeki yengelik geleneğini biliyor musunuz?
7. Yenge olanlar akrabalardan olmak zorunda mı? Kimler yenge olarak seçilir?
8. Kız ile erkeğin tanışmasında yenge aracı olur mu?
9. Kız istemede kızla erkeği görüşmesine yenge refakat eder mi?
10. Gelin hamamı yapılır mı? Yapılıyorsa yengenin görevleri nelerdir?
11. Çeyiz sermede yenge neler yapar?
12. Düğün ilanında yenge görevlendirilir mi?
13. Kına gecesinde yengelerin icra ettiği oyunları izlediniz mi? İzlediyseniz bu oyunları yenge nasıl icra ediyor?
14. Kına gecesinde geline kınayı yenge mi yakar?
15. Yengelerin gerdek öncesinde üstlendiği sorumluluklar nelerdir?
16. Yengelerin gerdek sonrasında görevleri nelerdir?
17. Gelin sağdıç ve yenge aynı kişi olabilir mi?
18. Gelin sağdıçıyla yengenin farkları nelerdir?
19. Kız ve erkek tarafı yengelerine yengelik yapmaları karşılığında para verilir mi?
20. Yengelere verilen hediyeler nelerdir?
21. Gerdek yatağını sağdıç ya da yengeden hangisi kaldırır?
22. Çarşaf görme âdeti sağdıç tarafından mı yenge tarafından mı yerine getirilir?
23. Günümüzde de sağdıç ve yengeler bekâret durumunu oğlan ailesine duyurur mu?
24. Yengelik geleneği günümüzde nasıl icra edilir?
25. Genç kuşaklar yengelik geleneğini kendi düğünlerinde uygulanmasını ister mi?

EK-3. Düğün Fotoğrafları

Resim E.3.1. Damada kına gecesinde arkadaşları tarafından yapılan şakalara örnek bir fotoğraf. Damadın ağzına biberonla içecek verilir. Damadı bu eziyetlerden sağdıçının koruması beklenir (<http://www.istanbulgazetesi.com.tr/sagdiclar-damada-gorulmemis-sakalar-yapti-video,2292.html>)

Resim E.3.2. Damada arkadaşları tarafından yapılan şakanın fotoğrafıdır. Damadın boynuna kemer ve zincir geçirerek artık onun iplerinin gelinde olduğu algısı yaratılır. Sağdıç damadı bu tür eziyetlerden korumakla görevlidir (<https://www.haberler.com/ozel-edremit-te-sagdiclar-damada-gorulmemis-11138163-haberi/>)

EK-3. (devam) Düğün Fotoğrafları

Resim E.3.3. Damat tıraşı yapılırken sağdıç damadın yanındadır. Damat tıraşı parasını sağdıç verir (<https://www.ejderhaber.com/erzurumda-kisir-gecesi-gelenegi-devam-ediyor-5058.html>)

Resim E.3.4. Erzurum yöresinde damat başında ve kısır gecesinde oynanan köy seyirlik oyunundan bir kare (<https://www.ejderhaber.com/erzurumda-kisir-gecesi-gelenegi-devam-ediyor-5058.html>)

EK-3. (devam) Düğün Fotoğrafları

Resim E.3.5. Damada kına gecesinde arkadaşları tarafından yapılan yumurta şakası (<http://www.gazetevatan.com/dugunde-taktigi-altini-geri-almak-icin-icraya-verdi-1205451yasam/>)

Resim E.3.6. Damada kına gecesinde arkadaşları tarafından yapılan şaka. Bu tür eziyet içeren şakalardan damadı sağdıçı korur (http://www.gazetevatan.com/dugunde-taktigi-altini-geri-almak-icin-icraya-verdi-1205451yasam)

EK-3. (devam) Düğün Fotoğrafları

Resim E.3.7. Damada ve sağdıca birlikte kına yakıldığını gösteren bir fotoğraf. Mavi gömleklî kişi sağdıç, siyah yelekli kişi damattır.

Resim E.3.8. Damat ve gelin sağdıci ile yenge kadına verilen hediye: sağdıç bohçası örneği

EK-3. (devam) Düğün Fotoğrafları

Resim E.3.9. Sağdıca verilen bohçanın içinde olan hediyeler

Resim E.3.10. Damadı temsili tıraş ederken kullanılan geven otu. Damadın yüzüne bu ot sürülerek tıraş edilmeye çalışılır, sağdıca tıraş eden berbere bahşiş vererek damadın gerçek damat tıraşını yaptırır

EK-3. (devam) Düğün Fotoğrafları

Resim E.3.11. 1980’li yıllarda İspir kökenli bir ailenin Eskişehir’de yaptığı düğünden kalan bir fotoğraf. Gelin, gelinin eltileri ve gelin sağdıçının olduğu bu fotoğrafta resmin en solunda bulunan hanım gelinin sağdıçıdır. Evli olmasının göstergesi olan yaşmak örtü biçimiyle sağdıç başını örtmüştür. Geleneğin geçmişteki halinin yaşandığı bir düğünden kalan bir fotoğraftır.

KAYNAK KİŞİLER

- KK1: Ş. T., Doğum Yeri: Pazaryolu, Yaşadığı şehir Eskişehir, 1959, İlkokul mezunu, Ev hanımı/ Kendi gözlemleri, çevresi
- KK2: N. A., Doğum Yeri: Pazaryolu, Yaşadığı şehir: Eskişehir, 1967, İlkokul mezunu, Ev hanımı/ Kendi gözlemleri, çevresi
- KK3: N. Ö., Doğum yeri İspir, Yaşadığı şehir: Eskişehir, 1954, İlkokul mezunu, Ev hanımı/ Kendi gözlemleri, çevresi
- KK4: Z. A., Doğum yeri İspir, Yaşadığı şehir: Eskişehir, 1954, İlkokul mezunu, Ev hanımı/ Kendi gözlemleri, çevresi
- KK5: Seviye Hanım, Yaşadığı şehir: Eskişehir, 1960, İlkokul mezunu, Ev hanımı/ Kendi gözlemleri, çevresi
- KK6: Ayşe Hanım, Yaşadığı şehir: Eskişehir, 1955, İlkokul mezunu, Ev hanımı/ Kendi gözlemleri, çevresi
- KK7: F. A., Doğum yeri İspir, Yaşadığı şehir: Eskişehir 1960, İlkokul mezunu, Ev hanımı/ Kendi gözlemleri, çevresi
- KK8: S. K., Doğum yeri: İspir, Yaşadığı şehir: İstanbul, 1966 İlkokul mezunu, Ev hanımı/ Kendi gözlemleri, çevresi
- KK9: S. Ç., 1967, Ankara, Lise mezunu, Yönetici/ Kendi gözlemleri, çevresi
- KK10: Ş. F., 1961, Doğum Yeri: Pazaryolu, Yaşadığı şehir: Eskişehir İlkokul mezunu, Ev hanımı/ Kendi gözlemleri, çevresi
- KK11: F. K. 1962, Doğum Yeri: Pazaryolu, Yaşadığı şehir: İstanbul, İlkokul mezunu, Ev hanımı/ Kendi gözlemleri, çevresi
- KK12: Y. Y, 1957, Doğum Yeri: Pazaryolu, Yaşadığı şehir: İstanbul, İlkokul mezunu, Ev hanımı/ Kendi gözlemleri, çevresi
- KK13: D. Y., 1985, Doğum Yeri: Akçaabat, Yaşadığı şehir: İstanbul, Lise mezunu, Ev hanımı/ Kendi gözlemleri ve çevresi
- KK14: M. B., 1952, Doğum Yeri: İspir, Yaşadığı ülke: Almanya, İlkokul mezunu, Ev hanımı/ Kendi gözlemleri ve çevresi
- KK15: H. A., 1958, Doğum Yeri: İspir, Yaşadığı şehir: Antalya, İlkokul Mezunu, Ev hanımı/ Kendi gözlemleri ve çevresi
- KK16: Z. Ö., 1965, Doğum Yeri: İspir, Yaşadığı şehir Eskişehir, İlkokul mezunu, Ev hanımı/ Kendi gözlemleri ve çevresi
- KK17: H. Ö., 1989, Doğum yeri: Eskişehir, Yaşadığı şehir: Eskişehir, Üniversite mezunu, Ziraat Mühendisi / Kendi gözlemleri ve çevresi

- KK18: A. A., 1959, Doğum Yeri: İspir, Yaşadığı şehir Eskişehir, İlkokul mezunu, Ev Hanımı/ Kendi gözlemleri ve çevresi
- KK19: M. E. A., 1982, Doğum Yeri: Eskişehir, Yaşadığı şehir: Eskişehir, İlkokul mezunu, Ev hanımı/Kendi gözlemleri ve çevresi
- KK20: İ. A., 1968, Doğum Yeri: İspir, Yaşadığı şehir Eskişehir, İlkokul mezunu, Ev hanımı/Kendi gözlemleri ve çevresi
- KK21: Fahriye Güney, 1951, Eskişehir, İlkokul mezunu, Ev hanımı/Kendi gözlemleri ve çevresi
- KK22: T. G.: 1983, Doğum Yeri: İspir, Yaşadığı şehir: Eskişehir İlkokul mezunu, Ev hanımı/Kendi gözlemleri ve çevresi
- KK23: G. V., 1962 Doğum Yeri: Eskişehir, Yaşadığı şehir: Eskişehir, İlkokul mezunu, Ev hanımı/Kendi gözlemleri ve çevresi
- KK24: F. G., 1973, Doğum Yeri: İspir, Yaşadığı şehir Eskişehir, İlkokul mezunu, Ev hanımı/Kendi gözlemleri ve çevresi
- KK25: V. G., 1989, Doğum Yeri: İspir, Yaşadığı şehir: Eskişehir, İlkokul mezunu, Ev hanımı/Kendi gözlemleri ve çevresi
- KK26: Süphan Öztürk, 1980, Doğum Yeri: İspir, Yaşadığı şehir İspir, İlkokul mezunu, Ev hanımı/Kendi gözlemleri ve çevresi
- KK27: Meryem Akdaş, 1978, Doğum Yeri: İspir, Yaşadığı şehir İspir, İlkokul mezunu, Ev hanımı/Kendi gözlemleri ve çevresi
- KK28: Nuray Hanım, 1963, Doğum Yeri: İspir, Yaşadığı şehir İspir, İlkokul mezunu, Ev hanımı/Kendi gözlemleri ve çevresi
- KK29: Hatice Hanım, 1983, Doğum Yeri: İspir, Yaşadığı şehir İspir, İlkokul mezunu, Ev hanımı/Kendi gözlemleri ve çevresi
- KK30: Havva Petek, 1953, Doğum Yeri: İspir, Yaşadığı şehir: İspir, Pazaryolu, İlkokul mezunu, Ev hanımı/Kendi gözlemleri ve çevresi
- KK31, Saniye Petek, 1937, Doğum Yeri: İspir, Yaşadığı şehir: Pazaryolu, İlkokul mezunu, Ev hanımı/Kendi gözlemleri ve çevresi
- KK32: Nebahat Daştan, 1970, Doğum Yeri: İspir, Yaşadığı şehir: Pazaryolu, İlkokul mezunu, Ev hanımı/ Kendi gözlemleri, çevresi
- KK33: Musa Akbıyık, 1936, Doğum Yeri: İspir, Yaşadığı şehir: Pazaryolu, Okuryazar değil, Çiftçi/ Kendi gözlemleri ve çevresi
- KK34: Şahsenem Akbıyık, 1934, Doğum Yeri: İspir, Yaşadığı şehir: Pazaryolu, Okur yazar değil, hanımı/ Kendi gözlemleri ve çevresi

KK35: Y. A., 1965, Doğum Yeri: Eskişehir, Yaşadığı şehir: Eskişehir, İlkokul mezunu, Yönetici/ Kendi gözlemleri ve çevresi

KK36: Recep Daştan, 1970, Doğum Yeri: İspir, Yaşadığı şehir: Pazaryolu, Üniversite mezunu, Devlet memuru/ Kendi gözlemleri, çevresi

KK37: M. B., 1989, Erzurum, Üniversite mezunu, Öğretmen / Kendi gözlemleri ve çevresi

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : AKBIYIK, Semra
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yer : 25.06.1991, Eskişehir
Medeni hali : Bekar
Telefon : (0506) 820 86 10
e-mail : semraakbyk@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek lisans	Türk Halk Bilimi	Devam Ediyor
Lisans	Türk Dili ve Edebiyatı	2014
Lise	Süleyman Çakır Anadolu Lisesi	2009

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2019-Haziran	Gazi Üniversitesi / Somut Olmayan	Müze Rehberi
2016-Eylül	Kültürel Miras Müzesi	

Yabancı Dil

İngilizce

Hobiler

Gastronomi tarihi ve araştırmaları, Seyahat etmek, Türk mutfak kültürü üzerine araştırmalar yapmak

le.ahbv.edu.tr

hacibayram.edu.tr/le